Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Jan Kubala

Obhájce v trestním řízení

Diplomová práce

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Obhájce v trestním řízení vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 28. března 2012

_ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

podpis autora

Děkuji vedoucímu diplomové práce Prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za inspiraci, osobní konzultace, věcné připomínky a metodické vedení práce.

Obsah:

Seznam použitých zkratek..... 6

1. Úvod..... 7

2. Obviněný a jeho právo na obhajobu..... 10

2.1. Základní právo obviněného..... 10

2.2. Smysl, účel a cíl obhajoby..... 12

2.3. Práva a povinnosti obviněného..... 13

2.3.1. Ústavní a zákonné limity práva na obhajobu..... 13

2.3.2. Právo na spravedlivý proces a zásada presumpce neviny..... 18

2.4. Trojí postavení obviněného..... 20

2.4.1. Pachatel trestného činu..... 20

2.4.2. Strana trestního řízení..... 20

2.4.3. Klient svého advokáta..... 21

3. Obhájce v trestním řízení..... 22

3.1. Výsada advokacie v trestním řízení..... 22

3.2. Právní úprava de lege lata..... 23

3.2.1. Trestní řád..... 23

3.2.2. Zákon o advokacii..... 25

3.2.3. Etický kodex České advokátní komory..... 25

3.2.4. Právní předpisy související..... 26

3.3. Exkurs návrhů právní úpravy de lege ferenda..... 27

3.4. Obhájce zvolený a soudem ustanovený..... 29

3.4.1. Obhájce zvolený..... 29

3.4.2. Obhájce ustanovený..... 33

3.4.3. Stručný přehled případů nutné obhajoby..... 37

3.5. Advokát určený Českou advokátní komorou..... 42

3.6. Subjekt a strana trestního řízení..... 43

3.7. Pluralita obhájců..... 45

3.8. Společný obhájce více spoluobviněných a kolize jejich zájmů..... 46

3.9. Substituce..... 48

4. Právní vztah obhájce a obviněného v trestním řízení..... 52
4.1. Vznik a právní základ vztahu obhájce a obviněného.....52
4.2. Vztah důvěry..... 54
4.3. Práva a povinnosti obhájce..... 54
4.3.1. Trestní řád..... 55
4.3.2. Zákon o advokacii.....60
4.3.3. Etický kodex České advokátní komory..... 62
4.4. Porušení práva na obhajobu.....63
4.4.1. Judikatura Nejvyššího soudu ČR a Ústavního soudu ČR..... 64
4.4.2. Kárná odpovědnost advokáta..... 65
4.5. Trestní odpovědnost advokáta..... 67
4.6. Skončení obhajoby..... 69
4.6.1. Vykonání úkonů, k nimž byl obhájce zmocněn.....69
4.6.2. Odvolání plné moci obviněným a výpověď plné moci obhájcem... 70
4.6.3. Vyloučení z obhajování a zproštění povinnosti obhajování..... 71
4.6.4. Odmítnutí obhajoby..... 72

5. Závěr.....74

Použitá literatura.....76

Shrnutí / Summary.....82

Klíčová slova / Key words..... 83

Seznam použitých zkratek:

Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění úst. z. č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 395/2001 Sb., 448/2001 Sb. a 515/2002 Sb.
Listina	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
TrŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZSVM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
ZAdv	zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
Etický kodex	usnesení předsednictva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex)
Evropská úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950) (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.)
Pakt 1966	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966) (vyhláška Ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.)
StPO	Strafprozessordnung (německý trestní řád)
ČAK	Česká advokátní komora

1. Úvod

Předkládaná diplomová práce představuje právní rozbor postavení obhájce v českém trestním řízení. Jde o zcela aktuální a značně rozsáhlé téma, jehož rozsah musel být v práci redukován na vybrané - a z mého pohledu stěžejní - instituty, které ve svém souhrnu podávají ucelenou a celkem podrobnou informaci o obhájci a jeho procesním postavení. Cílem této práce je provést právní rozbor práva obviněného na obhajobu, stručně pojednat o jeho postavení a zejména se pak věnovat obhájci, jakožto osobě, která - ač podle většiny autorů není subjektem ani stranou trestního řízení - plní zcela zásadní roli v systému trestního práva obecně. Jeho právní postavení je totiž odvozeno od postavení obviněného, čemuž odpovídají i jeho práva a povinnosti, popř. také samotný vznik jejich právního vztahu na základě zvolení obviněným, ustanovení soudem nebo určení advokáta Českou advokátní komorou. Obhájcem je advokát, který profesionálem, osobou znalou práva a mající veškeré osobnostní i profesionální předpoklady pro výkon své profese, která je neodmyslitelně spjata s právem obviněného na obhajobu, přesněji tedy na tzv. obhajobu formální.

Zvolené téma spadá systematicky do odvětví trestního práva procesního, z širšího pohledu práva veřejného. Je tedy zpracováno v každé učebnici trestního práva či komentovaném znění trestního řádu. Bezkonkurenčně nejkvalitnějším, nejrozsáhlejším a nejpodrobnějším odborným dílem, které se uvedenou problematikou na území České republiky zabývá, je monografie Prof. JUDr. Jiřího Jelínka, CSc. s názvem Obhájce v trestním řízení. Další publikací je Obhajoba obviněného, jejímž autorem je Doc. JUDr. Pavel Vantuch, CSc. Kniha je svým rozsahem sice ještě širší, ale věnuje se zásadním způsobem spíše účasti obhájce v jednotlivých fázích trestního řízení a postavení obhájce samotného zmiňuje jen přehledově. Pro úplnou informaci o daném tématu je ideální kombinace obou pramenů; jak jsem však již zmínil, jde o téma velmi rozsáhlé a s ohledem na rozsah diplomové práce bylo nutno se rozhodnout, co bude jejím těžištěm, tedy čím se budu v práci zabývat. Moje volba se ubírá převážně směrem, jímž je pojata publikace Prof. Jelínka. Dalšími důležitými prameny jsou jednoznačně články z vybraných odborných časopisů. Nutno podotknout, že s ohledem na aktuálnost a obsahovou šíři tématu je časopiseckých příspěvků opravdu celá řada, a z mého pohledu právě tyto podávají ten nejpodrobnější výklad k jednotlivým institutům, které se postavení obhájce v trestním řízení týkají. Neodmyslitelným zdrojem jsou rovněž právní předpisy, zejména tedy trestní řád a zákon o advokacii, a judikatura (nejen) Nejvyššího soudu ČR a Ústavního soudu ČR.

Při práci byla využita zejména desktriptivně-analytická metoda vědecké práce, jelikož dochází k relativně podrobnému popisu aktuálního právního stavu; to ovšem nevylučuje návrhy právní úpravy *de lege ferenda*, tedy návrhy *pro futuro*, které jsou inspirovány poznatky získanými z odborných článků, cizí právní úpravy a vlastní dedukce. Dále byly na celý text aplikovány principy (formální) logiky a logického myšlení, bez něhož by bylo jen obtížně možné si práci s právním textem představit. V obecných výkladech, např. o smyslu, účelu a cíli obhajoby, je částečně užita abstrakce; práci však zcela dominuje konkrétní složka, kterou představuje zejména právní rozbor jednotlivých ustanovení relevantních právních předpisů, uvádění příkladů z judikatury a důraz na podrobné vylíčení aktuálního právního stavu.

Obsah diplomové práce zásadně odpovídá zvolenému tématu práce a jejímu rozsahu. Jak již bylo uvedeno výše, jde o téma neobyčejně rozsáhlé, čítající velké množství institutů a námětů ke zpracování. Tato práce je pojata tak, aby podala obecnou, ale zároveň i relativně podrobnou informaci o postavení obhájce v trestním řízení. Práce je členěna na tři základní části, přičemž část první pojednává o obviněném a jeho právu na obhajobu. Jde o obecný úvod do problematiky trestního řízení a postavení obviněného (a od něho odvozeného postavení obhájce) v něm; ten má rozsáhlá práva, mezi nimiž plní zcela zásadní úlohu právo na obhajobu a možnost jeho plného uplatnění. Tím se myslí i tzv. formální obhajoba přestavující právo obviněného nechat se v řízení zastupovat obhájcem. Druhá část je věnována samotnému obhájci v trestním řízení, s důrazem na právní úpravu jeho postavení a způsob založení právního vztahu obhajoby, tedy jeho zvolení, ustanovení a určení advokáta Českou advokátní komorou. Je proveden podrobný rozbor jednotlivých ustanovení trestního řádu, zákona o advokacii a jiných souvisejících předpisů, které právní úpravu postavení obhájce obsahují. Není opomenut ani institut plurality obhájců, jejich substituce a společná obhajoba více spoluobviněných. Část třetí se zabývá právním vztahem mezi obhájcem a obviněným. Je kladen důraz na podrobný výklad o vzniku a zániku jejich vztahu a za zcela stěžejní považuji kapitolu zabývající se právy a povinnostmi obhájce při realizaci práva obviněného na obhajobu. Zmíněna je taky odpovědnost obhájce za případné porušení právních nebo stavovských předpisů mající za následek porušení práva na obhajobu. Celý text provází srovnání jednotlivých institutů s právní úpravou rakouskou a německou; zdůrazněny jsou zejména rozdíly a zajímavosti, které by mohly být inspirací i pro právní úpravu v ČR. Návrhy právní úpravy *de lege ferenda* jsou předestřeny v návaznosti na výklad o aktuální právní úpravě postavení obhájce v trestním řízení, průběžně práci doplňují a jsou významnou složkou závěru této práce.

Práce odpovídá aktuálnímu právnímu stavu na území České republiky; vychází se tedy z platné a účinné právní úpravy k datu odevzdání diplomové práce, tedy ke konci března 2012.

2. Obviněný a jeho právo na obhajobu

Za obviněného lze podle § 32 TrŘ považovat toho, kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu, a je možné použít proti němu prostředků daných tímto zákonem teprve tehdy, bylo-li proti němu zahájeno trestní stíhání (§ 160).

Právo obviněného na obhajobu je základním atributem realizace práva na spravedlivý proces, bez něhož si nelze řádný průběh trestního řízení ani představit.

Trestní řízení je založeno na kontradiktornosti, přičemž proti sobě vystupují vždy dvě základní procesní strany, a sice strana obžaloby, zastoupená státním zástupcem, a strana obhajoby. Tato může sestávat jen ze samotného obviněného, zpravidla k němu však přistupuje ještě jeho obhájce, ať už zvolený, soudem ustanovený (zvláště v případech tzv. nutné obhajoby podle § 36 a násl. TrŘ) nebo Českou advokátní komorou určený (§ 18 odst. 2 ZAdv). Další specifickou skupinou osob, které jsou nadány jen určitým vymezeným okruhem (obhajovacích) práv, jsou tzv. jiné osoby s obhajovacími právy[1] (srov. kap. 3.4.1.).

2.1. Základní právo obviněného

Na tomto místě je vhodné zmínit, jak se toto právo obviněného z teoretického hlediska člení, resp. z jakých elementárních částí je složeno, aby sloužilo svému účelu.

Pohledy autorů[2] odborných publikací se mohou mírně rozcházet, avšak základním východiskem bývá rozdělení na tzv. obhajobu materiální a formální.

Materiální obhajoba spočívá v právu obviněného hájit své zájmy, uplatňovat svá práva před soudem a využít všech zákonných prostředků např. ve snaze po vyvrácení (usvědčujících) důkazů obžaloby.

Formální obhajoba znamená právo obviněného nechat se v trestním řízení zastoupit advokátem a radit se s ním o procesním postupu, příp. i o taktice obhajoby. Obhájce, v trestním řízení jen advokát (§ 35 odst. 1 věta první TrŘ), je „profesionálem“ a má za úkol jej zastupovat, hájit jeho oprávněné zájmy, jednat výlučně v jeho prospěch a umožnit mu efektivní uplatnění všech jeho procesních práv, jež mu náleží.

K těmto dvěma složkám obhajoby přistupuje i právo obviněného žádat, aby **orgány činné v trestním řízení postupovaly** v souladu se svými právy a povinnostmi a za součinnosti stran tak, aby byl naplněn požadavek zásady materiální pravdy, tedy zjištěn skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro

[1] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo procesní.* 1. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 242 - 243.
[2] srov. též CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Příspěvek k problému smyslu obhajoby v trestním řízení. *Právník*, 1965, č. 2, s. 101.

jejich rozhodnutí, objasňovaly stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a prováděly v tomto směru důkazy i bez návrhu stran (zásada vyhledávací)[3]. Toto rozsáhlé právo je zároveň i povinností orgánů činných v trestním řízení.[4] Kombinace těchto tří složek tvoří právo na obhajobu v celé jeho šíři.

Z jiného hlediska je právo na obhajobu složeno z jednotlivých dílčích práv, jimiž jsou zejména[5] [6]:

a) právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich, není však povinen vypovídat,

b) právo žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce a aby se obhájce účastnil i jiných úkonů přípravného řízení,

c) právo mluvit se svým obhájcem bez přítomnosti třetí osoby, je-li ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody (srov. kap. 2.3.1.),

d) právo na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu, osvědčí-li splněním daných podmínek svůj nárok (srov. kap. 2.3.1.),

e) právo na poučení ze strany orgánů činných v trestním řízení (včetně poučení o právu nevypovídat) a na poskytnutí plné možnosti uplatnění svých práv,

f) právo nahlížet do spisů,

g) právo zúčastnit se projednávání věci v hlavním líčení a ve veřejném zasedání konaném o odvolání,

h) právo na závěrečnou řeč, resp. konečný návrh a poslední slovo (srov. kap. 4.3.1.),

i) právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě,

j) právo činit návrhy a podávat žádosti,

k) právo podávat opravné prostředky a

l) právo zvolit si obhájce a radit se s sním i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení[7] (tzv. formální obhajoba).

Tato uvedená dílčí práva vycházejí zejména z § 33 TrŘ, § 2 odst. 13 a velkého množství dalších ustanovení trestního řádu, která je obviněnému, popř. jeho obhájci, svěřují. Ponechávám tato práva pouze ve výčtu s odkazem na příslušnou literaturu, jelikož by bližší seznámení s těmito právy přesahovalo rámec a téma této práce.

---

[3] § 2 odst. 5 TrŘ

[4] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo procesní.* 1. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 219.

[5] Tamtéž, s. 220 - 221.

[6] VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného.* 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2010. s. 15 - 27.

[7] S obhájcem se však v průběhu svého výslechu nemůže radit o tom, jak odpovědět na již položenou otázku. (§ 33 odst. 1 věta čtvrtá TrŘ)

2.2. Smysl, účel a cíl obhajoby

Tzv. rovnost zbraní[8] nechť je základním definičním znakem a východiskem smyslu a cíle práva na obhajobu. Jde o princip zmírnění faktické nerovnosti stran trestního řízení mezi obviněným, který je právním laikem, a odborně vzdělaným a zkušeným státním zástupcem.[9] Zatímco státní zástupce zde vystupuje v zájmu celé občanské společnosti vůči tomu, kdo poruší trestněprávní předpisy, zejména pak trestní zákoník, a případně naplní skutkovou podstatu některého, resp. některých trestných činů v trestním zákoníku uvedených, obhájce, jímž je v trestním řízení jen advokát (§ 35 odst. 1 věta první TrŘ), realizuje právo na obhajobu a zásadu presumpce neviny. Obviněný si jej může jako svého právního zástupce, obhájce, v trestním řízení jen advokáta, zvolit, a nebo mu může, resp. musí být v některých případech tzv. nutné obhajoby (§ 36 a násl. TrŘ) ustanoven.

Obhájce je odborným právním zástupcem obviněného, který se stává jeho klientem. Práva a oprávněné zájmy klienta je podle zvláštních právních předpisů (§ 16 odst. 1 věta první ZAdv) povinen chránit a prosazovat. V rámci výkonu svých oprávnění je obhájce povinen učinit vše potřebné, čím by mohl obviněnému, svému klientovi, pomoci, viny jej zprostit nebo jeho vinu alespoň zmírnit, tvrdit skutečnosti a navrhovat důkazy, které zpochybňují či vyvracejí tvrzení a důkazy předložené státním zástupcem v neprospěch jeho klienta. Samozřejmě není vždy ve schopnostech a odborných znalostech obhájce zprostit obviněného jakéhokoliv obvinění, ale je jeho povinností vyvinout veškeré úsilí, jímž se o dosažení tohoto cíle alespoň pokusí.

Jiný autor, W. Gleispach, výslovně uvádí, že „obhajovat znamená odrážet útok“[10]. Má se zde na mysli pomyslný útok státního zástupce na obviněného, jelikož se zde zpravidla jedná o strany s protichůdnými zájmy. I když i toto konstatování není zcela správné, jelikož státní zástupce je povinen vyhledávat a provádět důkazy jak v neprospěch, tak ve prospěch obviněného; dle mého názoru však postoj státního zástupce vůči obviněnému v jeho neprospěch převládá. Každá strana řízení má tedy úplně jiný cíl, jehož se snaží dosáhnout, a v případě, že by obviněný obhájce neměl, má státní zástupce rovněž i jinak silné postavení z hlediska odborných znalostí a zkušeností, jelikož v tomto ohledu by se obviněný (laik) nemohl procesně, tedy z hlediska uplatnění veškerých procesních práv, státnímu zástupci rovnat. Proto existuje v trestním řízení institut obhájce, který tuto odbornou propast vyrovná a uplatnění veškerých procesních práv pomocí svých znalostí v oboru práva zajistí.

[8] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 12.
[9] Tamtéž.
[10] CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Příspěvek k problému smyslu obhajoby v trestním řízení. *Právník*, 1965, č. 2, s. 102.

2.3. Práva a povinnosti obviněného

Ač bych se nerad odklonil od vlastního tématu práce či neúměrně rozšiřoval její předmět, rád bych alespoň stručně předestřel úpravu samotného práva na obhajobu, které svědčí obviněnému. Dle mého názoru je totiž tato problematika imanentní tématu práce a ve snaze po její komplexnosti uznávám za vhodné doplnit jádro práce o tyto obecnější výklady, které samotné téma pomohou začlenit v širším kontextu.

2.3.1. Ústavní a zákonné limity práva na obhajobu

Vyjdeme-li ze základní a zároveň nejvyšší právní normy, která právo na obhajobu v právním řádu České republiky upravuje, budeme se zabývat relevantními ustanoveními **Listiny základních práv a svobod**[11].

Čl. 3 odst. 1 Listiny představuje ústavní základ zákazu diskriminace, podle něhož se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka atd. Toto ustanovení obsahuje pouze demonstrativní výčet kritérií, na jejichž základě k diskriminaci nemá docházet, a předznamenává tak i rovný přístup k právu na obhajobu všem bez rozdílu.

Čl. 7 odst. 1 Listiny zaručuje nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, a stanoví, že k jejímu omezení může dojít jen v případech stanovených zákonem. V praxi (a v návaznosti dalších právních předpisů, zejména trestního řádu) to znamená, že sice může dojít k osobní prohlídce, ale jen, stanoví-li tak zákon a způsobem jím předepsaným. Odst. 2 téhož článku Listiny stanoví zákaz mučení či podrobení krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Čl. 8 odst. 1 Listiny normuje, že osobní svoboda je zaručena. V dalších odstavcích tohoto článku jsou stanovena kritéria umožňující stíhání, omezení a zbavení osobní svobody, a to vždy z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Za zmínku stojí odst. 2 věta druhá tohoto článku, jež představuje ústavně zakotvený tzv. zákaz vězení pro dlužníky[12].

Nejdůležitější částí Listiny obsahující ustanovení týkající se práva na obhajobu (v jeho širších souvislostech) je Hlava pátá - Právo na soudní a jinou právní ochranu, která je vymezena čl. 36 až 40. Nejdůležitějšími právy v této hlavě zakotvenými, jsou např.:

[11] Listina, jak je již uvedeno v úvodu práce v seznamu použitých zkratek, byla usnesením předsednictva ČNR vyhlášena jako součást ústavního pořádku České republiky, tzn., že se řadí na pozici právní normy nejvyšší právní síly vedle Ústavy ČR a dalších ústavních zákonů.

[12] v dikci čl. 8 odst. 2 věta druhá Listiny výslovně stojí, že nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku

a) právo každého odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké (čl. 37 odst. 1), resp. právo obviněného odepřít výpověď (čl. 40 odst. 4),
b) právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení (čl. 37 odst. 2),
c) právo na rovné postavení všech účastníků řízení (čl. 37 odst. 3),
d) právo na tlumočníka má ten, kdo prohlásí, že neovládá jazyk, v němž se vede jednání (čl. 37 odst. 4),
e) právo, aby nebyl odňat svému zákonnému soudci[13], aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům (čl. 38 odst. 1 a 2),
f) právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce (čl. 40 odst. 3) aj.
Podle této hlavy dále jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit (čl. 39), přičemž jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy (čl. 40 odst. 1). Na obviněného musí být aplikována zásada presumpce neviny[14] (čl. 40 odst. 2), zásada *ne bis in idem*[15] (čl. 40 odst. 5) a zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele[16] (čl. 40 odst. 6).

Samotná **Ústava ČR** upravuje moc soudní jako takovou[17], ale právem na obhajobu - jakožto základním právem obviněného - se blíže nezabývá. Proto jednotlivá ustanovení Ústavy na tomto místě rozebírat nebudeme.

Dalšími významnými právními předpisy obsahujícími úpravu práva na obhajobu, jež mají charakter mezinárodního práva a jsou pro Českou republiku závazné v návaznosti na čl. 1 odst. 2, resp. čl. 10 Ústavy ČR, jsou **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod** (1950, dále jen „Evropská úmluva“)[18] a **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech** (1966, dále jen „Pakt 1966“)[19]. Právo na obhajobu - jak bylo

[13] příslušnost soudu i soudce stanoví zákon (čl. 38 odst. 1 věta druhá Listiny), což v praxi znamená i příslušnost soudce podle rozvrhu práce, jímž se činnost a organizace konkrétního věcně, místně a funkčně příslušného soudu řídí
[14] Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.
[15] Nikdo nemůže být trestně stíhán za čin, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby.
[16] Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.
[17] čl. 81 - 96 Ústavy ČR
[18] ČSFR podepsala Evropskou úmluvu dne 21. 2. 1991, což potvrdilo sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
[19] pro ČSSR se Pakt 1966 (spolu s Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech) stal platným dne 23. 3. 1976, což dokládá vyhláška Ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním

předestřeno výše při rozboru Listiny základních práv a svobod - je v Evropské úmluvě obsaženo v celé řadě ustanovení; zejména se jím však zabývá její čl. 6 odst. 3. V rámci Paktu 1966 je možné základní zásady práva na obhajobu nalézt v čl. 14 odst. 3. Mám za to, že detailní rozbor těchto ustanovení není zapotřebí s ohledem na jejich podobnost s ustanoveními Listiny, která byla podrobněji rozebrána výše. Považuji však za vhodné odkázat na příslušnou literaturu[20], která tato ustanovení alespoň ve výčtu obsahuje.

Za zákonné vymezení práva na obhajobu je považován § 2 odst. 13 a zejména pak § 33 **trestního řádu**, který dává obviněnému celou řadu oprávnění. Tato a mnohá další byla ve výčtu zpřehledněna v kapitole 2.1. Na tomto místě bych si dovolil na tuto kapitolu odkázat a blíže se věnovat několika dílčím právům, která jsou obviněnému svěřena.

Rád bych upozornil na skutečnost, že práva uvedená v § 33 odst. 1 TrŘ příslušejí obviněnému i tehdy, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena (§ 33 odst. 1 *in fine* TrŘ).

Dále bych se blíže zmínil o právu obviněného mluvit se svým obhájcem bez přítomnosti třetí osoby, je-li ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody (§ 33 odst. 1 věta šestá TrŘ). Toto je zvláštním oprávněním obviněného vycházejícím ze zvláštního vztahu obhájce a obviněného, resp. advokáta a jeho klienta, mezi nimiž existuje určitý vztah důvěry (srov. kap. 4.2.) a zároveň závazek obhájce plynoucí z povinnosti mlčenlivosti (§ 21 ZAdv). Zákon tedy dává obviněnému právo mluvit se svým obhájcem bez účasti třetích osob i na místě, kde je zpravidla pod trvalým dohledem (dozorem), a zařízení, kde se obviněný při výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody nachází, je povinno plné uplatnění tohoto práva technicky umožnit. Problematickým výkladem tohoto práva se zabýval Mgr. Skřipský[21]. Ve svých úvahách uvádí, že je s podivem, jak někdy nesprávně orgány činné v trestním řízení aplikují uvedené ustanovení a toto právo obviněného mluvit se svým obhájcem bez účasti třetích osob restriktivně omezují v neprospěch obviněného. V uvedeném ustanovení se totiž výslovně hovoří o uplatnění tohoto práva, „je-li obviněný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody“; orgány činné v trestním řízení vykládají toto ustanovení za pomoci jazykového a gramatického výkladu, či jednotlivými logickými argumenty vytrženými ze souvislostí[22]. Tímto dochází k aplikaci, která je zcela lichá, míjí se zamýšleným účinkem a z části popírá smysl uvedeného ustanovení. Obviněnému totiž upírá právo na „důvěrný

---

paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

[20] VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného.* 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2010. s. 13 - 14.

[21] SKŘIPSKÝ, Jan. Porada obviněného s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby podle § 33 trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 1996, č. 8, s. 86 - 89.

[22] Tamtéž, s. 87.

rozhovor“ s obhájcem např. bez účasti vyšetřovatele při provádění výslechu obviněného, který ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody není. Tímto dochází k omezení práv obviněného, který je na svobodě, a k porušení práva na rovné zacházení ve smyslu čl. 37 odst. 3 Listiny. Závěrem autor vyslovuje tezi, že „každý obviněný má právo na poradu s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby a není rozhodné, zda je ve výkonu trestu, ve vazbě, zadržen či stíhán na svobodě. Jediným omezením pro poradu obviněného s obhájcem je nemožnost radit se s obhájcem o tom, jak odpovědět na již položenou otázku.“[23] S uvedeným tvrzením souhlasím a snad bych jen doplnil, že i s ohledem na logický argument *a maiore ad minus* by mělo být shora uvedené právo obviněnému přiznáno i v případě stíhání na svobodě a nejen, je-li zákonnými prostředky omezen na osobní svobodě.

Další z řady dílčích - za splnění podmínek bezpochyby nárokovatelných - oprávnění souvisejících s právem na obhajobu, je právo na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu podle § 33 odst. 2 až 4 TrŘ.[24] Podmínkou je, že obviněný osvědčí, že nemá dostatek finančních prostředků, aby si hradil náklady obhajoby; o tomto, zda obviněnému nárok přísluší či nikoliv, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce. Vyplývá-li nemajetnost obviněného již ze shromážděných důkazů, může o nároku obviněného na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu rozhodnout i bez návrhu (*ex offo*). Podle § 33 odst. 2 *in fine* TrŘ hradí náklady této obhajoby zcela nebo zčásti stát. Kromě obviněného mohou tento návrh vznést i tzv. osoby se samostatnými obhajovacími právy uvedené v § 37 odst. 1 TrŘ. Je-li obviněnému nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu skutečně přiznán, bude mu obhájce neprodleně ustanoven. Další možností, jak se domoct obhajoby bezplatné nebo za sníženou odměnu, je postup podle § 18 odst. 2 až 6 ZAdv, kde je upraveno tzv. určení advokáta Českou advokátní komorou (srov. kap. 3.5.). Právní úprava je v tomto směru poněkud roztříštěná; kromě shora uvedených ustanovení § 33 odst. 2 až 4 TrŘ a § 18 odst. 2 až 6 ZAdv existuje obdobná úprava i v dalších právních předpisech. Nelze sice říct, že by byla možnost uplatnit a hájit svá práva před soudem ekonomicky slabším občanům znemožněna, ale s ohledem na nekomplexnost právní úpravy a volné formulace je možné dojít k úvaze, že by pravidla pro získání nároku na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu (či jinou právní pomoc nemajetným občanům) a realizaci tzv. práva chudých, mělo být upraveno jednotnou normou obsahující všeobecná kritéria pro dosažení nároku, způsob

[23] Tamtéž, s. 89.
[24] nejde zde o případy tzv. nutné obhajoby podle § 36 a násl. TrŘ; obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu může tedy nárokovat i obviněný, na nějž se ustanovení o tzv. nutné obhajobě, a tím i nutném zastoupení obhájcem, nevztahují

hrazení odměny atd.[25] Dalším požadavkem (vycházejícím z praxe orgánů činných v trestním řízení) je, aby „policejní orgány nepostupovaly v těchto záležitostech pouze formálně a nespokojovaly se s pouhým podpisem obviněného na předtištěném formuláři. Policie by měla obviněnému umět vysvětlit jeho práva včetně toho, že má právo zvolit si obhájce a jak by měl postupovat v případě, že uplatní nárok na bezplatnou obhajobu (i když se nejedná o obhajobu nutnou)“.[26]

Až dosud bylo v této podkapitole pojednáno o právech obviněného v souvislosti s právem na obhajobu. Je však vhodné připomenout, že kromě rozsáhlých práv má obviněný i určité povinnosti, které považuji za vhodné na tomto místě zmínit a vyzdvihnout.

Především jde o povinnost obviněného dostavit se k výslechu; vypovídat však nemusí. Dále je povinen podrobit se úkonům potřebným ke zjištění jeho totožnosti, prohlídce těla, strpět odběr krve nebo podobný jiný úkon, vyšetření duševního stavu atd. Trestní řád přitom pamatuje na prostředky, jak tyto jeho povinnosti vynutit v případě, že nebudou ze strany obviněného splněny dobrovolně; těmito prostředky jsou zejména ukládání pořádkových pokut a předvedení. Je povinen strpět i jiné zásahy, jakými jsou omezení osobní svobody (osobní prohlídka, zadržení, vazba), domovní prohlídka, odnětí věci, zadržení zásilky, zásahy do telekomunikačního tajemství (pomoci zákonem dovolených odposlechů) aj. Tyto a některé další zásahy do (nejen) osobní sféry obviněného jsou však jedinými úkony, které je obviněný povinen strpět, resp. k nimž je povinen poskytnout potřebnou součinnost a spolupracovat; v případě, že tomu tak není, je možné tyto povinnosti na obviněném zákonným způsobem vynutit. Jinak však může být obviněný v rámci svého vlastního trestního stíhání a podezření ze spáchání trestného činu zcela pasivní a nemá povinnost jakékoliv jiné součinnosti. Ono pověstné „máte právo nevypovídat; cokoliv řeknete, může být použito proti Vám; máte právo zvolit si obhájce a nemůžete-li si jej dovolit, bude Vám ustanoven soudem[27]“ má své reálné opodstatnění. Následně již záleží jen na taktice obhajoby, jak se v rámci trestního řízení zachová a jakým způsobem bude postupovat ve snaze po zproštění obžaloby nebo alespoň zmírnění hrozící trestní sankce; i sám obhájce-advokát může obviněnému-klientovi poradit nevypovídat, má-li za to, že to bude pro něj příznivější. Uplatní se zde zásada *nemo tenetur se ipsum accusare*[28], které v překladu znamená tzv. zákaz donucování k sebeobviňování.

[25] PIKOVÁ, Petra. Právo nemajetných občanů na právní ochranu - o právu chudých v minulosti i současnosti. *Bulletin advokacie*, 2000, č. 3, s. 40.
[26] TETZELI, Daniel. Právo chudých na obhajobu po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 5, s. 35.
[27] pouze v případech tzv. nutné obhajoby podle § 36 a násl. TrŘ
[28] MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 28.

Na závěr této podkapitoly ve snaze po úplnosti vymezení zákonných limitů práva na obhajobu je zapotřebí se zmínit o zvláštním právu **mladistvého obviněného** podle § 3 odst. 3 až 5 ZSVM. Podle těchto ustanovení je v řízení třeba při uložení opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže přihlížet k osobnosti obviněného, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, jakož i jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům, a musí být přiměřené povaze a stupni nebezpečnosti spáchaného činu. Řízení musí být vedeno s ohledem na co nejmenší ohrožení dalšího vývoje mladistvého a s cílem preventivního působení na jeho další chování; přitom dochází ke spolupráci s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V neposlední řadě je nutno chránit údaje osoby, proti níž se řízení vede, a její soukromí, aby každá taková osoba byla chráněna před škodlivými vlivy, a při dodržení zásady, že je považována za nevinnou, dokud její vina nebyla prokázána zákonným způsobem. Toto ustanovení - stejně jako celý zákon o soudnictví ve věcech mládeže - působí jako *lex specialis* vůči trestnímu řádu; v tomto konkrétním případě tento zákon (a toto ustanovení) právo obviněného na obhajobu vymezené výše podle Listiny a trestního řádu nenahrazuje, nýbrž doplňuje, a to v tom směru, že stanoví tento vyšší standard ochrany údajů a soukromí mladistvého obviněného.

2.3.2. Právo na spravedlivý proces a zásada presumpce neviny

Tzv. **právo na spravedlivý proces** (někdy v literatuře, a to nejen zahraniční, označeno *fair trial*[29]) je jednou ze stěžejních zásad (nejen) trestního řízení a právního státu vůbec, ale rovněž jedním z nejčastěji užívaných výrazových prostředků v argumentaci všech, kdo se cítí být jednáním orgánů veřejné moci, v trestním řízení zejména soudů a orgánů činných v trestním řízení, poškozeni. V nejobecnější rovině jde o vyvážení trestního práva procesního, které má především zajistit pravdivé zjištění skutečného stavu věci včetně vypátrání a usvědčení skutečného pachatele trestného činu a současně ochránit nevinné osoby proti riziku odsouzení, při respektování lidské důstojnosti.[30] Připomeňme, kde je toto právo upraveno: jde o čl. 36 odst. 1, resp. čl. 8 odst. 2 věta první Listiny, čl. 6 Evropské úmluvy a čl. 14 a 15 Paktu 1966.

Imanentní součástí této základní zásady (trestního) práva procesního vůbec je samotné právo na obhajobu. To přispívá jak k řádnému objasnění stavu věci a zjištění „objektivní“

[29] ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému.* 1. vydání. Praha: CODEX Bohemia, 1999. s. 348.
[30] Tamtéž, s. 32.

pravdy[31], tak k ochraně potenciálně nevinného před nezákonným omezením jeho práv, a to nejen osobní svobody. V rámci práva na obhajobu z hlediska řádného zákonného procesu náleží obviněnému některá zvláštní oprávnění označovaná jako *favor defensionis* (výhoda pro obhajobu[32]), která druhá procesní strana - státní zástupce - nemá a která mají za úkol zmírňovat rozdíl mezi oprávněními proti sobě stojících stran a nevýhody na straně obviněného vyrovnat. Jde zejména o institut navrácení lhůty, pořadí závěrečných řečí, právo posledního slova, zásadu zákazu *reformationis in peius*[33], obhajovací práva třetích osob ve prospěch obviněného apod.[34]

Zásada presumpce neviny, upravená zejména v § 2 odst. 2 trestního řádu, čl. 40 odst. 2 Listiny, čl. 6 odst. 2 Evropské úmluvy a čl. 14 odst. 2 Paktu 1966, se rovněž pojí s právem na spravedlivý proces, resp. z něhož logicky vychází. Vyjdeme-li z dikce čl. 40 odst. 2 Listiny, je zásada presumpce neviny definována následovně: „Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena." Ostatní shora uvedené prameny obsahují ustanovení obdobná. Samotný fakt, že je vůči někomu vedeno trestní řízení, nesmí předurčovat jeho vinu, přesněji soudní výrok o jeho vině. Obvinění musí být prokázáno nepochybně, tedy v případě, že je jak vina, tak nevina sporná, musí dojít k vynesení zprošťujícího rozsudku.[35] Dojde tudíž k praktické aplikaci zásady *in dubio pro reo*[36]. Pochybnost totiž zásadně nikdy nemůže jít k tíži pachateli. Problémem aplikační praxe však může být kupř. režim výkonu vazby, která může být v tomto ohledu v ostrém rozporu s trestním řádem, tedy především z hlediska nedůsledné aplikace presumpce neviny; není totiž zpravidla brán zřetel na některé základní, dnes nezbytné potřeby životní úrovně, někdy není respektována lidská důstojnost, bývá podlomeno zdraví, a to zejména zdraví duševní, dochází k traumatizaci duševní nečinností, dlouhou chvílí či nedostatkem myšlenkového rozptýlení. Veškeré tyto aspekty nepříznivě ovlivňují způsobilost obviněného řádně se hájit, snižují výchovný účinek případného budoucího trestu a tímto ohrožují účel trestního řízení.[37] Obviněný si tak ve vazbě může připadat, jako by byl již uznán vinným, jelikož prostředí, nazírání veřejnosti a zacházení s osobami ve vazbě tomu napovídá a zásadě presumpce neviny tedy absolutně neodpovídá.

[31] i když toto většinou úkolem obhájce není
[32] CÍSAŘOVÁ, Dagmar, FENYK, Jaroslav, a kol. *Trestní právo procesní.* 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006. s. 172.
[33] zákaz změny (obratu) k horšímu
[34] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo procesní.* 1. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 218 - 219.
[35] CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Presumpce neviny jako základní zásada trestního řízení v demokratickém státě (úvahy a podněty pro rekodifikaci). *Trestní právo*, 1998, č. 4, str. 2.
[36] v pochybnostech ve prospěch pachatele
[37] ŠTĚPÁN, Jan. Rozmluva ve vazbě s obhájcem. *Socialistická zákonnost*, 1968, č. 5, s. 306.

2.4. Trojí postavení obviněného

Ač nejde o oficiální členění, rád bych na závěr této kapitoly o obecných výkladech na téma obviněný a jeho právo na obhajobu zmínil trojí pohled, z něhož lze na obviněného nahlížet. Jde o mé vlastní členění *ad hoc* v této práci užité; všechna „tři postavení obviněného" jsou však v praxi užívána, proto považuji za vhodné je na tomto místě uvést.

Jak bylo již uvedeno výše, za obviněného lze podle § 32 TrŘ považovat toho, kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu, a je možné použít proti němu prostředků daných tímto zákonem teprve tehdy, bylo-li proti němu zahájeno trestní stíhání (§ 160).

V jiných souvislostech bývá někdy v literatuře pojednáno o - rovněž trojím - postavení obviněného jako subjektu, objektu a důkazního prostředku trestního řízení. Tento specifický pohled na postavení obviněného však v této kapitole není předmětem rozboru.

2.4.1. Pachatel trestného činu

Pojem pachatele trestného činu spadá v rámci teoretických výkladů do oblasti trestního práva hmotného a je definován v § 22 odst. 1 TrZ následovně: „Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná." Pachatelem trestného činu může být podle trestního zákoníku fyzická osoba, která je v době činu příčetná a dovršila patnáctý rok věku. U mladistvého musí být splněna podmínka rozumové a mravní vyspělosti.[38] Nutno však podotknout, že dikce § 32 TrŘ normuje o obviněném, že je jím ten, „kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu". Z tohoto důvodu se zdá být teoretické postavení obviněného jako pachatele trestného činu sporné do té míry, že zjištění, zdali je či není skutečně pachatelem trestného činu, je vlastním účelem, smyslem a cílem trestního stíhání. Tohoto „postavení" tedy obviněný může nabýt až pravomocným odsuzujícím rozsudkem o jeho vině.

V současné době je již platný a účinný zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Tato nová úprava umožňuje, aby se s účinností od 1. 1. 2012 stala pachatelem trestného činu i osoba právnická.

2.4.2. Strana trestního řízení

Podle § 12 odst. 6 TrŘ se stranou mj. rozumí i ten, proti němuž se vede trestní řízení. Ustanovení § 12 odst. 7 TrŘ doplňuje, že se obviněným rozumí též obžalovaný a odsouzený,

[38] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné.* 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 181.

pokud z povahy věci nevyplývá něco jiného. Definice obžalovaného a odsouzeného následuje v § 12 odst. 8 a 9 TrŘ.

Stranou jsou nejdůležitější subjekty trestního řízení, na jejichž podstavení záleží zákonodárci do té míry, že jim určil zvláštní postavení, a to zejména vystupovat vlastním jménem v řízení před soudem, aktivně se řízení účastnit, uplatňovat své procesní návrhy, případně provádět důkazy, vyjadřovat se k provádění úkonů, podávat opravné prostředky apod.[39]

2.4.3. Klient svého advokáta

Pod tímto označením se pozornost přesouvá od obviněného a jeho postavení jako strany trestního řízení, která je nadána procesními právy, jež jí svěřuje trestní řád a předpisy související, k obviněnému jakožto klientu advokáta, který jej jako jeho obhájce v trestním řízení zastupuje a jeho práva a oprávněné zájmy v řízení hájí a prosazuje. Jde tedy o vztah mezi obviněným-klientem a obhájcem-advokátem, o němž bude pojednáno dále. Nutno podotknout, že postavení zvoleného, ustanoveného nebo určeného[40] obhájce-advokáta v trestním řízení je - až na některé rozdíly[41] - stejné, pokud se jedná o jeho procesní práva a povinnosti vůči soudu, dalším orgánům činným v trestním řízení a vůči obviněnému.

Touto podkapitolou se plynule přesouváme od obecných výkladů o obviněném a jeho práva na obhajobu k obhájci v trestním řízení, tedy samotnému tématu této práce.

[39] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo procesní.* 1. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 182.
[40] § 18 odst. 2 ZAdv
[41] tyto se mohou týkat placení nákladů řízení, tedy zejména odměny advokáta, vzniku právního vztahu mezi obhájcem a obviněným, ukončení obhajoby aj.; (nejen) o těchto rozdílech bude podrobněji pojednáno v dalších výkladech této práce

3. Obhájce v trestním řízení

Právní úprava obhájce v trestním řízení je soustředěna zejména do § 35 až 41 TrŘ. Podrobným rozborem uvedených ustanovení se budeme zabývat v následujících výkladech této a dalších kapitol.

Legislativní definice, jak je tomu např. u obviněného v § 32 TrŘ, bohužel neexistuje. Je nutno si tedy vystačit s definicí vlastní, a sice: obhájce je právním zástupcem obviněného v trestním řízení, který je za účelem (s cílem) hájení, prosazování a ochrany jeho práv, výhod a oprávněných zájmů a poskytnutí jiné kvalifikované právní pomoci obviněným sám zvolen (§ 37 a násl. TrŘ), jemu soudem ustanoven (§ 38 a násl. TrŘ), a nebo Českou advokátní komorou určen (§ 18 odst. 2 ZAdv).

3.1. Výsada advokacie v trestním řízení

„Obhájcem v trestním řízení může být jen advokát." Tak zní ustanovení § 35 odst. 1 věta první TrŘ. Zákon tedy stanoví striktní omezení působnosti osob na úseku výkonu obhajoby obviněného v trestním řízení výlučně ve prospěch advokátů; nikomu jinému tato pravomoc svěřena není. Někteří autoři hovoří dokonce o monopolu advokátů na tuto činnost.[42] Jinak je tomu ovšem např. v německém a rakouském právním řádu, v němž je svěřena obhajoba ve věcech trestních i „osobě, která získala oprávnění vyučovat trestní právo hmotné a procesní na rakouské univerzitě"(Rakousko)[43], resp. „učiteli práva německé vysoké školy dle rámcového zákona o vysokých školách s kvalifikací k soudcovskému úřadu, tj. musí mít složenu první (*Rererendarprüfung*) a druhou právní zkoušku (*Assessorexam*)"[44].

Podle § 4 ZAdv je advokátem ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou, přičemž podle § 5 odst. 1 ZAdv může být zapsán jen ten, kdo má plnou způsobilost k právním úkonům, získal vysokoškolské vzdělání v oboru právo v magisterském studijním programu studiem na vysoké škole v České republice, vykonával po dobu alespoň tří let praxi jako advokátní koncipient, je bezúhonný, složil advokátní zkoušku a slib do rukou předsedy České advokátní komory. Uvedené ustanovení stanoví ještě další podrobnější podmínky, za jejichž kumulativního splnění se může osoba stát advokátem.

Dle mého názoru je v českém právním řádu stále udržována výsada advokacie pro výkon obhajoby v trestním řízení zejména s ohledem na předpokládanou kvalifikaci, splnění náročných požadavků na výkon povolání advokáta, jeho vázanost nejen právními, nýbrž i

[42] LNĚNIČKA, Jiří. Advokát a obhájce ve věcech trestních. *Bulletin advokacie*, 1995, č. 8, s. 51.
[43] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 339-340.
[44] Tamtéž, s. 365.

stavovskými předpisy vč. Etického kodexu České advokátní komory a Etického kodexu advokátů v Evropské unii (srov. kap. 3.2.3. a 3.2.4.) a zpravidla vysoké osobnostní, morální a etické přednosti příslušníků advokátního stavu. Tyto a další předpoklady jsou důležitými aspekty pro výkon zodpovědné funkce obhájce ve věci trestní, v níž jde ve většině případů zcela reálně o ohrožení osobní svobody a další závažné zásahy do osobní a majetkové sféry obviněného.

Pravděpodobně i s ohledem na tyto požadavky důstojnosti a advokátské cti byl zákon o advokacii novelou provedenou zákonem č. 219/2009 Sb. doplněn o nový § 17a, který upravuje povinnost advokáta používat stavovský oděv advokáta mj. i v trestním řízení před soudem. Ačkoli se tento „talár“ advokáta a jeho užití v dnešní době může zdát otázkou kontroverzní, jeho účel je spatřován zejména v psychologickém zrovnoprávnění tří hlavních osob trestního řízení před soudem, jimiž jsou: soudce (talár s lemem fialovým), státní zástupce (talár s lemem červeným) a obhájce obviněného (talár s lemem modrým).

3.2. Právní úprava de lege lata

Zcela základním pramenem trestního práva procesního je nepochybně trestní řád. Tento je však v mnoha ohledech doplněn dalšími zvláštními právními předpisy, které se blíže a podrobněji zabývají jeho dílčími instituty, jímž je i obhájce v trestním řízení. Jeho úprava totiž není koncentrována jen v samotném trestním řádu, nýbrž je pro něj směrodatný i zákon o advokacii, upravující sice výkon advokacie obecně, stanovící však zvláštní práva a zejména povinnosti vyplývající z něj i pro obhájce v trestním řízení.

Dalšími prameny jsou stavovské předpisy České advokátní komory (profesní veřejnoprávní korporace), které jsou z hlediska teorie správního práva předpisy statutárními a nejsou za právní předpisy uznány[45]; to však nic nemění na skutečnosti, že pro advokáty jako příslušníky advokátního stavu a členy České advokátní komory jsou i tyto předpisy závazné a jejich nedodržení může být sankcionováno (srov. kap. 4.4.2.). Takovýmto předpisem je např. i Etický kodex České advokátní komory, o němž bude pojednáno v rámci této kapitoly.

3.2.1. Trestní řád

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TrŘ“), je základním pramenem úpravy institutu obhájce v trestním řízení. V návaznosti na obecné ustanovení § 2 odst. 13 TrŘ a § 32 až 34 TrŘ o obviněném se

[45] srov. SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 2. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009. s. 64.

v ustanoveních § 35 až 41 TrŘ hovoří o obhájci (v trestním řízení). Nejde samozřejmě o jediná ustanovení, která se postavením obhájce v trestním řízení, vč. jeho práv a povinností, zabývají; z pohledu tématu a rozsahu této práce však půjde o stěžejní ustanovení, jimiž se budeme v následujících výkladech podrobněji zabývat. Další ustanovení týkající se obhájce nalezneme v průběhu celého trestního řádu[46], zejména s ohledem na postavení obviněného, jeho kontakt s obhájcem a účinnou obhajobu s jeho pomocí.

Na tomto místě jen přehledem uvádím stručný přehled obsahu ustanovení § 35 až 41 TrŘ. Jejich podrobný rozbor bude předmětem bezprostředně následujících kapitol.

Ustanovení § 35 TrŘ pojednává o výsadě advokacie v trestním řízení a možnosti substituce. Zmíněno je rovněž vyloučení advokáta v určitých případech.

V § 36 a 36a TrŘ je uveden výčet případů tzv. nutné obhajoby, tj. situací zákonem výslovně předvídaných, v nichž obviněný obhájce mít musí. Tato ustanovení rozlišují rovněž podle toho, v jakém stádiu trestního řízení nemůže obviněný bez obhájce být: přípravné řízení, hlavní líčení, řízení o opravném prostředku, vykonávací řízení, zvláštní případy z důvodu specifického postavení obviněného - mladistvý, uprchlý, pochybnost o způsobilosti hájit se sám apod.

Nově byl zákonem č. 459/2011 Sb. novelizován trestní řád i co se týče ustanovení o obhájci, a to vložením zcela nového ustanovení § 36b TrŘ, které umožňuje obviněnému se obhájce v určitých případech nutné obhajoby vzdát. Blíže bude ustanovení rozebráno na jiném místě této práce (srov. kap. 3.4.3.).

Zvolený obhájce a jeho případné vyloučení z obhajování je upraveno v § 37 a 37a TrŘ.

Rozsáhlejší úpravu než obhájce zvolený má obhájce soudem ustanovený, a to v rámci ustanovení § 38 až 40a TrŘ. Zákon prvotně v § 38 TrŘ umožňuje obviněnému zvolit si obhájce sám dle vlastního výběru, a k tomuto je obviněnému poskytnuta lhůta; nezvolí-li si jej, bude mu ustanoven. Je zde zmínka i o možnosti společného obhájce, pokud si zájmy více obviněných vzájemně neodporují. Další ustanovení poskytují detailní informaci o postupu ustanovení obhájce a jeho eventuálního zproštění povinnosti obhajování.

Zcela zásadní význam má § 41 TrŘ provádějící základní, alespoň demonstrativní výčet práv a povinností obhájce. Toto ustanovení je dále doplněno desítkami ustanovení celého trestního řádu a významným způsobem rovněž zákonem o advokacii (srov. kap. 3.2.2. a

[46] jen pro zajímavost: pojem obhájce zaznamenává v rámci trestního řádu cca 230 výskytů

4.3.2.). Také toto ustanovení (§ 41 TrŘ) neunikne pozornosti a bude podrobeno podrobnějšímu rozboru v této práci (srov. kap. 4.3.1.).

3.2.2. Zákon o advokacii

Tento zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších přepisů (dále jen „ZAdv"), pojednává zejména o právním postavení, právech a povinnostech advokáta a podmínkách výkonu jeho profese. Dikce § 1 odst. 1 ZAdv říká, že „tento zákon upravuje podmínky, za nichž mohou být poskytovány právní služby, jakož i poskytování právních služeb advokáty", přičemž odst. 2 téhož ustanovení pojem „poskytování právních služeb" dále rozvádí.

Zákon o advokacii je jedním ze zákonů, které upravují jednotlivé právní profese: advokát (viz uvedený zákon), notář[47], soudní exekutor[48] či patentový zástupce[49]. Poněkud odlišné postavení mají, ale samostatnými zákony jsou rovněž upraveny pozice soudce[50] či státního zástupce[51].

Uvedený zákon v úvodních ustanoveních vymezuje zejména pojem a výkon funkce advokáta, dále stanoví podmínky pro výkon této profese a způsob jeho výkonu (samostatně, ve sdružení či společnosti, v pracovním poměru), práva a povinnosti advokáta (srov. kap. 4.3.), jeho kárnou odpovědnost a kárné řízení proti němu (srov. kap. 4.4.2.), postavení advokátního koncipienta, evropského advokáta a zahraniční společnosti a institucionální zakotvení a působnost České advokátní komory.

3.2.3. Etický kodex České advokátní komory

Přesné označení zní usnesení předsednictva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex)[52]. Jak bylo již uvedeno výše, tento etický kodex je stavovským předpisem, tedy svou povahou předpisem statutárním, bez státem uznané formy pramene prává. Není tedy právním předpisem, protože mu chybí jeho podstatný znak, a to všeobecná

[47] zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)
[48] zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád)
[49] zákon č. 417/2004 Sb., o patentových zástupcích
[50] zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů (zákon o soudech a soudcích; zákon č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců a státních zástupců
[51] zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství; zákon č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců a st. zástupců
[52] *Stavovské předpisy: Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex)*, [online]. Česká advokátní komora [cit. 7. března 2012]. Dostupné na: <http://www.cak.cz/pages/stav_predp2.html>.

závaznost. Pro advokáty však právně závazný je; musí se jím tudíž při výkonu své profese řídit. Dokument je členěn na tři hlavní části: působnost, pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů. I zde jsou stanovena práva a zejména povinnosti advokáta, a to jak vůči klientovi, tak vůči advokátnímu stavu, v řízení před soudy a jinými orgány. Relevantní ustanovení budou uvedena v dalších výkladech, zejména v kapitole o právech a povinnostech obhájce (srov. kap. 4.3.3.).

3.2.4. Právní předpisy související

Jen odkazem považuji za vhodné na tomto místě zmínit Listinu základních práv a svobod, Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (1950) a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966), o nichž byly vedeny rozsáhlejší výklady výše v této práci (srov. kap. 2.3.1.) a na něž bych touto formou rád odkázal. Samotná Ústava ČR zmínku o obhájci neobsahuje.

Zákon č. **218/2003 Sb.**, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), je svou povahou *lex specialis* k trestnímu řádu; jeho působnost neomezuje, nýbrž doplňuje a rozšiřuje o další oprávnění týkající se mladistvého obviněného a jeho obhájce. V případě protichůdných ustanovení, zásad a principů v obou zákonech dostane právě *lex specialis* přednost. Příkladem ustanovení týkajícího se obhájce mladistvého obviněného jsou § 42 až 44 ZSVM (srov. kap. 3.4.1.).

V souvislosti se zcela novým zákonem č. **418/2011 Sb.**, o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, je účelné se zmínit, že i tento zákon obsahuje ustanovení o obhájci. A jelikož jde o jejich „trestní odpovědnost a řízení proti nim“, je na tomto místě možné hovořit o specifickém druhu obhajoby v trestním řízení. V rámci tohoto zákona se obhájcem zabývá ustanovení § 35 tohoto zákona; v něm se stanoví, že § 34 téhož zákona o úkonech právnické osoby pomoci zástupce nebo jiné oprávněné osoby nemá vliv na právo obviněné právnické osoby na obhajobu. Ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě se neužijí. Dále § 37 odst. 2 tohoto zákona stanoví pořadí závěrečných řečí v trestním řízení proti právnické osobě. Obecně tento zákon ve svém § 1 odst. 2 - zcela logicky - určuje, že „nestanoví-li tento zákon jinak, použije se trestní zákoník a v řízení proti právnické osobě trestní řád, není-li to z povahy věci vyloučeno“. Z tohoto plyne specialita zvláštní právní úpravy a naopak subsidiarita trestního řádu, jakožto obecného kodexu trestního práva procesního.

Z hlediska obhájce jako advokáta vykonávajícího svou profesi je důležité zmínit i vyhlášku č. **177/1996 Sb.**, o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif). Tato důležitá vyhláška stanoví mj. ve svém § 7 sazbu mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby podle výše tarifní hodnoty, přičemž se vychází z tarifní hodnoty určené podle § 10 odst. 2 a 3 této vyhlášky. Úkony právní služby, za něž náleží mimosmluvní odměna, jsou vypočteny v § 11 vyhlášky.

Dalším předpisem, který se alespoň okrajově dotýká institutu obhájce v trestním řízení je zákon č. **293/1993 Sb.**, o výkonu vazby, co se týče jeho kontaktu s obviněným ve vazbě, tj. jeho návštěv a korespondence.

Příslušníkům advokátního stavu jsou určena při výkonu jejich profese ještě další pravidla, a sice vycházející z **Etického kodexu advokátů v Evropské unii**, původně ze dne 28. 10. 1988, novelizovaným dne 28. 11. 1998 a 6. 12. 2002.[53] V literatuře jsem našel informaci o tom, že jde o „Stavovský předpis ČAK č. 16“[54], tzn. je pro advokáty právně závazný a jeho nedodržení může být sankcionováno jako kárné provinění v kárném řízení vedeném Českou advokátní komorou.

3.3. Exkurs návrhů právní úpravy de lege ferenda

Trestní řád, stejně jako další významné kodexy českého právního řádu, se novelizují poměrně často. Jen za uplynulý rok 2011 byl samotný trestní řád novelizován hned několikrát, a to zákony č. 150/2011 Sb., 181/2011 Sb., 207/2011 Sb., 330/2011 Sb., 341/2011 Sb., 348/2011 Sb., 357/2011 Sb., 459/2011 Sb. a nejnověji 43/2012 Sb.

Pro účely tématu této práce je stěžejní novela č. 459/2011 Sb., která včlenila do trestního řádu zcela nový § 36b TrŘ, o němž bude pojednáno dále (srov. kap. 3.4.3.).

Shora uvedený výčet novel jsem uvedl pro představu, že trestní řád je velmi dynamickým zákonem, který prodělává neustálý vývoj. Neustálé připomínky a návrhy *de lege ferenda*, ať už z řad zákonodárců či ještě cenněji z okruhu odborné veřejnosti, dávají podněty (zpravidla) ke zlepšení stávajícího stavu právní úpravy. Rád bych na tomto místě zmínil pár návrhů, jež jsem nalezl v odborné literatuře a považuji za zajímavé a potenciálně přínosné.

Obsahově zajímavým a podnětným je odborný článek Doc. Vantucha[55], který se zabývá hodnocením přínosu zamýšlených změn práv obviněného a obhájce v návrhu věcného

[53] *Základní předpisy EU a Rady Evropy: Etický kodex advokátů v Evropské unii* [online]. Česká advokátní komora [cit. 7. března 2012]. Dostupné na: <http://www.cak.cz/assets/files/435/e03_PPA_2005_CZ_43.pdf>.
[54] SCHELLEOVÁ, Ilona. *Advokacie*. Zlín: ŽIVA v.o.s., 1994. s. 165.
[55] VANTUCH, Pavel. Práva obviněného a obhájce v prvé verzi návrhu věcného záměru nového trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 2, s. 19 - 27.

záměru nového trestního řádu. Jak známo, bylo bráno v úvahu, zdali by nebylo účelné sjednotit rekodifikaci trestního práva hmotného i procesního s účinností k témuž dni. K tomuto však nedošlo, od 1. 1. 2010 je sice účinný „nový“ trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., avšak v případě trestního řádu došlo „jen“ k novelizaci, a to zákonem č. 41/2009 Sb. Autor článku obecně tvrdí, že se předpokládanou rekodifikací trestního práva procesního usiluje o to, aby se trestní řízení stalo účinnějším nástrojem při potlačování kriminality. Navrhuje se omezení práva účasti obhajoby jen při provádění úkonů procesní povahy, které mají bezprostřední význam pro dokazování v řízení před soudem. Těžiště práv obhajoby by pak mělo být v řízení před soudem a přípravné řízení by nemělo být „soudním řízením na nečisto“.[56] Navrhuje se doplnění § 41 odst. 6 o právo obhájce vyžádat si kopii zvukového záznamu pořizovaného o úkonu v řízení před soudem (§ 55b TrŘ).[57] Dále by mělo dojít k explicitnímu výkladu pojmu podezřelý, jímž je podle návrhu „ten, vůči němuž je v prověřování zjištěnými skutečnostmi odůvodněno podezření, že spáchal trestný čin, a z tohoto důvodu se vůči němu provádějí úkony v trestním řízení“. V návaznosti na toto vymezení by bylo vhodné v rámci institutu podání vysvětlení podle § 158 odst. 3 TrŘ v předvolání výslovně uvést, zdali je osoba předvolána jako svědek či obviněný, a to zejména s ohledem na její přípravu a možnost odmítnutí podání vysvětlení. Návrh obsahuje rovněž doporučení změny § 33 odst. 1 předposlední věty TrŘ, jež obsahuje právo obviněného mluvit s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby, je-li ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody.[58] Z tohoto ustanovení jakoby *a contrario* vyplývalo, že je-li obviněný vyšetřován na svobodě, toto právo mu přiznáno není. Tento jazykový výklad však není správný a je potřeba dikci uvedeného ustanovení změnit ve prospěch obviněného (srov. kap. 2.3.1.). Dále uvádím úvahy Mgr. Skřipského v jeho článku[59], v němž se zabývá poradou obviněného s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby podle § 33 TrŘ. Pokládá si otázku, na kterou existují dva odlišné názory a sice, není-li obviněnému dovoleno radit se s obhájcem, *jak* na již položenou otázku odpovědět, měl by snad zákonodárce stanovit, zdali se s obhájcem obviněný může poradit o tom, *zda* má na položenou otázku vůbec odpovědět. Dle mého názoru existuje již praxe, že obviněný a obhájce v těchto případech komunikují i beze slov, což znamená výklad ve prospěch obviněného, který se - např. i posunkem či mimikou - od obhájce dozví, zda odpovídat, či nikoliv. Zákonodárce by však do této věci měl vnést právní jistotu.

[56] Tamtéž, s. 20.
[57] Tamtéž, s. 22.
[58] Tamtéž, s. 23.
[59] SKŘIPSKÝ, Jan. Porada obviněného s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby podle § 33 trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 1996, č. 8, s. 89.

Ze srovnání s cizí právní úpravou vychází zajímavý námět, aby byli vysokoškolští učitelé habilitovaní v oboru trestního práva oprávněni vykonávat obhajobu v trestních věcech.[60] Uvedený návrh je inspirován rakouskou právní úpravou, obdobnou úpravu však obsahuje rovněž německé ustanovení § 138 odst. 1 StPO[61].[62]

3.4. Obhájce zvolený a soudem ustanovený

Obhájce je pro obviněného důležitým článkem trestního řízení, které je proti němu ze strany orgánů činných v trestním řízení (§ 12 odst. 1 TrŘ) vedeno. V případě tzv. nutné obhajoby podle § 36 a násl. TrŘ nemá obviněný na výběr, zdali zastoupen být chce či nikoliv; zastoupen být musí[63]. V jiných případech má však možnost volby. Buď si obhájce sám zvolí a nebo se rozhodne hájit svá práva a oprávněné zájmy sám. Další možností je nechat si obhájce-advokáta určit Českou advokátní komorou podle § 18 odst. 2 ZAdv; tato možnost bude blíže rozebrána dále (srov. kap. 3.5.).

3.4.1. Obhájce zvolený

Obviněný má vždy výsostné právo zvolit si obhájce podle své úvahy a svého vlastního rozhodnutí. Toto právo je pro něj zaručeno již v Listině, a to v čl. 37 odst. 2, podle něhož má každý právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. Dále podle čl. 40 odst. 3 Listiny má obviněný mj. právo na poskytnutí času a možnosti k přípravě obhajoby, aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím zástupce. Jestliže si jej nezvolí, bude mu ustanoven soudem. I z tohoto ustanovení je patrné, že ustanovení je až alternativním řešením; prvotní je volba obviněného.

Podle § 2 odst. 13 TrŘ musí být obviněný poučen mj. o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Podle § 33 odst. 1 věta třetí TrŘ má obviněný právo zvolit si obhájce a s ním se radit i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení.

V § 37 odst. 1 TrŘ je stanoveno pořadí osob oprávněných zvolit obviněnému obhájce: na prvním místě je samozřejmě obviněný, nevyužije-li ten svého práva, může mu jej zvolit zákonný zástupce (tím je podle § 34 odst. 1 TrŘ osoba, která zastupuje obviněného zbaveného způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost k právním úkonům byla omezena, a

[60] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 340.
[61] JOECKS, Wolfgang. *Strafprozessordnung: Studienkommentar.* München: C.H. Beck, 2006. s. 308.
[62] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 365.
[63] jedinou výjimkou je nově zakotvený § 36b TrŘ, který umožňuje obviněnému se v určitých případech obhájce dobrovolně vzdát a hájit se sám

která může činit úkony ve prospěch obviněného i proti jeho vůli; popř. jím může být i ustanovený opatrovník podle § 34 odst. 2 TrŘ). Není-li ani zákonným zástupcem obhájce zvolen, může mu jej zvolit tzv. osoba se samostatnými obhajovacími právy[64]. Touto oprávněnou osobou je příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh, jakož i zúčastněná osoba. I tyto osoby mohou obviněnému obhájce zvolit i proti jeho vůli, je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena. Volbu obhájce provádějí tyto osoby se samostatnými obhajovacími právy vlastním jménem a na vlastní náklady. Soudu je toto zvolení oznámeno podle ustanovení o podání v trestním řízení (§ 59 TrŘ).[65] V praxi může dojít k aplikačním problémům při zvolení obhájce jinou oprávněnou osobou nežli obviněným, a to zejména v tom případě, že se obviněný nachází ve vazbě a svého „samostatného obhajovacího práva" hodlá využít osoba, která má odlišné příjmení nežli obviněný (druh/družka, manželka/manžel, mající odlišné příjmení, vdaná sestra apod.). Obhájce sice dostane podepsanou plnou moc, jíž se bude moct prokázat při vstupu do zařízení, v němž je vazba vykonávána; je však možné, že mu bude vstup odepřen, protože vězeňská služba nebude mít za prokázané, že jde o platně udělenou plnou moc podepsanou oprávněnou osobou. V některých případech nebude moct ani předložit jiný důkaz, jelikož např. druh/družka, kteří spolu bydlí ve stejné domácnosti, nejsou oficiálně nikde spolu uvedeni. Jediným možným řešením pak bude zaslat blanketní plnou moc poštou do zařízení pro výkon vazby a očekávat, až se podepsaná vrátí zpět obhájci, aby se následně mohl při vstupu do zařízení vězeňské službě prokázat.[66]

Ustanovení § 37 odst. 2 TrŘ dává obviněnému právo zvolit si obhájce jiného než toho, jež mu byl ustanoven nebo oprávněnou osobou zvolen. Oznámí-li obviněný změnu obhájce tak, aby mohl být o úkonu vyrozuměn v zákonem stanovené lhůtě, je pro příště již vyrozuměn jen obhájce nově zvolený. V opačném případě je povinen dříve ustanovený, resp. zvolený obhájce vykonávat obhajobu až do převzetí obhajoby později zvoleným obhájcem. Ustanovení bylo novelizováno v rámci velké novely zákonem č. 265/2001 Sb., a to z důvodu, že v praxi docházelo k situacím, kdy obviněný, jemuž nebylo ku prospěchu, aby se konal určitý úkon nebo aby bylo soudní jednání odloženo na jiný vhodný termín, měl možnost tohoto dosáhnout tak, že si těsně před konáním takového úkonu zvolil jiného obhájce. Buď mu byl předtím ustanoven obhájce *ex offo*, přičemž jím zvolený má následně přednost, a nebo odvolal plnou moc zvolenému obhájci dosavadnímu. V případech nutné obhajoby to mohlo

[64] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo procesní.* 1. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 242 - 243.
[65] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 137.
[66] KORDÍK, Marek. Právo „osoby so samostatnými obhajovacími právami" zvoliť obvinenému obhájcu - problémy z aplikačnej praxe. *Trestní právo*, 2008, č. 3, s. 37 - 38.

vést jen k jedinému - k odložení plánovaného úkonu (např. soudního jednání). Tomu má být za pomoci současného znění ustanovení § 37 odst. 2 věta druhá a třetí TrŘ zabráněno.[67]

Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ se zabývá pluralitou obhájců, o níž bude pojednáno v dalších výkladech (srov. kap. 3.7.).

Právo obviněného na svobodnou volbu obhájce vychází pro úplnost i ze zákona o advokacii; § 2a ZAdv totiž stanoví, že „každý má právo na svobodnou volbu advokáta; tím není dotčeno ustanovení § 18 odst. 2 a zvláštní právní předpisy upravující ustanovení advokáta soudem".

Zvláštní ustanovení o volbě obhájce obsahuje i zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Podle jeho § 42 odst. 2 písm. a) musí mít mladistvý obviněný obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit. Ustanovení § 42 odst. 2 písm. b) a c) ZSVM řeší povinnost mít obhájce ve vykonávacím řízení a v řízení o mimořádných opravných prostředcích. Podle § 43 odst. 1 ZSVM může mladistvému zvolit obhájce jeho zákonný zástupce, přičemž ve prospěch mladistvého tak může učinit i proti jeho vůli. Postavení obhájce mladistvého řeší výslovně § 44 ZSVM, kde podle jeho odst. 1 nesmí být obhájcem mladistvého ten, kdo současně zastupuje osobu, jejíž zájmy si odporují se zájmy mladistvého, a ten, kdo byl mladistvému jako obhájce takovou osobou zvolen. Odst. 2 se prakticky shoduje s ustanovením § 37 odst. 1 TrŘ (jen se ve výčtu oprávněných osob nevyskytuje partner, a to z důvodu, že registrované partnerství je možné uzavřít až dovršením 18 let[68]). Ustanovení § 44 odst. 3 ZSVM však dává mladistvému opět možnost volby obhájce dle svého vlastního výběru, a to namísto obhájce, který mu byl ustanoven nebo oprávněnou osobou zvolen (opět podobnost s ustanovením § 37 odst. 2 věta první TrŘ).

Jakmile si obviněný svého obhájce jednou zvolí, nemůže být tento obhájce nahrazen obhájcem ustanoveným (nedojde-li k úmrtí obhájce, odvolání plné moc obviněným, výpovědi plné moci obhájcem, jeho vyloučení nebo k jiné skutečnosti neumožňující další výkon obhajoby, a to v případě, že by šlo o případ nutné obhajoby; zde by k případnému ustanovení dojít mohlo, nezvolil-li by si obviněný nového obhájce sám). Jindy ale nelze zvoleného obhájce nahradit ustanoveným, a to s ohledem na ústavně zaručené právo na obhajobu, jehož součástí je i právo volby svého obhájce. V případě, že by k tomuto zásahu ze strany soudu

[67] PETŘÍČEK, Lubor. K nové povinnosti obhájce po novele tr. ř. (k diskusi). *Bulletin advokacie*, 2002, č. 2, s. 45 - 47.
[68] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 137.

došlo, jednalo by se o zřejmé porušení práva na obhajobu.[69] Soud totiž není oprávněn posuzovat kvalitu obhajoby ani případnou nečinnost obhájce či obviněného[70]; může totiž jít o taktiku obhajoby, kterou obviněný, obhájce nebo oba společně jako způsob prosazení práv a zájmů obviněného zvolí. Z toho však implicitně vyplývá, že odpovědnost za volbu obhájce nese vždy obviněný sám[71].

Doc. Vantuch se ve své monografii[72] blíže zabývá otázkou, kdy je pro obviněného vhodné, aby si obhájce zvolil. Tvrdí, že značná část obviněných si zvolí obhájce okamžitě po zahájení trestního stíhání. Jen malá část obviněných je si vědoma významu svého prvního výslechu v přípravném řízení. Obhájce je zde připraven poskytnout své právní služby právě proto, že je profesionálem, znalým práva a hlavně taktiky a procesu trestního řízení; může zásadním způsobem ovlivnit vývoj celého řízení, což v konečném důsledku může vyústit ve vyslovení konečného rozsudku o vině (popř. její míře a odpovídajícím trestu) či o zproštění obžaloby. Proto by obviněný měl za všech okolností pečlivě zvážit, zda si v trestním řízení sám bez odborné pomoci vystačí, a nebo advokáta - obhájce v trestním řízení - pro jistotu vyhledá. Někdy může pomoci i základní rozprava s advokátem na téma, zdali bude zvolení obhájce účelné, či zdali si obviněný vystačí sám, nemá-li např. dostatek finančních prostředků pro zaplacení nákladů právního zastoupení, ale zároveň nesplňuje podmínky pro obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu (§ 33 odst. 2 TrŘ) nebo na určení obhájce Českou advokátní komorou (§ 18 odst. 2 ZAdv). Jindy se obviněný rozhodne pro zvolení obhájce až tehdy, dostává-li se v trestním řízení „do úzkých“ (např. hlavní líčení, odvolání proti odsuzujícímu rozsudku apod.); i zde však platí obecné pravidlo: „Lepší pozdě, nežli později či vůbec.“

Pro srovnání s cizí právní úpravou jsou vybrány jen určité zvláštnosti a odlišnosti, které v úpravě českého trestního práva procesního nenalezneme a jež by mohly být pro českou právní úpravu inspirací; jiné instituty jsou dosti podobné, proto blíže rozebírány nebudou (toto platí i pro další srovnání s cizí právní úpravou v celém textu této práce). V některých spolkových zemích **Rakouska** existuje určitá „pohotovostní služba“ advokátů poskytujících obhajobu obviněných. Obviněný tak obdrží informační list, z něhož má možnost zvolit si obhájce, o jehož právní služby má zájem.[73] Srovnání s **německou** právní úpravou přináší zjištění, že právní vztah mezi obhájcem a obviněným se řídí tzv. advokátní

[69] srov. Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 83/1996
[70] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 139.
[71] Tamtéž, s. 132.
[72] VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného.* 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010. s. 93 - 100.
[73] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 347.

smlouvou, resp. smlouvou o úplatném obstarání věci, resp. mandátní smlouvou (*Geschäftsbesorgungsvertrag*). Obviněný má dále právo zvolit si jako obhájce tzv. společnou advokátní kancelář (*Anwaltssozietät*); počet maximálního počtu tří obhájců však nesmí být ani tak překročen.[74]

3.4.2. Obhájce ustanovený

„Jestliže si (obviněný) obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem.“ Tak zní ustanovení čl. 40 odst. 3 věta druhá Listiny základních práv a svobod. Na toto základní (a zásadní) ustanovení navazuje trestní řád se svým § 38 odst. 1, který má dikci podobnou: „Jestliže obviněný nemá obhájce v případě, kdy ho musí mít (§ 36 a 36a), určí se mu lhůta ke zvolení obhájce. Pokud v této lhůtě nebude obhájce zvolen, bude mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, neprodleně ustanoven.“ V případě, že si obviněný dle svého vlastního prohlášení zvolit nechce, není obviněnému lhůta pro zvolení obhájce ani určena.[75] V ustanovení je užito termínu „neprodleně“, a to z důvodu, aby došlo k uplatnění práva obviněného na obhajobu a ochraně jeho práv v co nejširší míře.[76] K tomu komentář k § 38 odst. 1 TrŘ uvádí, že „ze zásady priority volby obhájce vyplývá, že nelze nahradit zvoleného obhájce obhájcem ustanoveným, případně vedle zvoleného obhájce vnutit obviněnému obhájce *ex offo*“.[77] Z uvedeného je zřejmé, že zvolený obhájce, tedy obhájce na základě autonomní a svobodné volby obviněného, má přednost.

Podle § 39 odst. 1 TrŘ obhájce ustanoví, a pominou-li důvody nutné obhajoby, ustanovení zruší předseda senátu a v přípravném řízení soudce. Děje se tak pomoci písemného opatření, proti němuž není možné se bránit opravným prostředkem. Jde o spíše neformální úkon organizačně-technické povahy, jehož náležitosti nejsou zákonem stanoveny, a proto jeho obsah je spíše *usus*, který se v praxi soudů při vydávání opatření vžil. Obhájce musí být ustanoven soudcem místně příslušného soudu; v opačném případě by došlo k porušení ústavního principu, který stanoví, že „nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci“.[78] Tento názor zastává i ústavní soud.[79]

Jiná je praxe ustanovení obhájce je např. v **Rakousku**, kde soud rozhodne o tom, že obviněnému bude přidělen obhájce; jeho samotné určení však provádí příslušný výbor

[74] Tamtéž, s. 363 - 364.
[75] Rozhodnutí č. 1/1979 Sb. rozh. tr.
[76] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 167.
[77] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 543 (§ 38 trestního řádu).
[78] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 169 - 170.
[79] Nález ÚS, svazek 5, ročník 1996, č. 15 Sb. n. a u.

advokátní komory, který určí, který obhájce bude obhajobu vykonávat.[80] Nutno podotknout, že uvedené řešení - na rozdíl od úpravy české - lépe odráží skutečnou potřebu obviněného, kterému je přiznáno ústavně zaručené právo na obhajobu, avšak při ustanovení obhájce podle české právní úpravy již soud nedbá na to, který obhájce ze „seznamu *ex offo*" bude obviněnému ustanoven. Teoreticky by měli být všichni kompetentní a dostatečně kvalifikovaní, avšak realita je mnohdy odlišná. Rakouská právní úprava se mi v tomto ohledu jeví z pohledu obviněného a jeho práva na obhajobu praktičtější; otázkou však zůstává, zdali by i v našem českém - mnohdy korupčním - prostředí bylo zavedení obdobného systému reálné. V **Německu** probíhá ustanovení obhájce tak, že obviněnému je dána možnost označit advokáta, kterého by požadoval jako obhájce ve své trestní věci, a předseda soudu mu poté tohoto obhájce ustanoví, nebrání-li tomu závažné důvody. Může tedy označit obhájce, k němuž má důvěru; na ustanovení jím označeného obhájce však nemá právní nárok. Neoznačí-li žádného, bude mu ustanoven podle rozhodnutí předsedy soudu.[81] Tento postup podrobněji upravuje § 142 StPO[82].

Pro účely ustanovení advokáta jako obhájce v trestním řízení vedou soudy abecedně uspořádané pořadníky advokátů (dále jen „pořadník"), kteří souhlasili s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci (§ 39 odst. 2 a 3 TrŘ). Tito mohou být tedy ustanovováni tzv. *ex offo* k případům nutné obhajoby v trestních věcech. Informaci o tomto souhlasu s ustanovením z moci úřední obsahuje i „karta" advokáta v seznamu advokátů a advokátních koncipientů, který vede Česká advokátní komora i v elektronické podobě.[83] Advokáti jsou dle pořadníku ustanovováni postupně tak, jak za sebou následují jejich příjmení v pořadníku. Jsou-li u advokáta, k jehož ustanovení má dojít, předpoklady pro jeho vyloučení nebo nemohl-li být ustanoven z jiných důvodů, je ustanoven advokát bezprostředně následující. Tento systém - někdy laicky zvaný „kolečko" - není sice nejšťastnější s ohledem na rozdílnou praxi a kvalifikaci jednotlivých advokátů (viz poznámka výše v textu o srovnání s rakouskou právní úpravou), na druhou stranu je transparentní a objektivní. K této úpravě došlo novelami trestního řádu roku 2004 a 2006. Problém předchozí právní úpravy spočíval v tom, že soudy volily nestejný postup při výběru ustanovených obhájců. Ze strany advokátů docházelo ke stížnostem na postup soudů, a to zejména proto, že někteří byli ustanovováni jen zcela

[80] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 358.
[81] Tamtéž, s. 375.
[82] JOECKS, Wolfgang. *Strafprozessordnung: Studienkommentar.* München: C.H. Beck, 2006. s. 323.
[83] http://vyhledavac.cak.cz/Units/_Search/search.aspx

výjimečně, jiní vůbec, další byli ustanovováni, ačkoliv o to zájem neměli apod.[84] Na straně druhé zde existovala skupina advokátů, kteří „žili“ jen z obhajob v trestních věcech, k nimž byli soudem ustanoveni. Jak jsem již uvedl výše, tento model je v podmínkách České republiky těžko aplikovatelný, a to z důvodu korupčního prostředí, v němž mohou mít soudci a advokáti tzv. „nadstandardní“ vztahy a umožní určité skupině advokátů častější ustanovení *ex offo* nežli jiným. Osobně nemám nic proti přátelství mezi soudci, státními zástupci a obhájci; je pochopitelné, že se mohou znát ať už z právnických studií či ze samotné praxe, v níž se pravidelně - ač každý za sebe a proti sobě - střetávají, a dokonce k sobě mohou chovat jisté sympatie. Nikdy by však nemělo dojít k tomu, aby tyto vztahy negativně působily a nepříznivě ovlivňovaly činnost jiných advokátů-obhájců; zde bychom se dostali na, resp. za hranu zákona.

Nově je § 39 odst. 3 *in fine* TrŘ doplněn o větu: „Vzdal-li se obviněný ustanoveného obhájce prohlášením podle § 36b a následně vzal toto prohlášení zpět, ustanoví se mu týž obhájce, je-li to možné.“ Jde o doplnění v návaznosti na zcela nový § 36b TrŘ, o němž bude pojednáno v následující kapitole o nutné obhajobě, jelikož s tímto bezprostředně a logicky souvisí. Na tomto místě bych jen doplnil, že věta včleněná na závěr § 39 odst. 3 TrŘ má své opodstatnění s ohledem na rychlost, snižování nákladů a účelovost trestního řízení, kdy má být obviněnému opětovně ustanoven obhájce, který je, resp. byl s případem již seznámen a může na výkon své obhajoby plynule navázat.

Ustanovení § 39 odst. 4 TrŘ stanoví postup soudu ohledně ustanovení obhájce v případě spojení věcí. Soud zásadně zruší ustanovení tomu obhájci, který byl ustanoven později. Byli-li ustanoveni současně, zruší ustanovení obhájce v trestním řízení o méně závažném činu.

Ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít. To vyplývá z § 40 věta první TrŘ a nepřímo i z § 18 odst. 1 ZAdv[85]. Advokát však může, ba dokonce v určitých případech má povinnost obhajobu odmítnout, popř. ukončit, jsou-li pro to závažné důvody (§ 19 a 20 odst. 1 a 2 ZAdv). V případě jeho ustanovení může být na svou žádost nebo na žádost obviněného povinnosti obhajování zproštěn (§ 40 TrŘ, popř. také § 20 odst. 1 a 2 ZAdv). Podle § 40a TrŘ může být povinnosti obhajování zproštěn i bez návrhu. O ukončení obhajoby - typově

[84] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 544 (§ 39 trestního řádu).

[85] „Advokát je oprávněn poskytnutí právních služeb odmítnout, pokud nebyl podle zvláštních předpisů ustanoven nebo Komorou k poskytnutí právních služeb podle odstavce 2 určen; ustanovení § 19 tím není dotčeno.“

rozlišeném podle vzniku obhajoby a důvodu pro její ukončení - bude pojednáno na jiném místě této práce (srov. kap. 4.6.).

K problematice ustanovení obhájce se vztahuje i zajímavý článek[86] o obviněném a jeho právu na obhajobu, kde se autor zabývá konkrétním skutečným případem[87]. Podstatou článku je nesprávné, resp. neexistující ustanovení obhájce v případě tzv. nutné obhajoby. V rámci trestního řízení došlo k výslechu obviněného za přítomnosti advokáta, který byl posléze (tedy až následně) obviněnému ustanoven způsobem, který přikazuje trestní řád. Došlo k porušení zákona, jelikož výslech byl proveden bez přítomnosti obhájce (přítomnost „neustanoveného advokáta" nemůže tento nedostatek zhojit[88]), a to v případě, kdy jej mít musel. Jde tedy o porušení ústavně zaručeného práva obviněného na obhajobu, který byl v tomto důsledku na svých právech a ochraně oprávněných zájmů zkrácen. Z těchto důvodů není možné užít ani protokol o výslechu svědka jako důkaz v trestním řízení, jelikož k jeho pořízení došlo nezákonným způsobem; důkaz je tedy neúčinný a procesně nepoužitelný.[89]

Pro další srovnání s cizí právní úpravou bych si dovolil uvést institut „náhradního obhájce" podle **slovenského** trestního řádu. Náhradní obhájce může být obviněnému ustanoven vedle zvoleného nebo ustanoveného obhájce tehdy, jestliže je důvodná obava, že by mohlo být zmařeno hlavní líčení nebo veřejné zasedání pro nepřítomnost zvoleného nebo ustanoveného obhájce. Působí jako alternativní obhájce, tzn., že svá práva a povinnosti z titulu obhájce může realizovat až tehdy, neúčastní-li se hlavního líčení nebo veřejného zasedání obhájce primární.[90] Tato úprava by mohla být zajímavou inspirací rovněž pro český právní řád, jelikož i v našem právním prostředí může ze strany obhájce docházet k obstrukcím právě tím způsobem, že se, ať už z jakéhokoliv důvodu, neúčastní úkonů trestního řízení. V **Rakousku** zná trestní řád tzv. „obhájce pro procesní pomoc" a „obhájce v nouzi". V prvém případě jde o srovnatelný institut s českým právem, v němž by se jednalo o obhájce pro obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu.[91] V případě druhém jde o možnost, aby byl v naléhavých případech obhájcem ustanoven soudce. Dikce rakouského trestního řádu však

[86] JELÍNEK, Jiří. Obviněný a jeho právo na obhajobu (nad jedním rozhodnutím). *Bulletin advokacie*, 1999, č. 2, s. 42 - 49.
[87] Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 2. 1998, sp. zn. 1 To 3/98
[88] Srov. Rozhodnutí Krajského soudu v Bratislavě ze dne 18. 12. 1974, sp. zn. 7 To 435/74: „Len obhajca zvolený podľa § 37 Tr. por. alebo ustanovený podľa § 38 Tr. por. má práva a povinnosti uvedené v § 41 Tr. por." [pozn.: Tr. por. = TrŘ] V ČR je nutno ještě doplnit informaci o určení advokáta ČAK podle § 18 odst. 2 ZAdv.
[89] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo procesní.* 1. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 343 - 344.
[90] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 185 - 186.
[91] Tamtéž, s. 356.

není zcela ostrá, a proto není jisté, zdali by uvedenou funkci nemohla vykonávat i osoba justičního čekatele činného u soudu.[92]

3.4.3 Stručný přehled případů nutné obhajoby

Samotná problematika nutné obhajoby je tématem natolik širokým, že by neúměrně přesahovala rozsah této práce. Proto se zaměříme spíše na výčet, stručnou charakteristiku a zejména účel tohoto institutu, který je nepochybně elementární součástí práva na obhajobu, v širších souvislostech zákonného procesu, jelikož poskytuje garanci ochrany práv a oprávněných zájmů obhájcem (formální obhajoba) v těch věcech, které zákonodárce považuje za natolik závažné, že pro ně použití tohoto institutu výlučně stanovil.

Obviněný musí mít v případě nutné obhajoby obhájce od doby, kdy důvod nutné obhajoby vznikl. Nebylo-li by tomu tak, šlo by o podstatnou vadu trestního řízení a úkony provedené bez účasti obhájce, resp. bez jeho zvolení či ustanovení, by byly neúčinné a jedinou možností by bylo jejich opakování, ovšem již za účasti obhájce (1/1979 Sb. rozh. tr.[93]). Tuto vadu by nebylo možné zhojit (a nezákonně získané důkazy použít) ani prohlášením obviněného, že s výslechem bez účasti obhájce souhlasí (25/1990 - II Sb. rozh. tr.[94]).

Zákonodárce považuje absenci obhájce v případech, kdy obviněný obhájce mít musí, za natolik závažnou vadu trestního řízení, že jde dokonce o důvod dovolání podle § 265b odst. 1 písm. c) TrŘ, který stanoví jako podmínku dovolání, že „obviněný neměl v řízení obhájce, ač ho podle zákona mít měl".

Úprava důvodů nutné obhajoby vychází z § 36 a 36a TrŘ a § 42 ZSVM.

Podle § 36 odst. 1 písm. a) TrŘ musí mít obviněný obhájce již v přípravném řízení, je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotním ústavu (§ 116 odst. 2 TrŘ). V těchto případech je důvod, smysl a účel nutné (formální) obhajoby zřejmý, jelikož jde o osoby omezené na osobní svobodě, které se nemohou samostatně účinně hájit, vyhledávat důkazy svědčící v jejich prospěch nebo se účastnit vyšetřovacích úkonů (nepřipustí-li policejní orgán jejich účast, § 165 odst. 1 TrŘ). Obviněnému ve vazbě jsou však dána rozsáhlá oprávnění, spočívající zejména v právu stýkat se osobně s obhájcem o samotě (bez účasti třetí osoby), s obhájcem si dopisovat, nahlížet do spisu, domáhat se přezkoumání

[92] Tamtéž, s. 358.
[93] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 539.
[94] ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní řád: komentář, I. díl.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 265.

dalšího trvání vazby apod. Práce obhájce s obviněným ve vazbě je naopak ztížena náročnými podmínkami styku s obviněným, nepříznivým psychickým rozpoložením obviněného či nutností komunikovat s příbuznými obviněného, není-li možné hovořit přímo s obviněným.[95] Otázkou z hlediska procesních zásad zůstává, zdali následné předvedení obviněného (přímo z vazby) v poutech a v doprovodu justiční stráže (či přímo ozbrojené eskorty) není v kolizi se zásadou presumpce neviny. Osobně se samozřejmě k této možnosti přikláním, jelikož jde především o bezpečnost společnosti a případné naplnění účelu trestního řízení (aby se např. obviněný neskrýval, nepáchal další trestnou činnost, neovlivňoval svědky apod.); zároveň ale však vyslovuji pochybnost nad „neovlivněním" nestrannosti a nezávislosti soudu, když je obviněný držen ve vazbě a přiveden v poutech v doprovodu ozbrojeného sboru. Tato skutečnost zcela nepochybně budí psychologicky negativní dojem.

Podle § 36 odst. 1 písm. b) TrŘ je důvodem nutné obhajoby, je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena. Vedle obhájce je takový obviněný zastoupen (i mimo trestní řízení) zákonným zástupcem, který je nadán širokými (nejen obhajovacími) právy, a to s ohledem na nezpůsobilost obviněného náležitě obstarávat své vlastní záležitosti.[96] Postavení a význam jiných osob s obhajovacími právy, zejména tedy zákonného zástupce obviněného, v tomto případě tedy významně vzrůstá.

Ustanovení § 36 odst. 1 písm. c) TrŘ stanoví jako důvod nutné obhajoby, jde-li o řízení proti uprchlému.

Důležitým se jeví ustanovení § 36 odst. 2 TrŘ, které stanoví podmínku nutnosti obhájce, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnost o jeho způsobilosti náležitě se hájit. Jde o ochranu osob, které by mohly mít i problém si samy uvědomit závažnost a složitost trestního řízení nebo by samy právní pomoc nevyhledaly či na poučení soudu nereagovaly, jelikož by to přesahovalo jejich duševní možnosti a schopnosti. To se týká osob trpící duševní poruchou. U osoby trpící vadou fyzickou si lze představit případ, kdy by osoba hluchoslepá, neovládajíce Braillovo písmo ani znakovou řeč, jsouce však mentálně zdravá, přes svůj fyzický handicap nedokázala správně porozumět významu trestního řízení, a i v případě, že by jej pochopila, nedokázala by projevit vůli si obhájce zvolit či na poučení o

[95] MANDÁK, Václav. K problematice obhajob osob nacházející se ve vazbě. *Socialistická zákonnost*, 1973, č. 8, s. 468.
[96] srov. HALOUZKA, Vladimír. Zákonné zastoupení obviněných (částečně) nezpůsobilých k právním úkonům. *Právník*, 1978, č. 6, s. 549.

možnosti si jej zvolit jinak reagovat. Judikatura[97] se kupříkladu zmiňuje o případu nutné obhajoby u osoby bez právnického vzdělání, která je velmi vysokého věku a je trvale umístěna v domově důchodců; soudní rozhodnutí o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům v tomto případě potřebné není. Dalším případem může být osoba, která neumí číst ani psát; zhodnocení její způsobilosti náležitě se hájit sama je rovněž zapotřebí vždy řádně zkoumat.[98]

Pravděpodobně nejpoužívanějším je v tomto směru ustanovení § 36 odst. 3 TrŘ, jelikož stanoví jako podmínku nutné obhajoby konání řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let; v tomto případě musí mít obviněný obhájce již v přípravném řízení. Zřejmým důvodem nutné obhajoby je výše a druh hrozící sankce; odnětí svobody je totiž zásahem do ústavně zaručeného práva (čl. 8 odst. 1 Listiny), přičemž podmínka legality k zásahu do něj, resp. jeho odnětí, je v následujícím čl. 8 odst. 2 věta první Listiny. Podrobnosti pak stanoví zákon, tedy trestní řád, zákon o výkonu vazby (293/1993 Sb.) a zákon o výkonu trestu odnětí svobody (169/1999 Sb.).

„Obviněný musí mít obhájce též v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému.“ Tak stanoví § 36 odst. 4 písm. a) TrŘ, a navazuje tím na ustanovení § 179b odst. 2 TrŘ, o právech podezřelého ve zkráceném řízení, a ustanovení § 314b odst. 2 TrŘ, o právech a povinnostech samosoudce.

Ustanovení § 36 odst. 4 písm. b) TrŘ považuje za důvod nutné obhajoby řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního. Důvodem zařazení tohoto důvodu mezi případy nutné obhajoby bude rovněž omezení osobní svobody (srov. výše ve výkladu o § 36 odst. 3 TrŘ).

Písmena c) až f) ustanovení § 36 odst. 4 TrŘ stanoví jako důvod nutné obhajoby případy mající vztah k cizímu státu nebo jinému členskému státu EU, týkající se zejména zásady speciality, vydání nebo předání (podezřelého) a uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí.

Výčet důvodů nutné obhajoby pokračuje ustanovením § 36a TrŘ, kde odst. 1 se věnuje případům nutné obhajoby ve vykonávacím řízení, v němž soud rozhoduje ve veřejném zasedání, a to je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo v ní omezen, je-li ve vazbě nebo jsou-li pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit.

[97] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011
[98] Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 8. 1977, sp. zn. 5 Tz 29/77

Ustanovení § 36a odst. 2 TrŘ se zabývá nutnou obhajobou v řízení o mimořádných opravných prostředcích, tzn. stížnosti pro porušení zákona, dovolání a návrhu na povolení obnovy. To platí, jde-li o případy uvedené v § 36 odst. 1 písm. a) nebo b), jde-li o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, jsou-li pochybnosti o jeho způsobilosti se náležitě hájit nebo jde-li o řízení proti odsouzenému, který zemřel.

Dále existuje zvláštní důvod nutné obhajoby podle § 42 odst. 2 ZSVM. Podle písm. a) tohoto ustanovení musí mít **mladistvý** obviněný obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit, podle písm. b) ve vykonávacím řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání, a podle písm. c) v řízení o mimořádných opravných prostředcích (viz výše), rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání. Podmínkou účinnosti tohoto ustanovení je věk do 18 let; dále má obviněný podle § 42 odst. 1 ZSVM právo na zacházení přiměřené věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu. To znamená, že má právo na takové zacházení jak ze strany orgánů činných v trestním řízení, tak i svého obhájce.

Pro úplnost je vhodné uvést poznámku, že od 1. 1. 2012 účinný zákon č. 418/2011 Sb., o **trestní odpovědnosti právnických osob** a řízení proti nim ve svém § 35 odst. 2 stanoví, že „pro obviněnou právnickou osobu se nepoužijí ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě".

Zvláštní pozornost věnujme zcela novému ustanovení **§ 36b TrŘ**.[99] Ten je svým způsobem přelomový, jelikož umožňuje vyloučit povinné zastoupení obhájcem z důvodů nutné obhajoby, avšak pouze v zákonem stanovených případech na základě svobodné - autonomní - vůle obviněného. Tato možnost je obviněnému dána pouze v případě, že se jedná o nutnou obhajobu z důvodu uvedeného v § 36 odst. 3 a § 36a odst. 2 písm. b), nejde-li ovšem o trestný čin, za který lze uložit výjimečný trest. Vzdát se obhájce může obviněný i v případě nutné obhajoby podle § 36 odst. 4 písm. a) TrŘ. Jde tedy o obhajobu za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, a to již v přípravném řízení (§ 36 odst. 3 TrŘ), resp. v řízení o mimořádných opravných prostředcích (§ 36a odst. 2 písm. b) TrŘ), nebo obhajobu v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému (§ 36 odst. 4 písm. a) TrŘ). Vzdát se obhájce může obviněný výslovným písemným prohlášením nebo ústně do protokolu, a to za účasti obhájce a po předchozí poradě s ním (§ 36b odst. 2 TrŘ). Prohlášení může vzít kdykoliv zpět, přičemž soudu zároveň

[99] doplněn do trestního řádu na základě poměrně rozsáhlé novely č. 459/2011 Sb.

předloží plnou moc obhájce, jehož si zvolil, resp. požádat o ustanovení obhájce, pokud si sám nezvolí. Neučiní-li tak, má se za to, že si obhájce nezvolil, a bude mu neprodleně ustanoven. Vzdát se prohlášením obhájce může obviněný učinit jen jednou; podruhé mu to již umožněno nebude (§ 36b odst. 3 TrŘ). Ustanovení § 36b odst. 4 TrŘ aprobuje platnost a účinnost právních úkonu obviněného v mezidobí mezi prohlášením o vzdání se obhájce a jeho zpětvzetím. Doplněn byl rovněž § 39 odst. 3 *in fine* TrŘ v tom směru, že vzdal-li se obviněný obhájce a následně vzal své prohlášení zpět, bude mu ustanoven týž obhájce, bude-li to možné. K probíranému ustanovení zatím neexistuje příliš relevantní literatury, proto bych rád odkázal na poměrně zdařilý přehled nejdůležitějších novel trestního řádu na serveru www.epravo.cz[100]. K uvedenému ustanovení mj. uvádí, že hrozí riziko procesních obstrukcí, a to právě z důvodu prohlášení o vzdání se obhájce a jeho následné zpětvzetí. Jako důvod pro zavedení tohoto institutu do trestního řádu vidí autor snahu zákonodárce snížit mandatorní výdaje státu spojené s nutnou obhajobou, které např. v roce 2008 přesáhly částku 545 mil. Kč; odsouzení mají sice povinnost náklady obhajoby státu nahradit, ale to bývá často komplikované a neefektivní, ne-li nemožné. K ustanovení § 39 odst. 3 *in fine* TrŘ uvádí, že jde o logické ustanovení přinášející jistotu obhajobě a přidělující „případ" témuž obhájci, který je s věcí již obeznámen. Na druhou stranu není toto ustanovení definitivní, tzn. že bude ustanoven týž obhájce jen tehdy, „je-li to možné".

Pro srovnání, **slovenská** právní úprava je s tou českou velmi podobná a až na malé nuance se příliš neliší. Nese označení „Povinná obhajoba".[101] Úprava nutné obhajoby v **Rakousku** se rovněž příliš neliší a rozdíly jsou dány zejména odlišnými právními instituty a procesem trestního řízení; jako příklad je možné uvést povinné zastoupení při hlavním líčení u zemského soudu jakou soudu porotního aj.[102] V **Německu** se zdá, že je na nutnou obhajobu (*Notwendige Verteidigung*[103]) kladen ještě větší důraz než v České republice a je tedy institutem (ještě) častějším; jako její důvod je považováno totiž již spáchání zločinu, jímž se myslí protiprávní jednání, za které může být uložen trest odnětí svobody v délce trvání od jednoho roku, nebo může-li řízení vést k zákazu výkonu povolání nebo jinému závažnému zásahu do osobní sféry obviněného (např. ztráta řidičského oprávnění, vyhoštění aj.). Jiným případem nutné obhajoby může být věcná nebo právní složitost případu.[104]

---

[100] VICHEREK, Roman. *Co je nového v trestním řádu od 1.1.2012 - I. část* [online]. epravo.cz, 27. 1. 2012 [cit. 13. 3. 2012]. Dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/co-je-noveho-v-trestnim-radu-od-112012-i-cast-80023.html >.
[101] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 127.
[102] Tamtéž, s. 354.
[103] JOECKS, Wolfgang. *Strafprozessordnung: Studienkommentar.* München: C.H. Beck, 2006. s. 317.
[104] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 371 - 373.

3.5. Advokát určený Českou advokátní komorou

Určení advokáta Českou advokátní komorou (dále také „ČAK“) je zvláštním způsobem, jímž lze v konkrétním případě získat právní pomoc advokáta, resp. v rámci trestního řízení obhájce. Trestní řád toto určení neupravuje; zná jen zvolení obhájce obviněným nebo jeho ustanovení soudem.

Uvedený institut má své právní zakotvení v zákoně o advokacii, přesněji v § 18 odst. 2 až 6 tohoto zákona. Ten stanoví, že nesplňuje-li někdo podmínky pro ustanovení advokáta soudem podle zvláštního právního předpisu (v našem případě trestního řádu) nebo se nemůže domoci poskytnutí právních služeb podle zákona o advokacii (např. odmítají-li žadateli všichni oslovení advokáti právní pomoc), má právo na určení advokáta Českou advokátní komorou. Toto určení je ČAK oprávněna provést v téže věci téhož žadatele jen jednou, nejde-li o případ oprávněného odmítnutí podle § 19 ZAdv. ČAK je oprávněna věc vymezit, určit její rozsah a stanovit další podmínky, včetně případné povinnosti obhájce provést obhajobu bezplatně nebo za sníženou odměnu (toto je však žadatel povinen prokázat současně s podáním návrhu na určení advokáta ČAK, blíže § 18 odst. 3 ZAdv); přitom však ČAK dbá na rovnoměrné rozložení nápadu věcí mezi advokáty i s ohledem na složitost případu a náklady advokáta (§ 18 odst. 6 ZAdv). Advokát je povinen právní službu na základě určených podmínek provést (srov. také § 18 odst. 1 ZAdv), není-li ovšem povinen poskytnutí právních služeb odmítnout podle § 19 ZAdv nebo nejde-li o zjevně bezdůvodné uplatňování nebo bránění práva; o tomto bezodkladně písemně advokát vyrozumí žadatele i ČAK. Toto určení ČAK nenahrazuje plnou moc, jež bude žadatel v případě určení advokáta povinen tomuto advokátu udělit; až tímto právním úkonem bude položen základ právního vztahu mezi obhájcem a obviněným v trestním řízení.

ČAK je oprávněna určení kdykoliv zrušit, vyjde-li najevo, že pominuly důvody, které určení advokáta odůvodňovaly; povinnost advokáta činit veškeré neodkladné úkony, aby nedošlo k újmě žadatele, však trvá ještě 15 dnů ode dne, kdy ke zrušení určení došlo. Žadatel však má právo advokáta zprostit této povinnosti svým prohlášením, že na splnění této povinnosti netrvá (§ 18 odst. 4 ZAdv).

Ukáže-li se, že poměry žadatele neodůvodňují poskytnutí právních služeb bezplatně nebo za sníženou odměnu, ČAK tuto povinnost advokáta změní nebo zruší (§ 18 odst. 5 ZAdv).

Určení advokáta ČAK je opatřením administrativní povahy, k němuž je ČAK oprávněna; resp. jde o její veřejnoprávní pravomoc. Tímto se však nezakládá právní vztah

mezi obhájcem a obviněným, jakožto advokátem a klientem. K tomu dojde až uzavřením smlouvy o poskytování právních služeb, což je povinností advokáta, a udělením plné moci obviněným advokátovi, což je zase povinností obviněného, je-li mu již advokát ČAK - za stanovených podmínek - určen.[105]

I v případě určení advokáta ČAK platí pro advokáta povinnost podle § 16 odst. 1 ZAdv[106] s návazností na § 20 odst. 2 ZAdv, kdy advokát je oprávněn požádat ČAK o určení jiného advokáta, jestliže žadatel i přes veškerá poučení a upozornění advokáta trvá na provedení úkonů, které jsou v rozporu s právními nebo stavovskými předpisy.

Uvedeným tématem se částečně v jedné kapitole svého odborného článku zabývá i JUDr. Mandák[107], kde se zmiňuje o tom, že se podle Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku ani podle Ústavního soudu ČR nejedná o jinak zakázané nucené práce, je-li žadateli, resp. obviněnému, advokát ustanoven; lze dovodit, že tomu tak není ani tehdy, jedná-li se o obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Ústavní soud zastává mj. názor, že představuje-li čl. 40 odst. 3 Listiny speciální ústavní garanci práva na obhajobu, čl. 9 odst. 2 písm. d) Listiny zakotvuje ústavní mechanismus jejího zabezpečení. Podle tohoto ustanovení se nejedná o nucenou práci nebo službu v případě jednání uloženého zákonem pro ochranu práv druhých. V případě nutné obhajoby se tudíž nejedná o nucenou práci, protože důvody nutné obhajoby, jakož i postup ustanovení obhájce při jejich naplnění jsou stanoveny zákonem (§ 36 a násl. TrŘ), a to pro ochranu práva na obhajobu (čl. 40 odst. 3 Listiny).[108]

3.6. Subjekt a strana trestního řízení

Postavení obhájce jako subjektu, nebo dokonce strany trestního řízení je sporné a na tuto otázku neexistuje jediná správná odpověď. Právě naopak, právní teorie je nejednotná; existují však určité sjednocující tendence, které nepostrádají logiku a s nimiž se osobně ztotožňuji.

Definicí **subjektu** trestního řízení by mohlo být, že jde o ty činitele, kteří mají a vykonávají vlastním jménem vliv na průběh řízení a kterým zákon dává k uskutečnění tohoto vlivu určitá procesní práva nebo povinnosti.[109] Legální definice subjektu trestního řízení

[105] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 189.
[106] „Advokát je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny. Pokyny klienta však není vázán, jsou-li v rozporu s právním nebo stavovským předpisem; o tom je advokát povinen klienta přiměřeně poučit."
[107] MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 31 - 32.
[108] Nález Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2002, sp. zn. IV. ÚS 132/01
[109] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 74.

neexistuje, proto je jeho význam právní naukou dovozován. Z uvedené literatury vyplývá - a s mým osobním názorem se shoduje - že klíčovým je v dané definici spojení „vlastním jménem“; to vyjadřuje schopnost vystupovat sám za sebe a jednat s právními účinky sám pro sebe. Tak tomu ale v případě obhájce povětšinou není, jelikož vystupuje jménem klienta, a to dokonce i když je určitý písemný právní úkon podepsán jím a nikoliv klientem, jedná stále jeho jménem. Jediným případem, kdy je možné obhájce považovat za subjekt trestního řízení, je situace, uplatňuje-li obhájce nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů spojených s obhajobou, popř. je-li mu uložena pořádková pokuta, která se rovněž dotýká jeho osoby, v důsledku jeho vlastního chování a s právními následky v jeho majetkové sféře. Ano, zde může být obhájce považován za subjekt trestního řízení; v případě samotné obhajoby obviněného tomu však takto nebude.

Pojmu **strany** trestního řízení se užije výlučně v řízení před soudem, a to z důvodu jeho charakteristické kontradiktornosti; jsou jí označovány nejdůležitější subjekty trestního řízení.[110] Jak uvádí Prof. Jelínek[111], stranou je subjekt oprávněný uplatňovat nebo podporovat obžalobu anebo sebe nebo jiného proti obžalobě obhajovat. Podle zmíněné definice by obhájce mohl splňovat kritéria strany řízení. Zároveň je však postavení obhájce odvozeno od procesního postavení obviněného a právní úkony obhájce jsou vesměs učiněny rovněž jménem obviněného. Obhájce tedy jedná v zastoupení obviněného. Z těchto důvodů není - a to nejen z mého pohledu - stranou trestního řízení.

V ustanovení § 12 odst. 6 TrŘ existuje výčet subjektů, které jsou stranou trestního řízení; obhájce v tomto výčtu však zmíněn není. Jeho postavení je, jak již bylo uvedeno výše, odvozeno z postavení nejdůležitějšího subjektu, objektu a zároveň důkazního prostředku, tedy samotného obviněného.

Slovenská právní úprava je v tomto směru jiná: z dikce § 10 odst. 11 slovenského trestního řádu je možné dovodit, že obhájce lze považovat za subjekt trestního řízení.[112] Ohledně jeho postavení jako strany trestního řízení slovenská právní nauka navazuje na svoji zákonnou dikci o subjektech trestního řízení a uvádí, že obhájce je i stranou trestního řízení.[113]

[110] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 76.
[111] Tamtéž, s. 77.
[112] Tamtéž, s. 75.
[113] Tamtéž, s. 77.

3.7. Pluralita obhájců

Jde o institut, který je v praxi využíván, ač k němu zákonný základ téměř chybí. Jediným ustanovením trestního řádu, které se jím zabývá, je § 37 odst. 3 TrŘ[114], v němž se řeší dílčí záležitost týkající se doručování písemností a vyrozumívání o právních úkonech v případě, kdy má obviněný dva a více obhájců. Obviněný má v tomto případě určit, který z těchto obhájců bude ke shora uvedenému doručování a vyrozumívání oprávněn; neučiní-li tak, určí jej předseda senátu a v přípravném řízení soud; své rozhodnutí následně oznámí všem zvoleným obhájcům.

Dané ustanovení je zařazeno pod výklady o zvoleném obhájci a toto umístění v trestním řádu není náhodné. Jedná se totiž o institut použitelný právě jen v případě obhájce zvoleného; u obhájce soudem ustanoveného nemá obviněný nárok, aby mu byli ustanoveni obhájci dva nebo i více obhájců.[115]

Hlavním důvodem pro zvolení dvou a více obhájců je zpravidla závažnost věci, její skutková a právní komplikovanost, spáchání více skutků, resp. obvinění z většího počtu trestných činů, a to zejména z důrazem na specializovanost jednotlivých obhájců v dané konkrétní věci.[116] Je na individuálním posouzení obviněného, i z hlediska výše případného trestního postihu, zdali je ochoten nést za své právní zastoupení poměrně vyšší náklady.

Předmětem kritiky[117] však je, že pluralita obhájců nemá širší zákonný podklad, resp. že se jí zákonodárce, při rozsáhlé novelizaci zákonem č. 265/2001 Sb., blíže nezabýval.[118]

Pluralita obhájců se zásadně liší od substitučního zastoupení obviněného jiným obhájcem, jelikož obviněný má stále jednoho přímého obhájce a substitut je v řízení činný jen pro případ, že se jeho zvolený nebo jemu soudem ustanovený obhájce nemůže jednání u soudu, vyšetřovacího nebo jiného procesního úkonu sám účastnit.[119]

Inspirativním může být srovnání s cizí právní úpravou, a to zejména německou a rakouskou. V **Německu** je stanoven horní limit maximálně tří zvolených obhájců (§ 137 StPO); do tohoto počtu však nejsou zahrnuti obhájci ustanovení, kteří mohou být ustanoveni i vedle obhájce zvoleného/obhájců zvolených, zejména hrozí-li průtahy v řízení.[120] V **Rakousku** zase neexistuje omezení počtu zvolených obhájců, ale nemůže být rozšiřováno

[114] uvedené ustanovení bylo do trestního řádu včleněno až novelou č. 265/2001 Sb., která je účinná od 1. 1. 2002
[115] MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 31.
[116] Tamtéž.
[117] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 143.
[118] I do té doby byl však probíraný institut - v souladu s právem - využíván, což potvrdila i judikatura, kupř. Nález ÚS svazek 11, ročník 98, č. 63 Sb. n. a u., který tvrdí, že obhajoba obviněného dvěma a více obhájci není zákonem vyloučena.
[119] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 142 - 143.
[120] JOECKS, Wolfgang. *Strafprozessordnung: Studienkommentar.* München: C.H. Beck, 2006. s. 307.

právo klást otázky a činit přednesy; tzn. že např. není možné, aby oba nebo všichni zvolení obhájci přednesli závěrečnou řeč.[121]

V rámci návrhů *de lege ferenda* je třeba poznamenat, že by mělo dojít k zakotvení institutu a podrobnější úpravě v trestním řádu, a to zejména, co se týče maximálního počtu zvolených obhájců, postačující účasti jednoho z více zvolených obhájců u procesního úkonu[122] a zavedení institutu tzv. hlavního obhájce[123].[124]

3.8. Společný obhájce více spoluobviněných a kolize jejich zájmů

Trestní řád v zásadě umožňuje, aby mělo více spoluobviněných jednoho společného obhájce. Ustanovení § 38 odst. 2 TrŘ to přímo předvídá, když říká: „Je-li obviněných několik, ustanoví se těm, jejichž zájmy si v trestním řízení neodporují, zpravidla obhájce společný." V případě obhájce zvoleného je možné zvolit společného obhájce taky, i když o tom zákon mlčí; dovozuje se tak z ustanovení § 37a odst. 2 TrŘ, který hovoří o kolizi zájmů spoluobviněných a vyloučení zvoleného obhájce z obhajoby. Klíčovým pojmem jsou „zájmy, které si odporují", resp. „kolize zájmů" spoluobviněných; trestnímu řádu ovšem nutno vytknout, že se o této možnosti kolize pouze zmiňuje, avšak ke škodě věci nepodává žádnou legislativní definici, jíž by bylo možno tento institut na zákonné úrovni osvětlit.

Ke kolizi zájmů mezi spoluobviněnými může dojít různým způsobem, a to zejména tehdy, zaujímají-li obvinění odlišné postoje ke stíhanému skutku či se navzájem z trestné činnosti obviňují (k tomu srov. rozhodnutí 15/91 - I: „Ustanovení společného obhájce dvěma spoluobviněným, z nichž jeden usvědčuje druhého, který vinu popírá, je porušením § 38 odst. 2 TrŘ.")[125]. Další příklady rovněž vycházejí z praxe soudů a judikatury obecně, a jsou jimi např.: značné rozpory ve výpovědích obviněných, jímž nelze současně uvěřit; líčení společného jednání v závažných okolnostech jiným způsobem; provedení důkazů usvědčujících jednoho a vyvinujících druhého spoluobviněného; nemožnost uvést všechny okolnosti, které vinu obviněného zmírňují, nebo jej viny zbavují, jelikož by svým tvrzením mohl způsobit újmu druhému spoluobviněnému s kolizními zájmy; zájem jednoho

[121] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 150.
[122] aby se předešlo obstrukcím ze strany obhajoby, kdy může být obviněným namítáno zkrácení jeho práva na obhajobu, bude-li proveden procesní úkon (jednání ve věci) za účasti např. jen jednoho z více zvolených obhájců
[123] tzv. hlavní obhájce by reprezentoval obhajobu, řídil a organizoval její činnost a zadával úkoly jednotlivým zvoleným obhájcům, k čemuž již i nyní v praxi dochází
[124] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 151 - 152.
[125] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 543.

obviněného vypovídat a druhého obviněného nevypovídat vzbuzující pochybnosti o důvodech odepření jeho výpovědi a o případné vyšší míře zavinění[126] apod.[127]

Obhájce, který přebírá obhajobu více spoluobviněných si musí být vždy vědom nebezpečí, které tato společná obhajoba přináší, a sice, že rozpor mezi zájmy spoluobviněných může nastat, a přitom nemusí být na první pohled zřejmý. Musí být maximálně obezřetný a pozorný, vyžádat si co největší množství relevantních informací, z nichž by mohla být - i potenciální kolize zájmů - patrná. Obhájce by se měl takového převzetí věci vyvarovat i v případě, že by zaregistroval byť jen náznak, hrozbu nebo určitý stupeň pravděpodobnosti, že by ke kolizi dojít mohlo, a to během celého trestního řízení, včetně řízení přípravného.

V případě, že obhájce spoluobviněných, kteří mají být zastupování společně jedním obhájcem, existující či reálně hrozící konflikt zájmů[128] rozpozná, ať již před započetím nebo v průběhu obhajoby v trestním řízení, je to pro něj důvodem pro odmítnutí poskytnutí právních služeb podle § 19 odst. 1 písm. a) ZAdv, resp. vypovězení smlouvy, podání žádosti o zrušení ustanovení (§ 40 TrŘ) nebo o určení jiného advokáta ČAK podle § 20 odst. 2 ZAdv. Nedošlo-li by k tomuto odmítnutí či obdobnému postupu, byl by zvolený obhájce podle § 37a odst. 2 TrŘ z důvodu kolize zájmů spoluobviněných z obhajoby vyloučen, popř. ustanovený obhájce obhajoby zproštěn i bez návrhu podle § 40a TrŘ. V opačném případě by mohlo dojít k porušení práva na obhajobu v intencích rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 7. 2006, sp. zn. 8 Tdo 721/2006, který právě vyloučení obhájce z tohoto důvodu, a to pod hrozbou zkrácení obviněného na jeho právu na obhajobu, předvídá.[129]

Pro úplnost je vhodné zmínit ustanovení § 44 odst. 1 ZSVM, jež stanoví, že obhájcem mladistvého nemůže být ten, kdo současně zastupuje osobu, jejíž zájmy si odporují se zájmy mladistvého, a ten, kdo byl mladistvému jako obhájce takovou osobou zvolen. Toto ustanovení logicky souvisí s obecnou úpravou v trestním řádu, a proto se *per analogiam* užije ustanovení § 37a odst. 2 TrŘ i v tomto případě.[130]

Obhájce navíc může podle čl. 7 odst. 2 Etického kodexu poskytnout právní službu více osobám, jejichž zájmy nejsou v rozporu, v téže věci jen se souhlasem těchto osob, není-li ovšem soudem ustanoven nebo ČAK určen.[131]

---

[126] ADÁMEK, Radek. Společná obhajoba více obviněných. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7 - 8, s. 37.
[127] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 156 - 161.
[128] VANTUCH, Pavel. Obhajoba více obviněných. *Právní rádce*, 2008, č. 8, s. 49.
[129] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 157.
[130] Tamtéž, s. 163.
[131] Tamtéž, s. 159.

Skutečnost, že obhájce obhajoval více spoluobviněných, jejichž zájmy si odporovaly, resp. k jejichž kolizi došlo, by byla důvodem ke zrušení rozsudku odvolacím soudem podle § 258 odst. 1 písm. a) TrŘ.[132]

O vyloučení obhájce z obhajoby podle § 37a odst. 2 TrŘ, a jeho zproštění podle § 40 a 40a TrŘ, a to z důvodu kolize zájmů spoluobviněných, bude pojednáno v dalších výkladech o skončení obhajoby (srov. kap. 4.6.3.).

Německá právní úprava je co se týká společné obhajoby více spoluobviněných přísnější, jelikož pro advokáta platí zákaz, aby obhajoval více obviněných z téhož trestného činu. Rovněž je mu zakázáno obhajovat v jednom řízení současně více obviněných, proti nimž je vedeno trestní řízení pro různé trestné činy (§ 146 StPO).[133]

3.9. Substituce

Substituce, neboli též substituční zastoupení či zastoupení substitutem na základě substituční plné moci, je obecně upravena v ustanovení § 26 ZAdv. V odst. 1 je uvedeno oprávnění advokáta dát se v rámci svého pověření zastoupit jiným advokátem. Odst. 2 dále rozšiřuje oprávnění advokáta o možnost nechat se při jednotlivých úkonech právní pomoci zastoupit svým zaměstnancem nebo advokátním koncipientem, není-li zvláštním právním předpisem stanoveno jinak. Tímto jiným právním předpisem se má na mysli mj. i ustanovení § 35 odst. 1 věta druhá TrŘ, který zastoupení advokátním koncipientem omezuje na jednotlivé úkony trestního řízení, a to s vyloučením zastoupení u krajského soudu jako soudu prvního stupně, vrchního soudu a nejvyššího soudu.

Obecně se advokát může nechat jiným advokátem zastoupit jak pro jednotlivý úkon, tak pro celé řízení. Nejdůležitější by však měl být soulad s pokyny klienta (§ 3 odst. 1, resp. § 16 odst. 1 ZAdv), který může trvat na účasti „svého“ přímého obhájce u procesního úkonu a zastoupení substitutem odmítnout. Mezi obviněným a obhájcem totiž může vzniknout (a zpravidla vzniká) vztah důvěry. Proto by mělo být substituční zastoupení až krajní možností a obhájce by se za všech okolností měl snažit o nalezení řešení, které bude pro klienta (obviněného) přijatelnější. Příkladem může být časová kolize s jiným soudním jednáním, nemoc či jiná objektivní neschopnost se procesního úkonu účastnit, kdy by se měl obhájce snažit o odročení např. hlavního líčení v řízení před soudem na jiný, pro něj vyhovující termín. V obecné rovině je však substituce přípustná a nemůže být vyloučena jednostranným

[132] MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 32.
[133] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 380.

zákazem ze strany klienta - obviněného.[134] K uvedenému se vztahuje např. rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 6/2009 Sb. rozh. tr.[135], v němž se jednalo o substituci, s níž obviněný v rámci smlouvy o poskytování právních služeb souhlasil, v rámci hlavního líčení však možnost právního zastoupení substitutem obhájce odmítal. Jeho obhájce měl v témže čase nařízena dvě soudní jednání, obojí srovnatelně důležitá, s požadavkem na osobní účast obhájce při jednání, v obou bylo žádáno o odročení a ve druhém případě šlo o důležité jednání (již jednou odročené) po zrušení zprošťujícího rozsudku. Odročení obhájce nedosáhl, a proto volil poslední možnost, která mu zbyla, a sice substituci.; tu však obviněný odmítl. Nejvyšší soud konstatoval, že právo na obhajobu, zakotvené v čl. 37 odst. 2 a 40 odst. 3 Listiny porušeno nebylo a že obviněný svého práva na volbu obhájce (substituta) jen důsledně nevyužil. Proti tomuto rozhodnutí byla obviněným podána ústavní stížnost, přičemž Ústavní soud ČR byl jiného názoru, přičemž tvrdil, že postupem soudu bylo obviněnému odepřeno právo na jakoukoliv právní pomoc, jelikož po zjištění, že se hlavního líčení neúčastní ani obhájce ani jeho substitut, přesto hlavní líčení proběhlo. Dále konstatoval, že neúčast obhájce u hlavního líčení není jen porušením smlouvy mezi advokátem a jeho klientem; obviněný sice nese odpovědnost za volbu svého obhájce, nemůže však odpovídat za jeho neúčast u procesního úkonu. Právo na obhajobu není tedy vyčerpáno jeho zvolením, ale jeho skutečnou přítomností u procesního úkonu, ať již osobně nebo prostřednictvím substituta.[136]

Z praktického hlediska se jeví důležitou otázka zastoupení obviněného advokátním koncipientem. Jak bylo již naznačeno výše, obecná úprava vychází z § 26 odst. 2 ZAdv o možnosti zastoupení advokáta u jednotlivých úkonů mj. advokátním koncipientem. K omezení dochází na základě ustanovení § 35 odst. 1 věta druhá TrŘ, který vylučuje možnost zastoupení advokátním koncipientem v trestním řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, vrchním soudem a nejvyšším soudem. Nezměněný je však rozsah zastoupení, tedy zastoupení u jednotlivých úkonů.[137] Advokát však není omezen ve výběru advokátního koncipienta v tom směru, že by jej mohl zastupovat jen „jeho“ advokátní koncipient; může jej tedy zastupovat i jakýkoliv (jiný) koncipient.[138]

V praxi došlo např. ke zproštění kárné obžaloby, která byla podána z důvodu, že se obhájce nechal při všech úkonech trestního řízení zastoupit svými advokátními koncipienty. Z odůvodnění kárného senátu totiž vyplývá, že žádný právní ani stavovský předpis nestanoví

[134] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 85 - 86.
[135] Tamtéž, s. 91.
[136] Tamtéž, s. 91 - 96.
[137] podle dikce § 35 odst. 1 věta první TrŘ obhájcem v trestním řízení může být jen advokát; z tohoto důvodu není možné, aby byl „obhájcem“ advokátní koncipient nebo byl pro celé řízení „obhajobou“ obviněného pověřen
[138] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 87.

povinnost obhájce vykonávat obhajobu výlučně osobně, a navíc byla obhajoba advokátními koncipienty prováděna řádně.[139]

K otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem se vyjadřuje JUDr. Vydra[140], když reaguje na stanovisko tajemníka ČAK: komora se ujednocuje na tom, že advokátního koncipienta je možné pověřit i celou obhajobou, protože to žádný právní ani stavovský předpis nevylučuje a neexistuje ani klíč, podle něhož by bylo možné určit, v jakém rozsahu může být tato „koncipientská" substituce vykonávána; jediným kritériem je profesionalita a řádný výkon poskytované právní služby. S tímto autor vyjadřuje svůj nesouhlas a tvrdí, že tento výklad trestní řád neumožňuje s ohledem na výlučné zastoupení advokátem jako obhájcem v trestním řízení (shodně též rozhodnutí č. 63/1999 Sb. rozh. tr.[141]). Z platných právních a stavovských předpisů tedy plyne zásadně zákaz pověřit advokátního koncipienta celou obhajobou; je možné ho pověřit toliko pouze provedením konkrétních úkonů. V opačném případě by podle autora mohlo dojít k porušení práva obviněného na obhajobu a v případě nutné obhajoby (a ustanoveného obhájce) by mohlo být na řízení nahlíženo tak, že obviněný obhájce v řízení neměl, ačkoliv ho mít musel. To by mohlo v konečném důsledku vést až ke zrušení rozsudku odvolacím soudem, a to z důvodu uvedeného v ustanovení § 258 odst. 1 písm. a) TrŘ; tomu však odporuje rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 17/2005-T 806[142], které tvrdí, že není naplněn dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. c) TrŘ (obviněný v řízení obhájce neměl, ačkoliv jej mít musel) jen z důvodu, že se obhájce nechal zastoupit advokátními koncipienty i pro všechny úkony trestního řízení.

S naznačeným názorem však nesouhlasí Mgr. Tichý[143], který souhlasí se stanoviskem ČAK a doplňuje jej o své poznámky. Obhajobu dle jeho názoru vykonává vždy advokát, a to i když provedením jednotlivých (i všech) úkonů pověří advokátního koncipienta. Závisí vždy na uvážení obhájce, aby se rozhodl, zdali má koncipient takové schopnosti, znalosti a zkušenosti, aby úkon provedl řádně a plně v souladu s pověřením, resp. přímým pokynem

[139] Tamtéž, s. 93 - 94. Srov. též. MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 32. Viz také Rozhodnutí odvolacího senátu kárné komise ČAK ze dne 1. 6. 2002, sp. zn. K 158/00.
[140] VYDRA, Jan. K otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem. *Bulletin, advokacie*, 2004, č. 10, s. 43 - 46.
[141] ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní řád: komentář, I. díl.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 258.
[142] ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní řád: komentář, I. díl.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 258.
[143] TICHÝ, Jan. Ještě k rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem při trestní obhajobě. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 2, s. 64 - 65.

obhájce. Bez něj by koncipient jednat neměl. Je třeba si uvědomit, že odpovědnost za řádný výkon obhajoby nese vždy plně advokát-obhájce.

Pro srovnání: **německá** právní úprava neumožňuje substituci v případě ustanoveného obhájce; substituce je umožněna jen výjimečně se souhlasem předsedy soudu. Správným postupem je však ustanovení zástupce na přechodnou dobu. Zastoupení obhájce advokátním koncipientem v případech nutné obhajoby vůbec nepřipadá v úvahu.[144]

V **Rakousku** zase zákon stanoví, že substituce je umožněna koncipientem jen v rámci vlastní advokátní kanceláře, tedy vlastním zaměstnaným koncipientem.[145]

[144] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 187, 376 - 377.
[145] Tamtéž, s. 348.

4. Právní vztah obhájce a obviněného v trestním řízení

V předchozí kapitole bylo pojednáno o obhájci v trestním řízení a zejména jeho procesním postavení. V této kapitole bude výklad zaměřen na vlastní vztah advokát - klient, resp. obhájce - obviněný, vznik a zánik právního vztahu, práva a povinnosti obhájce vůči obviněnému a z toho vycházející právo obviněného na řádný výkon obhajoby ze strany obhájce. V tomto ohledu budou naznačeny případy porušení práva obviněného na obhajobu a z toho vyplývající kárná a trestní odpovědnost obhájce.

4.1. Vznik a právní základ vztahu obhájce a obviněného

Tato podkapitola do značné míry navazuje na výklad o zvoleném, ustanoveném nebo Českou advokátní komorou určeném obhájci. Rozlišujícím znakem je tedy způsob, kterým je obhájce pověřen vykonávat obhajobu.[146]

V případě **zvoleného** obhájce je právním důvodem vzniku zastoupení smlouva o poskytování právních služeb. Tato je zvláštním druhem příkazní smlouvy podle občanského zákoníku (§ 724 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů), která je značně modifikovaná příslušnými ustanoveními zákona o advokacii. Tento je vůči občanskému zákoníku ve vztahu speciality a uplatní se zásada *lex specialis derogat priori* v těch případech, kdy dochází ke konfliktu občanského zákoníku a zákona o advokacii. Důležité je ustanovení § 726 občanského zákoníku, které stanoví povinnost příkazníka (advokáta - obhájce) provést příkaz osobně; svěří-li provedení příkazu jinému, odpovídá, jako by příkaz prováděl sám; vyslovil-li však příkazce s ustanovením zástupce souhlas nebo bylo-li ustanovení zástupce nezbytné, odpovídá příkazník pouze za zavinění při volbě zástupce. Smlouva o poskytování právních služeb může mít formu jak ústní, tak písemnou, a upravuje vnitřní vztah mezi advokátem a klientem jako mezi obhájcem a obviněným. Nutno podotknout, že dohodnou-li se strany smlouvy na smluvní odměně, je vhodné uzavřít smlouvu písemně. Tzv. plnou moc pro zastupování v trestním řízení udělí obviněný obhájci až na základě uzavřené smlouvy. Plná moc je jednostranným právním úkonem, kterým zmocněnec (advokát - obhájce) prokazuje své oprávnění zastupovat zmocnitele (klienta - obviněného) v trestním řízení. Za tímto účelem obhájce plnou moc předkládá orgánům činným v trestním řízení. Plná moc obsahuje rovněž rozsah zmocnění; může být tedy udělena tzv. generální plná moc, která zásadně opravňuje obhájce činit v trestním řízení veškeré úkony, jejichž provádění

[146] CÍSAŘOVÁ, Dagmar, FENYK, Jaroslav, a kol. *Trestní právo procesní.* 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006. s. 184.

mu ze zákona náleží. Jindy je možné udělit plnou moc byť jen pro jediný úkon trestního řízení.[147] Obecnou úpravu zastoupení na základě plné moci obsahuje ustanovení § 31 a násl. občanského zákoníku. Ze zákona to nevyplývá, ale v praxi často dochází k tomu, že plná moc - ač je jednostranným právním úkonem - bývá doplněna slovy „Zmocnění přijímám“ a podpisem advokáta, popř. i dalších případných substitutů, je-li to ve smlouvě o poskytování právních služeb mezi advokátem a klientem dohodnuto. K uzavření smlouvy o poskytování právních služeb a udělení plné moci obviněným obhájci se podrobněji vyjadřuje též Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 11. 2002, sp. zn. 7 Tdo 927/2002.

V dalším případě je situace jednodušší: **ustanovený** obhájce se ujímá obhajoby opatřením, které vydává předseda senátu a v přípravném řízení soudce. Opatření je spíše neformálním úkonem organizačně-technické povahy. Jeho náležitosti nejsou přesně zákonem vymezeny. K ustanovení může dojít - nesnese-li věc odkladu - i telefonicky, a to za předpokladu, že je do tří dnů potvrzeno v písemné formě. Žádnou smlouvu o poskytování právních služeb pak již advokát s klientem (obhájce s obviněným) neuzavírají; práva a povinnosti obhájce ustanoveného jsou - co se týče samotné obhajoby a realizace práva obviněného na obhajobu - totožná s právy a povinnostmi obhájce zvoleného; v jiném ohledu se mírně odlišují, zvláště s ohledem na vznik a zánik právního vztahu, jeho různý právní základ, placení nákladů řízení, možnost odmítnutí atd.[148]

Posledním zákonným způsobem vzniku vztahu obhájce a obviněného je **určení** advokáta Českou advokátní komorou podle § 18 odst. 2 ZAdv. Určení je přitom úkonem administrativní povahy, jakožto veřejnoprávním oprávněním ČAK podle zákona o advokacii. Tímto samotným určením se právní vztah ještě nezakládá. Ten vzniká uzavřením smlouvy o poskytování právních služeb, přičemž obhájci vyplývá ze zákona povinnost tuto smlouvu s obviněným uzavřít. ČAK je oprávněna závazně určit další podmínky, za nichž bude obhajoba vykonávána, a to včetně stanovení povinnosti provést obhajobu bezplatně nebo za sníženou odměnu.[149] K ukončení obhajoby založené určením advokáta ČAK se vyjadřuje a celý proces popisuje nález Ústavního soudu ČR[150] takto: Samotné sdělení České advokátní komory o zrušení předchozího určení advokátem není právní skutečností, jež by sama o sobě působila zánik zastoupení, jakož i zánik smlouvy o poskytování právní pomoci. Pokud určení podle § 18 odst. 2 ZAdv zakládá pro advokáta ve vztahu ke klientovi kontraktační povinnost k uzavření smlouvy o poskytování právní pomoci, zrušení takového určení zakládá pouze titul k

[147] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 132 - 135.
[148] Tamtéž, s. 169.
[149] Tamtéž, s. 189 - 190.
[150] Nález Ústavního soudu ze dne 18. 7. 2005, sp. zn. IV. ÚS 405/04

odstoupení od smlouvy a k výpovědi udělené plné moci; jinak řečeno neruší tuto smlouvu samotnou ani tím neruší existující zastoupení. I v případě odstoupení od smlouvy je advokát povinen postupovat v souladu se zákonnými pokyny danými ustanovením § 20 odst. 4 ZAdv.

4.2. Vztah důvěry

Vztah důvěry je klíčovým pojmem pro advokacii obecně. Obhájce je nápomocen obviněnému v jeho těžké životní situaci, za níž si pohříchu často může sám, kde obviněnému často hrozí trest, který může znamenat i zbavení osobní svobody, což je značným zásahem do základních práv obviněného. Ten proto svému obhájci plně důvěřuje, vkládá mu do rukou veškeré své naděje a projevuje mu tímto důvěru v jeho profesionální schopnosti, znalosti a zkušenosti tak, aby je obhájce využil výhradně v jeho (obviněného) prospěch. Dokonce se o důvěře *explicite* zmiňuje i zákon o advokacii, a to ve svém ustanovení § 20 odst. 2, kde je advokát mj. oprávněn poskytování právních služeb vypovědět, o zrušení ustanovení nebo určení jiného advokáta ČAK požádat, dojde-li k narušení „nezbytné důvěry". Z dikce tohoto ustanovení je zřejmé, že důvěra je v zákoně pojímána oboustranně, totiž že i klient (obviněný) sám získává důvěru svého advokáta (obhájce), jelikož ten mu věří ohledně skutečností, jež obviněný tvrdí a obhájce má za nesporné. Jde tedy o vztah osobní a subjektivně vnímaný, který je imanentní vztahu advokát-klient jakožto vnitřnímu vztahu mezi obhájcem a obviněným. V případě narušení důvěry (např. uvedení nepravdy nebo zamlčení podstatných okolností) mezi advokátem a klientem se ne nadarmo říká, že největším nepřítelem advokáta může být (paradoxně) jeho vlastní klient.

4.3. Práva a povinnosti obhájce

Právní úprava práv a povinností obhájce v trestním řízení je poměrně obsáhlá a roztříštěná do většího počtu právních předpisů. Stěžejní pilíř právní úpravy však tvoří trestní řád se svým § 41 a dalšími ustanoveními cit. zákona, dále zákon o advokacii (zejména § 3, 16, 21 aj.) a Etický kodex České advokátní komory. Obecně lze říci, že rozsah práv a povinností obhájce a obviněného není zcela identický; obviněný má jistá oprávnění, která obhájci nesvědčí (např. výslech obviněného, právo posledního slova aj.), zatímco obhájce má naopak zase určitá práva, která nejsou svěřena obviněnému (např. právo, resp. nárok účastnit se vyšetřovacích úkonů, kteréžto obviněnému nemusí být vždy přiznáno). Dále má obhájce povinnosti podle zákona o advokacii, za jejichž plnění je odpovědný jak klientovi, tak i České

advokátní komoře, tzn., že v případě jejich porušení může být kárně stíhán.[151] V následujících výkladech je mým cílem vytvořit stručný přehled práv a povinností obhájce s odkazy na relevantní ustanovení shora uvedených právních předpisů. Kapitola je pro větší přehlednost rozdělena podle právních předpisů, z nichž uvedená práva a povinnosti vycházejí. K podrobnějšímu výkladu bych si dovolil odkázat na velmi podrobný, zdařilý a rozsáhlý rozbor práv a povinností obhájce v trestním řízení, jež lze v rámci české odborné literatury na dané téma nalézt.[152]

4.3.1. Trestní řád

Základním ustanovením trestního řádu, které obsahuje povinnosti a práva obhájce, je § 41. Na něj navazují další ustanovení tohoto zákona, o nichž bude rovněž pojednáno.

Podle § 41 odst. 1 TrŘ je obhájce povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného viny zbavují nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí ve věci. Toto obecné ustanovení ukládá povinnost počínat si při obhajobě obviněného tak, aby byly náležitě a efektivně reprezentována a prosazována jeho práva a oprávněné zájmy. Lze rovněž navázat zmínkou o taktice obhajoby, která se prostředkům a způsobům obhajoby včetně vyhledávání a včasného uplatnění důkazních prostředků blíže věnuje. Tak je např. i volen správný okamžik, kdy a jaký důkazní prostředek bude realizován; to je zásadně na volbě obviněného a obhájce.[153] V dikci § 41 odst. 1 TrŘ zmíněná včasnost způsobu a prostředku realizace důkazních prostředků a obhajoby je hodnocena z pohledu zamýšleného účelu, který je sledován.[154] Je tedy nutné na pojem „včas“ nahlížet tak, že se jedná o okamžik vhodný z pohledu účinné obhajoby, tj. aby byl zajištěn jeho optimální a efektivní výsledek.[155] Existuje-li větší počet variant, které by mohly představovat možné způsoby obhajoby, je povinnosti obhájce obviněného o těchto možnostech informovat a konečné rozhodnutí na obviněném ponechat.[156] Na obviněného tak rozhodně nesmí být činěn nátlak; je ovšem povinností obhájce zjistit si maximální množství informací a obviněnému kvalifikovaně poradit na základě svých odborných znalostí a nabytých zkušeností. Pro

[151] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 546.
[152] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 208 - 316.
[153] ŠEVČÍK, Vlastimil. Taktika obhajoby (prvá část). *Bulletin advokacie*, 2001, č. 9, s. 55.
[154] JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 139.
[155] MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby - nástin základní otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 35.
[156] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 213.

zpřehlednění úvah o taktice obhajoby bych rád doporučil dokončení v poznámce již uvedeného článku na toto téma, v němž je velmi přehledný diagram procesního postupu v řízení v návaznosti na možnou realizaci práv obhajoby v jednotlivých fázích trestního řízení.[157] V ustanovení § 41 odst. 1 *in fine* TrŘ je zmíněn účel obhajoby, a sice přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí ve věci. Zde bych si dovolil jistou korekturu, jelikož takto může postupovat soudce i státní zástupce; úkol obhájce je však poněkud odlišný. Ano, rovněž může plnit tento „spravedlivý" účel trestního řízení, ale jeho hlavním úkolem je chránit práva a oprávněné zájmy svého klienta - obviněného, totiž činit veškeré úkony pouze ve prospěch a v zájmu klienta, dle jeho případných pokynů. I kdyby se snažil zjistit skutečnost co jak nejvěrněji, nikdy nemůže překročit ustanovení zákona o advokacii (srov. kap. 4.3.2.) a jít proti zájmu vlastního klienta. V tomto vidím nedůslednost uvedeného ustanovení.

Ustanovení § 41 odst. 2 TrŘ dává obhájci oprávnění již za přípravného řízení činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky[158]. V uvedeném ustanovení je dále odkaz na § 65 TrŘ ohledně práva nahlížet do spisu. S tímto právem podle § 65 odst. 1 TrŘ souvisí i právo činit si výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů nebo jejich částí.

Dále je obhájce podle téhož ustanovení (§ 41 odst. 2 TrŘ) oprávněn zúčastnit se podle ustanovení tohoto zákona vyšetřovacích úkonů, a to s konkretizací v § 165 TrŘ. Odst. 1 tohoto ustanovení dává obviněnému pouze možnost, aby policejní orgán připustil jeho účast u vyšetřovacího úkonu a umožnil mu klást otázky vyslýchaným svědkům. V odst. 2 téhož ustanovení je však naopak stanoven nárok obhájce být přítomen při vyšetřovacích úkonech[159], jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem; jediným omezením je, že by nebylo možné provedení úkonu odložit a obhájce o úkonu vyrozumět. V tomto je možno spatřit opačný efekt nežli např. v případě posledního slova, které svědčí jen obviněnému (srov. § 217 TrŘ), jelikož procesní nárok(!) být přítomen vyšetřovacímu úkonu svědčí jen obhájci; obviněnému může být tato možnost odepřena. Podle § 165 odst. 3 TrŘ je policejní orgán povinen včas obhájci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání, oznámí-li obhájce, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu uvedeného v odstavci 2 (§ 165 TrŘ), ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce nelze zajistit. V praxi se však objevily dva protichůdné názory, přičemž jeden tvrdil, že obhájce je povinen své sdělení o zájmu účastnit se úkonu oznámit policejnímu orgánu pro každý jednotlivý úkon, druhý

[157] ŠEVČÍK, Vlastimil. Taktika obhajoby (dokončení). *Bulletin advokacie*, 2001, č. 10, s. 62.
[158] např. dovolání může však obviněný podat pouze prostřednictvím obhájce (§ 265d odst. 2 věta první TrŘ)
[159] tomuto částečně koresponduje právo obviněného být vyslýchán za účasti svého obhájce podle § 33 odst. 1 TrŘ

názor vyslovuje předpoklad, že postačuje, že obhájce sdělí vyšetřovateli (policejnímu orgánu), že se chce zúčastnit všech vyšetřovacích úkonů důkazní povahy a žádá, aby byl vyrozuměn o termínech jejich konání. Tímto je založena zákonná povinnost vyšetřovatele (policejního orgánu), aby obhájci včas sdělil, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání.[160] Osobně se přikláním k tomuto druhému názoru, který mi připadá logický, administrativně jednodušší a zejména s ohledem na právo obviněného na obhajobu efektivnější, jelikož mu bude dána větší jistota, že jeho obhájce bude o vyšetřovacím úkonu vždy zpraven. S uvedeným se shodují i závěry rozhodnutí č. 43/1989 Sb. rozh. tr.[161]

Ustanovení § 41 odst. 2 *in fine* TrŘ je věnováno právu obhájce mluvit s obviněným, který je ve vazbě, v rozsahu stanoveném v § 33 odst. 1 TrŘ; tento dává obviněnému, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, právo mluvit s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby[162] (pro podrobnější rozbor uvedeného ustanovení srov. kap. 2.3.1.). Dle mého názoru s tímto souvisí i právo obhájce a obviněného podle § 88 odst. 1 TrŘ, aby o jejich rozhovoru nebyl pořízen odposlech a záznam telekomunikačního provozu; podle zákona je to nepřípustné. Jakmile policejní orgán zjistí, že jde o rozhovor mezi obviněným a obhájcem, je povinen záznam odposlechu bezodkladně zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděl, nijak nepoužít; o tomto je pořízen protokol, který je založen do spisu.

Na předchozí ustanovení navazuje § 41 odst. 3 TrŘ, který upřesňuje, že obhájce je v řízení před soudem oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný. Tímto je dán minimální standart práva účasti obhájce na - nejen vyšetřovacích - úkonech.

V § 41 odst. 4 TrŘ je stanoveno právo obhájce vykonávat oprávnění uvedená v odstavcích 2 a 3 tohoto ustanovení též proti vůli obviněného, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena. Jak uvádí komentář[163], tato oprávnění může obhájce vykonávat jen ve prospěch obviněného; souhlas zákonného zástupce k nim však nepotřebuje.

Ustanovení § 41 odst. 5 TrŘ normuje o zániku zmocnění obhájce při jeho zvolení nebo ustanovení, není-li vymezeno jinak, současně se skončením trestního stíhání. I tak je ale ještě obhájce oprávněn podat za obžalovaného dovolání a účastnit se řízení o něm u Nejvyššího soudu, dále podat žádost o milost a o odklad výkonu trestu.

---

[160] JELÍNEK, Jiří. K účasti obhájce na vyšetřovacích úkonech. *Socialistická zákonnost*, 1989, č. 7, s. 399.
[161] ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní řád: komentář, I. díl.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 292. (§ 41 trestního řádu)
[162] srov. též SKŘIPSKÝ, Jan. Porada obviněného s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby podle § 33 trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 1996, č. 8, s. 86 - 89.
[163] ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní řád: komentář, I. díl.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 291. (§ 41 trestního řádu)

Podle závěrečného ustanovení § 41 odst. 6 TrŘ má obhájce právo vyžádat si ve všech stádiích trestního řízení předem kopii nebo průpis protokolu (§ 55) o každém úkonu trestního řízení. V tomto jsou mu orgány činné v trestním řízení povinny vyhovět; odmítnout mohou jen tehdy, když to není z technických důvodů možné. Vzniklé náklady s tím spojené je obhájce povinen vůči státu nahradit. Zde je důležité zmínit návrh *de lege ferenda*, který souvisí s možným a zejména vhodným doplněním tohoto ustanovení o právo obhájce vyžádat si kopii zvukového záznamu pořizovaného o úkonu v řízení před soudem (§ 55b TrŘ).[164]

Další podstatná práva obhájce a obviněného souvisí s dokazováním. Podle § 215 odst. 2 TrŘ může mimo státního zástupce též obžalovaný a jeho obhájce žádat, aby jim bylo umožněno provést důkaz, zejména tedy výslech svědka nebo znalce. Toto ustanovení je nezbytné s ohledem na povinnost obhájce vyplývající mj. z § 41 odst. 1 TrŘ[165], podle něhož má povinnost využít k hájení zájmů obviněného všechny prostředky a způsoby obhajoby, které obviněného viny zbavují nebo ji zmírňují, a to náležitě a včas. Bez oprávnění navrhovat provedení a samozřejmě i provádět důkazy by tato - zcela klíčová, základní a podstatná - povinnost obhájce naplněná být nemohla.

Při hlavím líčení má obhájce, resp. i obviněný právo přednést závěrečnou řeč podle § 216 TrŘ, ve veřejném zasedání konečný návrh podle § 235 odst. 3 TrŘ. Slovo k závěrečným řečem udělí předseda senátu po rozhodnutí, že se další důkazy provádět nebudou, a po prohlášení dokazování za skončené. Obhájce obžalovaného, popř. obžalovaný mluví vždy poslední (§ 216 odst. 2 *in fine* TrŘ). Zákon ani náznakem nehovoří o obsahu závěrečné řeči, avšak z právní praxe vyplývají určité charakteristické rysy závěrečné řeči. Jak shrnuje Císařová[166], úroveň závěrečných řečí je velmi nestejná, avšak přesto lze nalézt určité společné rysy. Zároveň říká, že je zapotřebí zaměřit se na věcnou správnost a přesvědčivost; forma samotná špatný obsah závěrečné řeči nezachrání. Má jít o shrnutí výsledků celého trestního řízení, dovolím si však doplnit, že vždy s důrazem na konkrétní důkazy, které ta či ona strana trestního řízení považuje za stěžejní, a s ohledem na odlišný zájem státního zástupce a obžalovaného, resp. jeho obhájce. Advokát se bude svého klienta vždy zastávat a hovořit důrazně v jeho prospěch, jak mu ostatně ukládají právní i stavovské předpisy. Státní zástupce má ze zákona v trestním řízení povinnost objektivnější, tudíž má vyhledávat, hodnotit a zdůrazňovat důkazy, které jsou ve prospěch i neprospěch obviněného. Jejich zájmy jsou tedy

[164] VANTUCH, Pavel. Práva obviněného a obhájce v prvé verzi návrhu věcného záměru nového trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 2, s. 22.
[165] srov. též § 16 ZAdv o povinnosti chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny
[166] CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Závěrečná řeč obhájce v hlavním líčení podle čs. trestního řádu. *Právník*, 1962, č. 10, s. 867 - 888.

zcela odlišné a každý z nich bude v trestním řízení zastávat právě ten, k němuž je ze zákona povinen. Císařová dále v rámci své práce vymezuje určité stěžejní oblasti, jimiž by se měl obhájce ve své závěrečné řeči zabývat; jsou jimi: společensko-politické hodnocení případu, rozbor důkazů, právní posouzení věci a závěrečný návrh.[167] Dovolím si podotknout, že i přes značné „stáří" citovaného článku (50 let) je jeho obsah a zejména závěry z něj vyplývající stále aktuální.

I když se nejedná o právo obhájce, nýbrž právo obviněného spadající mezi tzv. *favor defensionis*, mám za to, že v návaznosti na závěrečnou řeč je vhodné se alespoň náznakem zmínit o právu posledního slova obžalovaného podle § 217 TrŘ. Toto právo obviněného je však často porušováno, a to přímo ze strany soudu, jelikož se v praxi často směšuje závěrečná řeč a poslední slovo obžalovaného. Předseda senátu totiž často udělí slovo „k závěrečným řečem a poslednímu slovu obžalovaného". Závěrečnou řeč často pronese obhájce a obviněný poté svého práva buď nevyužije, nebo plně odkáže na závěrečnou řeč svého obhájce. Na tomto postupu nemusí být nic nekorektního, jsou-li např. z taktických důvodů obhájce a obviněný takto dohodnuti. Problém nastává zejména v okamžiku, kdy je „závěrečná řeč a poslední slovo" uděleno obžalovanému, který závěrečnou řeč pronese sám a po ní se senát bez dalšího odebere k závěrečné poradě. Přitom zákon stanoví, že „po skončení závěrečných řečí a před odchodem k závěrečné poradě udělí předseda senátu obžalovanému poslední slovo" (§ 217 věta první TrŘ). Shora uvedeným postupem je tedy toto právo obžalovaného porušováno.[168]

Příkladem dalších práv svědčících obhájci (popř. obviněnému) z jednotlivých ustanovení trestního řádu může být např. institut navrácení lhůty podle § 61 TrŘ v případě, zmešká-li obviněný nebo obhájce z důležitých důvodů lhůtu k podání opravného prostředku, povolí-mu, nestanoví-li zákon jinak orgán, jemuž přísluší o opravném prostředku rozhodovat, navrácení lhůty. Dále má obhájce, který byl obviněnému ustanoven, vůči státu nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů podle zvláštního právního předpisu[169].

Uvedený výčet práv a povinností obhájce podle trestního řádu samozřejmě není úplný, jelikož to rozsah této práce nedovoluje.

Zajímavá je definice „základní povinnosti" obhájce v **rakouském** trestním řádu, která mj. obsahuje poznámku o tom, že obhájce při obhajobě obviněného je oprávněn využít všeho,

[167] Tamtéž.
[168] VANTUCH, Pavel. Poslední slovo obžalovaného v návaznosti na jeho závěrečnou řeč. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 2, s. 31 - 34.
[169] vyhláška č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif)

co není v rozporu s pokyny obviněného a svědomím obhájce. Pokud jde o otázku obhájcova svědomí, pak způsoby a prostředky obhajoby, procesní postupy a jejich soulad s vlastním svědomím může posoudit výlučně on sám.[170] V **německém** trestním řádu je možné nalézt široce koncipované právo obviněného na nekontrolovaný ústní a písemný styk se svým obhájcem. Prostor pro rozhovor obviněného a obhájce nesmí být opticky ani akusticky kontrolován. Obhájce dále nesmí být při vstupu do vazební věznice prohledáván. Taky není přípustné, aby byl dozorován telefonický styk obhájce a obviněného.[171]

4.3.2. Zákon o advokacii

Tento zákon upravuje postavení advokátů, způsob výkonu advokacie a práva a zejména povinnosti, která pro advokáta z výkonu jeho profese a funkce vyplývají. V této podkapitole se budeme soustředit však toliko na ty povinnosti a práva, která mají souvislost s postavením advokáta jako obhájce v trestním řízení

Předně § 3 ZAdv tvrdí, že je advokát při poskytování právních služeb nezávislý; je však vázán právními předpisy a v jejich mezích příkazy klienta. Důležité je zejména slovní spojení „v jeho mezích“, jelikož příkaz (pokyn) klienta, který je v rozporu s právními předpisy, advokát provést povinen není.

Na uvedené ustanovení (a rovněž na ustanovení § 41 odst. 1 TrŘ) navazuje § 16 odst. 1 ZAdv, podle kterého je advokát povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny. Není jimi však vázán, jsou-li pokyny klienta v rozporu s právním nebo stavovským předpisem; o tom je advokát povinen klienta přiměřeně poučit. Dále podle § 16 odst. 2 části věty za středníkem ZAdv má advokát využívat důsledně všechny zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle jeho přesvědčení pokládá za prospěšné. Advokát-obhájce zpravidla dá tedy klientovi-obviněnému na výběr z více alternativ řešení dané s situace a příp. navrhne „taktiku obhajoby“. S ohledem na schopnosti, znalosti a zkušenosti advokáta by měl jeho klient vždy důsledně zvážit, zdali bude svůj názor prosazovat proti přesvědčení advokáta, ač třeba v mezích zákona. Jakmile se však názor klienta a jeho zájem o řešení jím zamýšleným způsobem dostane za hranicí zákona, je advokát povinen klienta, není-li si toho klient sám vědom, na tuto skutečnost upozornit. Logicky tak není povinen uposlechnout případné pokyny (příkazy) klienta, které nejsou již v mezích zákona či jiného (ať už právního nebo stavovského) předpisu. Jak vyplývá

[170] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 341.
[171] Tamtéž, s. 388 - 390.

z judikatury[172], v mezích zákona je právem obviněného volba prostředků a způsobů obhajoby. Toto právo ovšem nelze považovat za absolutní, neboť součinnost obviněného s orgány činnými v trestním řízení může mít vliv při rozhodování soudu. Pokud tedy obviněný nepovažuje za nutné se k určitým otázkám vyjádřit, musí nést následky, které z tohoto jeho postoje vyplývají.

Na dikci § 16 odst. 2 části věty před středníkem ZAdv určující povinnost advokáta při výkonu advokacie jednat čestně a svědomitě logicky navazuje povinnost advokáta postupovat tak, aby nesnižoval důstojnost advokátních stavu; je za tím účelem povinen dodržovat pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže, která stanoví stavovský předpis (§ 17 ZAdv). Tento stavovský předpis je předmětem dalšího výkladu (srov. kap. 4.3.3.).

Ustanovení § 17a ZAdv stanoví povinnost advokáta v trestním řízení před soudem, v řízení před Nejvyšším soudem, Nejvyšším správním soudem a Ústavním soudem je advokát povinen používat stavovský oděv advokáta (srov. kap. 3.1.).

Navazující § 18, 19 a 20 ZAdv o určení advokáta ČAK, právu a povinnosti odmítnout poskytnutí právních služeb či vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb, byly, resp. budou podrobeny rozboru na jiných místech této práce (srov. kap. 3.5. a 4.6.).

Zcela primární a elementární je ustanovení § 21 ZAdv, které ve svém odst. 1 normuje, že advokát je povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb. Odst. 2 ve větě první stanoví, že povinnosti mlčenlivosti může advokáta zprostit pouze klient a po jeho smrti nebo zániku právní nástupce klienta. Další ustanovení vypočítávají výjimky z uvedeného pravidla, tedy na koho se povinnost mlčenlivosti ještě vztahuje a na koho již nikoliv. V otázce mlčenlivosti advokáta se stal přelomovým, dnes již zrušený a jiným zákonem nahrazený, zákon č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti[173]. Otázka mlčenlivosti a jejího prolomení se tedy stala věcí veřejnou. Podle tohoto zákona byl osobou povinnou mj. i advokát, který má povinnost oznámit ministerstvu podezřelý obchod nebo jinou skutečnost nasvědčující legalizaci výnosů z trestné činnosti, případně i předložit doklady, jimiž by bylo možno tvrzené skutečnosti prokázat. Prolomení mlčenlivosti však není absolutní; zákon totiž předpokládá, že za splnění určitých podmínek bude mlčenlivost i nadále zachována.[174] Zákon byl zrušen zákonem č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné

[172] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2010, sp. zn. 6 Tdo 366/2010
[173] laik by snad lépe rozuměl mediálnímu pojmu „praní špinavých peněz“
[174] VANTUCH, Pavel. Prolomení mlčenlivosti advokáta. *Právní rádce*, 2003, č. 5, s. 68 - 69.

činnosti a financování terorismu. Shora uvedené informace vycházejí z článku z roku 2003, ale jsou aktuální i ve vztahu k právní úpravě současné, nově tedy z roku 2008.

Pro naše účely poslední zmíněné ustanovení § 22 ZAdv dává advokátu oprávnění vykonávat advokacii zpravidla za odměnu a právo žádat od klienta přiměřenou zálohu. „Zpravidla" znamená výjimku umožněnou určením advokáta Českou advokátní komorou (§ 18 odst. 2 ZAdv), která může stanovit, že bude právní služba poskytnuta bezplatně nebo za sníženou odměnu; i tuto podmínku je určený advokát povinen strpět a nemůže se od ní ve smlouvě o poskytování právních služeb s klientem odchýlit. V případě obhájce zvoleného je však jen na advokátu samotném, zdali právní službu (obhajobu) popř. i bezplatně poskytne. Odst. 3 tohoto ustanovení (opět) odkazuje na shora uvedenou vyhlášku č. 177/1996 Sb., advokátní tarif, pomoci něhož se odměna advokáta a náhrada hotových výdajů za poskytování právních služeb počítá.

4.3.3. Etický kodex České advokátní komory[175]

Jde o stavovský předpis, který nemá státem uznanou formu právního předpisu, jelikož mu chybí znak všeobecné závaznosti. Pro advokáty však právně závazný je, a to z důvodu jejich příslušnosti k advokátnímu stavu a jejich povinného členství v České advokátní komoře, která tento stavovský předpis se závazností pro své členy vydala. Výklad bude - opět s ohledem na téma a rozsah práce - pouze ve výčtu, stručný a zaměřený na ty nejdůležitější povinnosti, které má advokát nejen vůči svému klientovi, nýbrž i vůči společnosti a stavovské organizaci. S ohledem na rozsah povinností z tohoto předpisu vyplývajících jsem se rozhodl zařadit do výčtu jen ty nejzajímavější, které jsou i v trestním řízení použitelné.

Advokát

- je všeobecně povinen poctivým, čestným a slušným chováním přispívat k důstojnosti a vážnosti advokátního stavu (čl. 4 odst. 1),
- je povinen plnit převzaté závazky (čl. 4 odst. 2 věta první),
- dbá na to, aby jeho projevy byly věcné, střízlivé a nikoliv vědomě nepravdivé (čl. 4 odst. 3),
- má povinnost upřednostnit oprávněné zájmy klienta před vlastními zájmy advokáta i před jeho ohledem na jiné advokáty (čl. 6 odst. 1),

[175] *Stavovské předpisy: Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex)*, [online]. Česká advokátní komora [cit. 7. března 2012]. Dostupné na: <http://www.cak.cz/pages/stav_predp2.html>.

- postupuje ve věcech, v nichž byl soudem ustanoven nebo Komorou určen, se stejnou svědomitostí a péčí jako ve věcech ostatních klientů (čl. 6 odst. 2),
- nesmí použít na újmu klienta ani ve svůj vlastní prospěch nebo ve prospěch třetích osob informací, které od klienta nebo o klientovi získal v souvislosti s poskytováním právní služby (čl. 6 odst. 4),
- odmítne poskytnout právní službu v téže věci více osobám také tehdy, jestliže zjevně hrozí, že v průběhu vyřizování věci vznikne rozpor v jejich zájmech (čl. 7 odst. 3),
- odmítne poskytnutí právní služby ve věci, v níž nemá dostatek zkušeností nebo speciálních znalostí, ledaže žadatel po vysvětlení souhlasí, aby právní služba byla poskytnuta; v takovém případě advokát zpravidla postupuje ve spolupráci s jiným advokátem nebo s jiným odborníkem. To se nevztahuje na věci, v nichž byl advokát ustanoven soudem nebo určen Komorou (čl. 8 odst. 3),
- je povinen klienta řádně informovat, jak vyřizování jeho věci postupuje, a poskytovat mu včas vysvětlení a podklady potřebné pro uvážení dalších příkazů (čl. 9 odst. 1),
- nesmí jiného advokáta osočovat a nesmí proti němu zahájit právní spor bez závažného důvodu. Je-li osoba, se kterou poskytovaná právní služba souvisí, zastoupena advokátem, nesmí s ní advokát jednat přímo bez předchozího souhlasu advokáta, který ji zastupuje, ani odmítnout s tímto advokátem jednat (čl. 11 odst. 1),
- je povinen vůči soudům, rozhodčím orgánům, orgánům veřejné správy a jiným orgánům, které rozhodují v právních věcech, jakož i vůči osobám, které plní jejich úkoly, zachovávat náležitou úctu a zdvořilost (čl. 17 odst. 1),
- postupuje v zájmu klientů i soutěžitelů v soutěži s ostatními advokáty poctivě. K soutěžním účelům zejména nepoužívá údaje vědomě nepravdivé, klamavé nebo snižující jiného advokáta (čl. 19 odst. 1 věta první a druhá),
- může označení „advokát“ používat i mimo výkon advokacie (čl. 19 odst. 2) aj.

4.4. Porušení práva na obhajobu

O právu na obhajobu bylo již v rámci této práce napsáno mnoho, proto se jím na tomto místě již v obecné rovině zabývat nebudu. Mám však za to, že s ohledem na bohatou praxi soudů, včetně toho nejvyššího i ústavního, a kárnou praxi České advokátní komory ohledně

porušování či chybné aplikace práva na obhajobu, které mají za následek zkrácení obviněného na tomto právu, je vhodné uvést stručný přehled rozhodnutí zabývajících se uvedenou problematikou. Stranou nezůstane ani případná trestní odpovědnost advokáta za trestné činy spáchané v souvislosti s výkonem jeho profese (srov. kap. 4.5.).

4.4.1. Judikatura Nejvyššího soudu ČR a Ústavního soudu ČR

Nejvyšší soud ČR (dále také „NS“) zastává názor, že k porušení práva na obhajobu ve smyslu dovolacího důvodu podle § 265b odst. 1 písm. c) TrŘ může dojít i tím, že obviněný, který si zvolil dva a více obhájců, neměl možnost důsledně realizovat své právo na obhajobu (a byl tedy na něm zkrácen) z důvodu, že byť i jeden z jeho obhájců nebyl k řízení před soudem přizván, resp. o tomto úkonu vyrozuměn; obviněný přitom neprovedl výběr jediného obhájce zmocněného k přijímání písemností a ani soudem nebyl takový obhájce určen. Větší počet obhájců byl obviněným totiž zvolen právě proto, že každý má jinou specializaci a mohou tedy obhajobu vést společnými silami, tedy schopnostmi, znalostmi a zkušenostmi účinněji, nežli obhájce jediný; proto došlo v daném případě k porušení práva obviněného na obhajobu.[176]

Obviněnému, kterému byl určen obhájce podle § 18 odst. 2 ZAdv, nemůže být ustanoven jiný obhájce podle § 38 odst. 1 TrŘ, jelikož jde o nedůvodnou a do vztahu obhájce-obviněný nevhodně zasahující aplikaci uvedeného ustanovení, které ve své podstatě představuje porušení práva obviněného na obhajobu.[177]

Ústavní soud ČR (dále také „ÚS“) tvrdí, že procesnímu právu účastníka navrhovat důkazy odpovídá povinnost soudu nejen o vznesených návrzích rozhodnout, ale také - pokud jim nevyhoví - odůvodnit toto své rozhodnutí. Hlavními třemi důvody odmítnutí návrhu důkazu mohou být: navrhovaný důkaz není k předmětu řízení relevantní, důkaz nemá vypovídací potenci (neboli není schopen ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost) a nebo je navrhovaný důkaz nadbytečný. Aby nedošlo k porušení práva na obhajobu z důvodu (případně) bezdůvodně odmítnutého důkazu a tedy i nemožnosti dokázat tvrzenou skutečnost, musí být rozhodnutí soudu o odmítnutí důkazu řádně odůvodněno.[178]

Podle § 40a TrŘ může soud i bez návrhu obhájce povinnosti obhajování zprostit, a to z důvodů uvedených v § 37a odst. 1 nebo 2 nebo nevykonává-li ustanovený obhájce delší dobu obhajobu. Postup podle § 40 TrŘ je zase podmíněn žádost obhájce nebo obviněného,

[176] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 11. 2002, sp. zn. 7 Tdo 927/2002
[177] Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 28. 7. 2000, sp. zn. 1 To 63/2000
[178] Nález Ústavního soudu ze dne 6. 1. 2010, sp. zn. I. ÚS 118/09

aby soud obhájce povinnosti obhajování zprostil, a to z důležitý důvodů. Bylo by proto nepřípustným zasahováním do výkonu advokacie (tedy do vztahu advokát-klient, zde obhájce-obviněný), kdyby předseda senátu rozhodl bez žádosti obhájce nebo obviněného o zproštění povinnosti obhajování v případech, pokud by sám shledal důležité důvody podle § 40 TrŘ. Tento postup předsedy senátu tedy možný není.[179]

Pokud je jediným důkazem, který usvědčuje obviněného ze spáchání trestného činu v celém rozsahu, pouze výslech nezletilého svědka, který byl vyslýchán ještě v předsoudním stádiu trestního řízení a kterého neměl obviněný právo vyslýchat nebo dát vyslýchat v žádném stádiu trestního řízení, byl tímto postupem orgánů činných v trestním řízení porušen kontradiktorní postup trestního řízení, který patří mezi jeho základní zásady, a došlo rovněž k porušení práva na spravedlivý proces (porušen čl. 38 odst. 2, čl. 40 odst. 3 Listiny a čl. 6. odst. 1 Úmluvy).[180]

Ústavní soud zdůrazňuje, že účel trestního řízení, jímž je sice nade vší pochybnost především snaha náležitě zjistit trestné činy a podle zákona jejich pachatele spravedlivě potrestat, nemůže být v právním státě nadřazen zásadě řádného zákonného procesu, tzn. že nelze uvedeného účelu dosahovat za cenu porušení procesních předpisů, a to již vůbec ne těch, jež mají obviněnému zajistit právo účinně se hájit, s čímž souvisí i zásada zdrženlivosti (přiměřenosti)[181], podle níž nemá být do práv podezřelých zasahováno více, nežli je nezbytně nutné.[182]

4.4.2. Kárná odpovědnost advokáta

Česká advokátní komora je veřejnoprávní korporací vykonávající profesní (zájmovou) samosprávu. Advokátem je ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou (§ 4 ZAdv); je jím tedy vždy osoba, která je členem České advokátní komory. Charakteristickým znakem zájmové samosprávy je dohled orgánů komory nad kvalitou výkonu povolání, s čímž souvisí i možnost kárného potrestání za porušení právních nebo stavovských předpisů.[183] ČAK touto pravomocí, ukládat sankce za kárné provinění, rovněž disponuje a vykonává ji pomoci kárné komise (§ 41 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 47 ZAdv) a odvolací kárné komise (§ 41 odst. 1 písm. f) ve spojení s § 47a ZAdv). Teorie správního práva hovoří rovněž o (správním) disciplinárním deliktu, který je jednáním nebo

[179] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 11. 2009, sp. zn. 3 Tdo 839/2009
[180] Nález Ústavního soudu ze dne 24. 1 2007, sp. zn. II. ÚS 29/06
[181] a dle mého názoru i zásada presumpce neviny
[182] Nález Ústavního soudu ze dne 4. 4. 2002, sp. zn. IV. ÚS 16/02
[183] SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 2. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009. s. 315.

opomenutím narušujícím disciplínu, tj. kázeň nebo pořádek uvnitř určitého společenského organismu nebo instituce.[184] Advokát i advokátní koncipient jsou kárně odpovědni za kárné provinění podle § 32 a násl. ZAdv. Zákon o advokacii kárné provinění definuje jako závažné nebo opětovné zaviněné porušení povinností stanovených advokátovi nebo advokátnímu koncipientovi tímto nebo zvláštním zákonem nebo stavovským předpisem (§ 32 odst. 2 ZAdv). Sankcí pro advokáta může být napomenutí, veřejné napomenutí, pokuta (až do výše stonásobku minimální měsíční mzdy podle zvláštního právního předpisu), dočasný zákaz výkonu advokacie (6 měsíců až 3 léta) nebo vyškrtnutí ze seznamu advokátů (§ 32 odst. 3 ZAdv). Pro advokátního koncipienta platí sankce podle § 32 odst. 4 ZAdv.

Pro demonstraci bych rád nastínil pár rozhodnutí kárné komise, která se týkají trestní obhajoby:

Prvním příkladem je rozhodnutí[185], jímž byla advokátka zproštěna žaloby, jelikož odvolací senát ČAK dospěl k závěru, že žádný zákonný předpis, ani předpis stavovský, neukládá advokátovi, aby obhajobu v trestním řízení prováděl výlučně nebo převážně osobně. Advokátka, která byla obviněnému jako obhájce ustanovena, nevešla s tímto nikdy do osobního kontaktu a při všech úkonech obhajoby se nechala zastoupit svými advokátními koncipienty; bylo však prokázáno, že obhajoba, resp. její jednotlivé úkony byly prováděny koncipienty řádně a zákonným způsobem. Jak bylo shora uvedeno, neexistuje zákonný ani stavovský předpis, který by advokátu předepisoval povinnost provádět obhajobu výlučně jen osobně. Proto nebyl naplněn materiální znak kárného provinění a advokátka byla kárné žaloby zproštěna.

Jiným příkladem je závažné porušení povinností advokáta, jehož se dopustil tím, že pověřil advokátního koncipienta obhajobou při úkonu v rozporu s příslušným ustanovením trestního řádu, a zmařil tak veřejné zasedání soudu. V tomto případě byl advokát vinen kárným proviněním[186].

Dále byl uznán vinným kárným proviněním[187] advokát, který byl ustanoven obhájcem obviněnému v případě nutné obhajoby a toto ustanovení (a tím i svoji povinnost) odmítl s odůvodněním, že není specialistou v oboru trestního práva (přesněji tedy, že se trestním právem ve své praxi nikdy nezabýval a není schopen zajistit kvalifikovanou obhajobu). Tento postup je však v rozporu se zákonem, jelikož ustanovený obhájce má zásadně povinnost obhajobu převzít (§ 40 věta první TrŘ a § 18 odst. 1 ZAdv). Být vyloučen nebo zproštěn

[184] Tamtéž, s. 205.
[185] Rozhodnutí odvolacího senát kárné komise ČAK ze dne 1. 6. 2002, sp. zn. K 158/00
[186] Kárný příkaz kárného senátu kárné komise ČAK ze dne 30. 4. 2010, sp. zn. K 22/2010
[187] Kárný příkaz kárného senátu kárné komise ČAK ze dne 21.8.1995, sp. zn. K 40/94

povinnosti obhajování může být jen ze zákonem stanovených důvodů. Odmítnout poskytování právních služeb (obhajobu) může tehdy, nebyl-li podle zvláštního právního předpisu ustanoven nebo ČAK určen. Podle § 19 ZAdv má v určitých případech dokonce povinnost poskytnutí právních služeb odmítnout. V uvedeném případě však jeho odmítnutí v souladu se zákonem nebylo.

Z poslední doby je znám případ advokáta, který na adresu svého klienta před novináři přítomnými hlavnímu líčení prohlásil, že „v případě, kdyby existoval trest smrti, tak věří, že jej obviněný dostane“.[188] S advokátem bylo z tohoto důvodu vedeno kárné řízení, které bylo zastaveno. Advokát totiž po této své zkušenosti s obhajobou pedofilního vraha sám požádal ČAK o vyškrtnutí ze seznamu advokátů (§ 7b odst. 1 písm. g) ZAdv).[189] Dle aktuálního výpisu ze seznamu advokátů ČAK byl skutečně vyškrtnut.

S ohledem na značný rozsah judikatury kárné komise a odvolací kárné komise odkazuji na přehled kárných rozhodnutí na internetových stránkách České advokátní komory.[190]

4.5. Trestní odpovědnost advokáta

V předchozí podkapitole bylo pojednáno o kárné (kázeňské, disciplinární) odpovědnosti advokáta, tedy ve vztahu k České advokátní komoře, a to zejména pro porušení povinností, které mělo či mohlo mít vliv na úroveň poskytovaných služeb klientovi. Šlo tedy o porušení povinností v rámci vnitřního vztahu mezi advokátem (obhájcem) a klientem (obviněným). V rámci odpovědnosti trestní jde však o odpovědnost advokáta (obhájce) vůči společnosti, a to za jednání, resp. skutky, které by mohly nasvědčovat spáchání trestného činu. Zároveň má však jít až o právní prostředek *ultima ratio*. Současný trestní zákoník neobsahuje ustanovení o trestném činu, který by vyžadoval, aby byl spáchán speciálním subjektem - advokátem.[191] Advokát může být - v souvislosti s výkonem své profese - potenciálním pachatelem většího množství trestných činů.

Speciálním subjektem by se advokát mohl stát pro případ spáchání trestného činu podle § 180 odst. 2 TrZ, neboť jde o trestný čin „neoprávněného nakládání s osobními údaji a podle odst. 2 jej může spáchat i advokát tím, že v souvislosti s výkonem své profese, byť i

[188] KUČERA, Pavel. Obhájce obviněného a jeho svoboda projevu. *Trestní právo*, 2009, č. 4, s. 3.
[189] *Hájil pedofilního vraha, už nechce být advokátem* [online]. tn.cz, 8. února 2010. [cit. 23. března 2012]. Dostupné na: < http://tn.nova.cz/zpravy/cernakronika/hajil-pedofilniho-vraha-uz-nechce-byt-advokatem.html>.
[190] *Orgány Komory: Kárná komise - Judikatura* [online]. Česká advokátní komora [cit. 21. března 2012]. Dostupné na: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=212>.
[191] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 318.

z nedbalosti, poruší povinnost mlčenlivosti, uloženou mu podle § 21 ZAdv, a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, jíž se osobní údaje týkají.[192]

Z hlediska majetkové trestné činnosti jde zejména o hrozbu spáchání trestného činu zpronevěry podle § 206 odst. 1, odst. 4 písm. b) TrZ a trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku (popř. i z nedbalosti) podle § 220 odst. 1, odst. 2 písm. a) TrZ a § 221 odst. 1, odst. 2 písm. a) TrZ; v uvedených případech jde totiž o speciální subjekt, jelikož právě advokát je osoba, která má zvlášť uloženou povinnost hájit zájmy - případného - poškozeného.[193]

Teoreticky by se advokát mohl dopustit trestného činu neoprávněného podnikání podle § 251 TrZ, kdyby poskytoval právní služby bez potřebné kvalifikace ve větším rozsahu.[194] Mohlo by jít např. o výkon služby podobné advokacii, tedy služby spočívající ve všestranném poskytování právních služeb osobou, která sice právní vzdělání má, ale nesložila advokátní zkoušky, popř. osobou, která advokátem byla, avšak byla ze seznamu advokátu vyškrtnuta nebo jí byl výkon advokacie pozastaven. Takovýto protiprávní výkon „advokacie“ bývá někdy nazýván „pokoutnictvím“.

Další trestné činy, jejichž spáchání by se advokát mohl dopustit, uvedeme pouze přehledově: padělání a pozměnění veřejné listiny podle § 348 TrZ, návod ke křivé výpovědi a nepravdivému znaleckému posudku podle § 24 odst. 1 písm. b), § 346 TrZ, zasahování do nezávislosti soudu podle § 335 TrZ, pohrdání soudem podle § 336 TrZ aj.[195]

Považuji však za důležité zde zmínit významnou trojici trestných činů, a to trestný čin nadržování podle § 366 TrZ, nepřekažení trestného činu podle § 367 TrZ a neoznámení trestného činu podle § 368 TrZ. Předně nutno zdůraznit, že posledně zmiňovaný trestný čin neoznámení trestného činu se na advokáta nevztahuje, jelikož samotné ustanovení § 368 odst. 3 TrZ vylučuje trestní odpovědnost advokáta, který se o spáchání trestného činu dozví v souvislosti s výkonem advokacie nebo právní praxe a neoznámí jej. Toto „osvobození“ pro advokáta však platí jen v případě získání relevantních informací o spáchání trestného činu v souvislosti s poskytováním právních služeb. Povinnosti překazit (spáchání) trestného činu podle § 367 TrZ však advokát zbaven není, proto za tento trestný čin trestně odpovědný je. Poněkud problematickou se zdá být aplikace skutkové podstaty trestného činu nadržování podle § 366 TrZ, jelikož znakem jeho objektivní stránky je pomoc v úmyslu umožnit pachateli, aby unikl trestnímu stíhání, trestu nebo ochrannému opatření nebo jejich výkonu.

[192] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 318 - 320.
[193] Tamtéž, s. 320.
[194] Tamtéž.
[195] Tamtéž, s. 321 - 323.

Podle § 16 odst. 1 ZAdv je advokát povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny, a dále podle § 41 odst. 1 TrŘ poskytovat potřebnou právní pomoc, hájit zájmy obviněného prostředky a způsoby obhajoby uvedenými v zákoně, uvádět skutečnosti, které obviněného viny zbavují nebo ji zmírňují atd. Převažující je tedy zájem klienta (obviněného), a právě obviněnému se advokát (obhájce) snaží všemi možnými prostředky a procesními postupy pomoci. V tomto ohledu je aplikace § 366 TrZ na advokáta, resp. obhájce v trestním řízení problematická. K uvedenému se vztahuje zajímavý případ[196] z poslední doby, kdy se obhájce snažil pomoci tehdy podezřelému tím, že jeho přítomnost ve vozidle obhájce zatajil a k dotazu policejního orgánu naopak tvrdil, že se jedná o zcela jinou osobu se smyšlenou totožností. Formální znaky trestného činu sice naplněny byly, avšak úroveň společenské škodlivosti byla relativně nízká a došlo i k uplatnění zásady subsidiarity trestní represe; materiální korektiv tedy trestní odpovědnost obhájce vyloučil a tento byl obžaloby zproštěn.[197]

4.6. Skončení obhajoby

Závěrečná kapitola této práce je věnována jednotlivým způsobům, jimiž se obhajoba obviněného v trestním řízení ukončuje. JUDr. Mandák[198] vyjmenovává celkem deset možností, jimiž jsou vykonání úkonů obhajoby, k nimž byl obhájce zmocněn, ustanoven či určen, odvolání plné moc obviněným, výpověď plné moci obhájcem, dohoda o zrušení plné moci, smrt obviněného, smrt obhájce, zproštění od obhajoby při určení obhájce Českou advokátní komorou, zproštění od nutné obhajoby soudem, vyloučení obhájce a jiné důvody, které brání výkonu obhajoby (např. dlouhodobá nemoc advokáta, pozastavení výkonu advokacie, vyškrtnutí ze seznamu advokátů, trest zákazu výkonu advokacie soudem apod.[199]). O některých z uvedených způsobů skončení obhajoby bude pojednáno v následujících podkapitolách. Na závěr je zařazena stručná poznámka o odmítnutí obhajoby.

4.6.1. Vykonání úkonů, k nimž byl obhájce zmocněn

Nejčastějším způsobem skončení obhajoby bude pravděpodobně vykonání všech potřebných úkonů obhajoby obhájcem. V tomto směru je rozhodující ustanovení § 41 odst. 5 TrŘ o zániku zmocnění obhájce - ať už zvoleného nebo ustanoveného - při skončení trestního

[196] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2008, sp. zn. 8 Tdo 1148/2007, resp. rozhodnutí č. 25/2009 Sb. rozh. tr.
[197] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 323 - 337.
[198] MANDÁK, Václav. Ukončení obhajoby obhájcem. *Trestní právo*, 1996, č. 2, str. 5 - 11.
[199] Tamtéž, s. 11.

stíhání, a to pod podmínkou, že nebylo zmocnění dohodnuto jinak. I když zmocnění zaniklo, může obhájce podat za obžalovaného ještě dovolání a zúčastnit se řízení o něm, podat žádost o milost a o odklad výkonu trestu. Obhájce však může být zmocněn i k jednotlivému úkonu trestního řízení, kde toto zmocnění skončí vykonáním tohoto úkonu. Jde-li o obhájce ustanoveného, skončí obhajoba až zrušením ustanovení soudem, a to opět opatřením, které se doručuje obhájci i obviněnému.[200]

4.6.2. Odvolání plné moci obviněným a výpověď plné moci obhájcem

Na skončení obhajoby zvoleným obhájcem se může obviněný a obhájce rovněž dohodnout. Nedojde-li k ukončení jejich právního vztahu tímto dvoustranným úkonem, přichází na řadu možnost jednostranného zrušení obhajoby, a to odvoláním plné moci obviněným na straně jedné či výpovědí plné moci obhájcem na straně druhé. Smlouva o poskytování právních služeb je typově modifikovanou příkazní smlouvou podle § 724 a násl. občanského zákoníku. Ten ve svém ustanovení § 731 odkazuje ohledně zániku příkazní smlouvy na ustanovení § 33b občanského zákoníku o zániku plné moci; zde je uvedeno jak odvolání plné moci zmocnitelem (obviněným), tak výpověď plné moci zmocněncem (obhájcem). Klient (obviněný) je oprávněn plnou moc odvolat, resp. smlouvu o poskytování právních služeb vypovědět, zásadně kdykoliv, a to i bez udání důvodu (§ 20 odst. 4 ZAdv). Tohoto práva se obviněný nemůže platně vzdát, což plyne z § 33b odst. 3 občanského zákoníku. Obhájce může plnou moc vypovědět je při splnění zákonem stanovených podmínek. Těmito jsou zejména narušení nezbytné důvěry mezi advokátem a klientem, neposkytnutí potřebné součinnosti klienta, trvání klienta na postup podle jeho pokynů, o nichž byl advokátem poučen, že jsou v rozporu s právním nebo stavovským předpisem nebo nesložení přiměřené zálohy na odměnu za poskytování právních služeb, ačkoliv byl o to advokátem požádán (§ 20 odst. 2 a 3 ZAdv). Dále je advokát povinen plnou moc vypovědět, zjistí-li dodatečně skutečnosti, které odůvodňují odmítnutí poskytnutí právních služeb podle § 19 (§ 20 odst. 1 ZAdv). Jiným důvodem může být dále okolnost, která je předpokladem pro vyloučení obhájce z procesních důvodů.[201] Obhájce je však povinen i po odvolání plné moci klientem, resp. po výpovědi plné moci jím samotným (advokátem), poskytovat právní služby (tedy činit veškeré neodkladné úkony tak, aby klient neutrpěl na svých právech nebo oprávněných zájmech újmu) po dobu 15 dnů, není-li dohodnuto jinak a neučiní-li klient jiná opatření, např. prohlášení, že na splnění této povinnosti netrvá (§ 20 odst. 6 ZAdv).

[200] MANDÁK, Václav. Ukončení obhajoby obhájcem. *Trestní právo*, 1996, č. 2, str. 7.
[201] Tamtéž, s. 8.

4.6.3. Vyloučení z obhajování a zproštění povinnosti obhajování

Trestní řád uvádí čtyři případy, které odůvodňují vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajování (§ 37a TrŘ). Ve svém ustanovení § 40a odst. 1 trestní řád na všechny čtyři případy odkazuje a jmenuje je i jako důvody pro zproštění advokáta povinnosti obhajování, a to i bez návrhu (obhájce nebo obviněného); k těmto jako další důvod pro zproštění i bez návrhu udává § 40a odst. 1 TrŘ případ, nevykonává-li ustanovený obhájce delší dobu obhajobu.

Za prvé obhájcem nemůže být advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby (§ 35 odst. 2 ve spojení s § 37a odst. 1 písm. a) a § 40a odst. 1 TrŘ).

V druhém případě nemůže být v trestním řízení obhájcem advokát, který v něm vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník (§ 35 odst. 3 ve spojení s § 37a odst. 1 písm. a) a § 40a odst. 1 TrŘ). Je-li obhájce předvolán jako svědek, může se odvolat na státem uloženou mlčenlivost podle § 21 ZAdv a uplatní se tedy zákaz výslechu podle § 99 odst. 2 TrŘ. Je však povinen se na základě předvolání dostavit a vyslýchající je povinen obhájce o jeho povinnosti zachovávat mlčenlivost přiměřeně poučit.[202]

Za třetí bude rozhodnuto o vyloučení či zproštění z (povinnosti) obhajování z důvodu, že se opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn (§ 37a odst. 1 písm. b) a § 40a odst. 1 TrŘ). Pojem „opakovaně“ v tomto případě znamená nejméně dvakrát[203].

Čtvrtým důvodem pro vyloučení, resp. zproštění advokáta je výkon obhajoby dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují. Obhájce, který byl z tohoto důvodu vyloučen nebo zproštěn, nemůže v téže věci dále vykonávat obhajobu žádného z obviněných (§ 37a odst. 2 a § 40a odst. 1 TrŘ). K uvedenému důvodu odkazuji na kapitolu 3.8. této práce.

Podle § 40 věta druhá TrŘ může být (ustanovený) obhájce na svou žádost nebo na žádost obviněného povinnosti obhajování zproštěn a místo něho ustanoven obhájce jiný[204], a to z důležitých důvodů. Tyto „důležité důvody“ trestní řád, zákon o advokacii ani jiný zákon

[202] VANTUCH, Pavel. Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11 - 12, s. 31.
[203] Tamtéž, s. 33.
[204] Judikatura upřesňuje, že z § 40 TrŘ vyplývá, že pokud je zproštěn obhajování dříve ustanovený obhájce, musí být obviněnému současně ustanoven jiný obhájce. Ustanovení § 38 odst. 1 TrŘ o poskytnutí lhůty ke zvolení obhájce se v tomto případě nepoužije. Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 1994, sp. zn. Tzn 1/94.

explicitně, a to ani demonstrativně, neuvádí. Patří mezi ně zejména důvody, pro něž může obhájce vypovědět plnou moc obviněnému podle § 20 odst. 2 ZAdv, přičemž zásadní je zejména otázka nezbytné důvěry. Důležitým důvodem může být např. i postoupení věci jinému orgánu, jehož sídlo je značně vzdáleno od sídla ustanoveného obhájce, nebo skutečnosti, pro které je advokát povinen, popř. oprávněn odmítnout převzetí zastoupení, resp. poskytnutí právních služeb, resp. od smlouvy o poskytování právních služeb odstoupit (pro povinné odmítnutí platí taxativní výčet § 19 ZAdv).[205] Důležitým důvodem naopak není např. pracovní vytíženost[206] nebo „mezera ve kvalifikaci" obhájce či „nechuť" zabývat se určitou agendou; o tomto se zmínil i JUDr. Lněnička[207], který konstatuje, že by uvedený důvod zkompromitoval Českou advokátní komoru, její členy (advokáty) a advokátní stav obecně.

O vyloučení zvoleného obhájce z obhajování a zproštění (ustanoveného) obhájce povinnosti obhajování rozhodně předseda senátu a v přípravném řízení soudce (§ 37a odst. 1 až 3, § 40 a § 40a odst. 1 TrŘ.

Dochází-li k vyloučení obhájce podle § 37a odst. 1 a 2 TrŘ nebo ke zproštění podle § 40a odst. 1TrŘ, je dán obviněnému i obhájci prostor pro vyjádření. Podle § 37 odst. 3 TrŘ k vyjádření přihlédne a obviněnému určí lhůtu, aby si jiného obhájce zvolil; jde-li o nutnou obhajobu, postupuje podle § 38 odst. 1 TrŘ, tedy nezvolí-li si obviněný obhájce ve lhůtě, bude mu soudem ustanoven.

Proti usnesení podle § 37a odst. 1 a 2 a § 40a odst. 1 TrŘ je přípustná stížnost, která má odkladný účinek (§ 37a odst. 4 a § 40a odst. 2 TrŘ).

Dle **rakouského** trestního řádu je vyloučen rovněž obhájce, který zneužívá styk s obviněným, který je ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody, k tomu, aby páchal trestné činy nebo závažným způsobem ohrožoval bezpečnost a pořádek zařízení pro výkon vazby nebo trestu odnětí svobody, a to zejména tím, že by doručoval nebo přijímal předměty a zprávy.[208]

4.6.4. Odmítnutí obhajoby

Zdá se, že kapitola o skončení obhajoby by měla vypočítávat jen způsoby ukončení obhajoby, přesněji tedy ukončení takové obhajoby, která vznikla a po určitou dobu trvala. Odmítnutí obhajoby je institutem, který vůbec předchází samotnému vzniku právního vztahu

[205] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 177 - 178.
[206] Tamtéž, s. 179.
[207] LNĚNIČKA, Jiří. Advokát a obhájce ve věcech trestních. *Bulletin advokacie*, 1995, č. 8, s. 51.
[208] JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 353.

mezi obhájcem a obviněným, tedy *a priori* vzniku obhajoby. Mám však za to, že je vhodné, ne-li nezbytné, i tuto kapitolu do práce zařadit.

„Advokát je oprávněn poskytnutí právních služeb odmítnout, pokud nebyl podle zvláštních předpisů ustanoven nebo Komorou k poskytnutí právních služeb podle odstavce 2 určen; ustanovení § 19 tím není dotčeno.“ Tak zní ustanovení § 18 odst. 1 ZAdv. To znamená, že obhájce je v zásadě oprávněn obhajobu odmítnout jen v případě, že si jej obviněný jako obhájce zvolí. Dále je poskytnutí právních služeb, tedy i obhajobu, advokát povinen odmítnout s odkazem na § 19 odst. 1 ZAdv. Uvedené ustanovení obsahuje taxativní výčet důvodů, kdy:

a) advokát v téže věci nebo ve věci související již poskytl právní služby jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá,

b) osobě, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o právní služby žádá, poskytl již v téže věci nebo věci související právní služby advokát, s nímž vykonává advokát advokacii společně (§ 11 odst. 1), nebo v případě zaměstnaného advokáta advokát, který je jeho zaměstnavatelem, anebo advokát, který je zaměstnancem stejného zaměstnavatele,

c) by informace, kterou má advokát o jiném klientovi nebo o bývalém klientovi, mohla toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, neoprávněně zvýhodnit,

d) se projednání věci zúčastnil advokát, případně osoba advokátovi blízká,

e) jsou zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, v rozporu se zájmy advokáta nebo osoby advokátovi blízké.

Zjistí-li advokát dodatečně skutečnosti uvedené v § 19, je povinen smlouvu o poskytování právních služeb vypovědět, popřípadě požádat o zrušení ustanovení nebo požádat Komoru o určení jiného advokáta (§ 20 odst. 1 ZAdv).

Konkrétním příkladem možnosti odmítnout obhajobu obviněného je situace, kdy obhájce dospěje k závěru, že není schopen či ochoten obviněného obhajovat v trestním řízení, a to pro rozpor takové obhajoby s jeho svědomím. To platí, má-li být obhájce obviněným zvolen; pravidlo se však neuplatní, je-li obhájce obviněnému soudem ustanoven.[209] Z ustanovení § 40 věta první TrŘ ve spojení s § 18 odst. 1 ZAdv totiž *explicite* vyplývá povinnost ustanoveného obhájce obhajobu v trestní věci převzít.

[209] KUČERA, Pavel. Obhájce obviněného a jeho svoboda projevu. *Trestní právo*, 2009, č. 4, s. 3.

5. Závěr

Aktuální právní úprava obhájce v trestním řízení je v trestním řádu, zákoně o advokacii a relevantních právních předpisech souvisejících relativně ucelená, přiměřeně rozsáhlá a dle mého názoru i logická. Zatímco trestní řád se zabývá postavením obhájce v trestním řízení, zákon o advokacii je v tomto ohledu obecnějšího charakteru; je však i na obhájce plně aplikovatelný. Pozornost však věnuje zejména právnímu vztahu obhájce a obviněného, některými autory nazývaného vztahem vnitřním. V návaznosti na tuto právní úpravu nutno zmínit Eticky kodex České advokátní komory, který zákon o advokacii - avšak již „jen“ na úrovni stavovského předpisu - významně doplňuje.

Obhájce má v trestním řízení rozsáhlá oprávnění, ale i důležité povinnosti, zejména ve vztahu k obviněnému a důslednému naplnění jeho práva na obhajobu. Vždyť na prvním místě je vždy zájem klienta, jeho práva a oprávněné zájmy, které má obhájce za všech okolností povinnost chránit, aby nedošlo k jejich újmě. Ne vždy je však spolupráce s obviněným jednoduchá a ne nadarmo se říká, že největším nepřítelem advokáta může být i jeho vlastní klient. Pro tyto případy je obhájce vybaven i určitými právy, která chrání jeho vlastní osobnost, svědomí a čest, a dávají mu tak možnost se z právního vztahu se svým klientem vyvázat.

Osobně považuji aktuální právní úpravu obhájce za relativně vyhovující, avšak s ohledem na důležitost jeho postavení v trestním řízení značně kusou, zbytečně stručnou a nikoli bezchybnou; podnětů ke zdokonalení by bylo zajisté mnoho. V trestním řádu postrádám bližší specifikaci zvolení a ustanovení obhájce; absolutně zde chybí podrobnosti týkající se formy, způsobu a jiných náležitostí volby a ustanovení obhájce. Považoval bych za vhodné doplnit alespoň odkaz na relevantní ustanovení o zastoupení na základě plné moci a ustanovení o příkazní smlouvě v občanském zákoníku, samozřejmě s adekvátní modifikací podle zákona o advokacii. V tomto ohledu vůbec absentuje jakýkoliv odkaz trestního řádu na bližší vymezení práv a povinností obhájce i podle zákona o advokacii a souvisejících předpisů. Rovněž bych navrhoval doplnění odkazujícího ustanovení trestního řádu, které by podalo informaci o tom, že existuje možnost převzetí obhajoby obhájcem, jež byl jako advokát určen Českou advokátní komorou. Doporučoval bych také modifikovat způsob, jímž jsou ustanovování advokáti z abecedního seznamu advokátu, kteří vyslovili souhlas s tím, aby byli ustanovování *ex offo* v trestních případech nutné obhajoby. Je sice spravedlivý z hlediska proporcionality rozdělení agendy na jednotlivé advokáty, seřazené abecedně podle příjmení. Nedomnívám se však, že tento systém přispívá řádnému uplatnění práva obviněného na

(formální) obhajobu, jelikož zásadně nedochází k posouzení vhodnosti „konkrétního“ advokáta pro daný „konkrétní“ případ nutné obhajoby. Ať už bychom se nechali inspirovat modelem rakouským či německým a ustanovovali advokáty s rozvahou podle zaměření jejich agendy, a nebo nechali obviněného z předloženého seznamu advokátu „svého“ advokáta tzv. označit a případně jej také ustanovili, zajisté by to přispělo k vyššímu standardu a úrovni trestní obhajoby. Z hlediska možnosti odmítnutí obhajoby se domnívám, že by advokát měl mít širší možnosti odmítnout obhajobu obviněného, a to i byl-li soudem ustanoven nebo Českou advokátní komorou určen, jde-li o vážný rozpor s jeho svědomím nebo jiný vážný důvod. Kladně hodnotím novelu provedenou zákonem č. 459/2011 Sb., kterou byl trestní řád doplněn o zcela nový § 36b o možnosti vzdání se obhájce v určitých případech nutné obhajoby. Zcela jistě by nebylo vhodné toto oprávnění generalizovat a vztáhnout je na všechny případy nutné obhajoby; stanovený rozsah tohoto nového práva ale dle mého názoru lépe odpovídá zásadě autonomie vůle, resp. smluvní volnosti, a umožňuje obviněnému si zvolit, zdali služeb obhájce ve věcech trestních využít chce či nikoliv. Navíc je toto oprávnění redukováno tak, aby bylo použitelné jen v uvedených případech nutné obhajoby. Přes veškerou kritiku však musím zhodnotit, že se mi s trestním řádem pracovalo uspokojivě. Jeho stáří je však - i přes četné novelizace - znát. O tom, že jde o právní úpravu mnohdy dosti mezerovitou a interpretaci vyžadující, svědčí i množství judikatury a odborných článků týkajících se postavení obhájce a práva na obhajobu, ačkoliv (a možná právě proto, že) jde v trestním řádu o nepříliš rozsáhlou úpravu. Zákonu o advokacii nemám osobně mnoho co vytknout. Jde o podstatně mladší právní předpis, nežli je tomu u trestního řádu, a tento posun je znatelný. Dle mého názoru odpovídá požadavkům a standardům kladeným na úpravu výkonu advokacie v evropských souvislostech.

V předchozím odstavci jsem provedl stručné zhodnocení aktuálního právního stavu s ohledem na relevantní právní úpravu a vytyčil jsem jednotlivé body, v nichž by mohla právní úprava doznat změn k lepšímu. I s ohledem na to, že bych se sám obhájcem v trestním řízení rád stal, pevně doufám, že se zákonodárce nechá inspirovat věcnými a logickými připomínkami odborné veřejnosti, poučí se z právní úpravy sousedních států a učiní - tedy snad i v souvislosti s případnou rekodifikací trestního práva procesního - vše, co by mohlo ke zlepšení současného právního stavu a stávající právní úpravy značnou měrou přispět.

Použitá literatura:

A) Primární zdroje:

JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2.

JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo procesní.* 1. vydání. Praha: Leges, 2010. 784 s. ISBN 978-80-87212-30-1.

JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné.* 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s. ISBN 978-80-87212-24-0.

JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s. ISBN 978-80-87212-22-6.

ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní řád: komentář, I. díl.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2008. 1501 s. ISBN 978-807-4000-430.

ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému.* 1. vydání. Praha: CODEX Bohemia, 1999. 403 s. ISBN 80-859-6389-2.

VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného.* 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010. 666 s. ISBN 978-80-7400-321-9.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar, FENYK, Jaroslav, a kol. *Trestní právo procesní.* 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006. 871 s. ISBN 80-7201-594-X.

B) Sekundární zdroje:

SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 2. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009. 464 s. ISBN 987-80-7357-382-9.

SCHELLEOVÁ, Ilona. *Advokacie*. Zlín: ŽIVA v.o.s., 1994. 197 s. ISBN 80-901745-2-3.

C) Zahraniční zdroje:

JOECKS, Wolfgang. *Strafprozessordnung: Studienkommentar.* München: C.H. Beck, 2006. 832 s. ISBN 34-065-3879-7.

D) Odborné články:

ADÁMEK, Radek. Společná obhajoba více obviněných. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7 - 8, s. 36 - 41.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Příspěvek k problému smyslu obhajoby v trestním řízení. *Právník*, 1965, roč. 104, č. 2, s.101 - 112.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Presumpce neviny jako základní zásada trestního řízení v demokratickém státě (úvahy a podněty pro rekodifikaci). *Trestní právo*, 1998, č. 4, s. 2 - 9.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Závěrečná řeč obhájce v hlavním líčení podle čs. trestního řádu. *Právník*, 1962, č. 10, s. 867 - 888.

HALOUZKA, Vladimír. Zákonné zastoupení obviněných (částečně) nezpůsobilých k právním úkonům. *Právník*, 1978, č. 6, s. 549 - 557.

JELÍNEK, Jiří. Obviněný a jeho právo na obhajobu (nad jedním rozhodnutím). *Bulletin advokacie*, 1999, č. 2, s. 42 - 49.

JELÍNEK, Jiří. K účasti obhájce na vyšetřovacích úkonech. *Socialistická zákonnost*, 1989, č. 7, s. 396 - 400.

KORDÍK, Marek. Právo „osoby so samostatnými obhajovacími právami“ zvoliť obvinenému obhájcu - problémy z aplikačnej praxe. *Trestní právo*, 2008, č. 3, s. 36 - 38.

KUČERA, Pavel. Obhájce obviněného a jeho svoboda projevu. *Trestní právo*, 2009, č. 4, s. 3 - 5.

LNĚNIČKA, Jiří. Advokát a obhájce ve věcech trestních. *Bulletin advokacie*, 1995, č. 8, s. 51 - 52.

MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 26 - 39.

MANDÁK, Václav. K problematice obhajob osob nacházející se ve vazbě. *Socialistická zákonnost*, 1973, č. 8, s. 468 - 475.

MANDÁK, Václav. Ukončení obhajoby obhájcem. *Trestní právo*, 1996, č. 2, str. 5 - 11.

PETŘÍČEK, Lubor. K nové povinnosti obhájce po novele tr. ř. (k diskusi). *Bulletin advokacie*, 2002, č. 2, s. 45 - 47.

PIKOVÁ, Petra. Právo nemajetných občanů na právní ochranu - o právu chudých v minulosti i současnosti. *Bulletin advokacie*, 2000, č. 3, s. 39 - 47.

SKŘIPSKÝ, Jan. Porada obviněného s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby podle § 33 trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 1996, č. 8, s. 86 - 89.

ŠEVČÍK, Vlastimil. Taktika obhajoby (prvá část). *Bulletin advokacie*, 2001, č. 9, s. 50 - 60.

ŠEVČÍK, Vlastimil. Taktika obhajoby (dokončení). *Bulletin advokacie*, 2001, č. 10, s. 60 - 70.

ŠTĚPÁN, Jan. Rozmluva ve vazbě s obhájcem. *Socialistická zákonnost*, 1968, č. 5, s. 305 - 310.

TETZELI, Daniel. Právo chudých na obhajobu po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 5, s. 33 - 37.
TICHÝ, Jan. Ještě k rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem při trestní obhajobě. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 2, s. 64 - 65.
VANTUCH, Pavel. Práva obviněného a obhájce v prvé verzi návrhu věcného záměru nového trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 2, s. 19 - 27.
VANTUCH, Pavel. Obhajoba více obviněných. *Právní rádce*, 2008, č. 8, s. 49 a násl.
VANTUCH, Pavel. Poslední slovo obžalovaného v návaznosti na jeho závěrečnou řeč. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 2, s. 31 - 34.
VANTUCH, Pavel. Prolomení mlčenlivosti advokáta. *Právní rádce*, 2003, č. 5, s. 68 - 75.
VANTUCH, Pavel. Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11 - 12, s. 29 - 38.
VYDRA, Jan. K otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem. *Bulletin, advokacie*, 2004, č. 10, s. 43 - 46.

E) Právní předpisy:

ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění úst. z. č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 395/2001 Sb., 448/2001 Sb. a 515/2002 Sb.

usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, jak vyplývá ze změny provedené ústavním zákonem č. 162/1998 Sb.

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, zrušený zákonem č. 253/2008 Sb. ke dni 1. 9. 2008

zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, ve znění pozdějších předpisů

usnesení předsednictva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex)

sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících

vyhláška Ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

vyhláška č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů

F) Judikatura:

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 83/1996
Nález Ústavního soudu ze dne 4. 4. 2002, sp. zn. IV. ÚS 16/02
Nález Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2002, sp. zn. IV. ÚS 132/01
Nález Ústavního soudu ze dne 18. 7. 2005, sp. zn. IV. ÚS 405/04
Nález Ústavního soudu ze dne 24. 1 2007, sp. zn. II. ÚS 29/06
Nález Ústavního soudu ze dne 6. 1. 2010, sp. zn. I. ÚS 118/09
Nález ÚS, svazek 5, ročník 1996, č. 15 Sb. n. a u.
Nález ÚS, svazek 11, ročník 1998, č. 63 Sb. n. a u.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 7. 2006, sp. zn. 8 Tdo 721/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2008, sp. zn. 8 Tdo 1148/2007
Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 8. 1977, sp. zn. 5 Tz 29/77
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 1994, sp. zn. Tzn 1/94
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 11. 2002, sp. zn. 7 Tdo 927/2002
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 11. 2009, sp. zn. 3 Tdo 839/2009
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2010, sp. zn. 6 Tdo 366/2010
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011
Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 2. 1998, sp. zn. 1 To 3/98
Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 28. 7. 2000, sp. zn. 1 To 63/2000
Rozhodnutí Krajského soudu v Bratislavě ze dne 18. 12. 1974, sp. zn. 7 To 435/74
Rozhodnutí č. 1/1979 Sb. rozh. tr.
Rozhodnutí č. 43/1989 Sb. rozh. tr.
Rozhodnutí č. 25/1990 - II Sb. rozh. tr.
Rozhodnutí č. 15/1991 - I Sb. rozh. tr.
Rozhodnutí č. 63/1999 Sb. rozh. tr.
Rozhodnutí č. 17/2005-T 806 Sb. rozh. tr.
Rozhodnutí č. 6/2009 Sb. rozh. tr.
Rozhodnutí č. 25/2009 Sb. rozh. tr.
Kárný příkaz kárného senátu kárné komise ČAK ze dne 21.8.1995, sp. zn. K 40/94
Kárný příkaz kárného senátu kárné komise ČAK ze dne 30. 4. 2010, sp. zn. K 22/2010
Rozhodnutí odvolacího senátu kárné komise ČAK ze dne 1. 6. 2002, sp. zn. K 158/00

G) Internetové zdroje:

Stavovské předpisy: Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex), [online]. Česká advokátní komora [cit. 7. března 2012]. Dostupné na: <http://www.cak.cz/pages/stav_predp2.html>.

Základní předpisy EU a Rady Evropy: Etický kodex advokátů v Evropské unii [online]. Česká advokátní komora [cit. 7. března 2012]. Dostupné na: <http://www.cak.cz/assets/files/435/e03_PPA_2005_CZ_43.pdf>.

VICHEREK, Roman. *Co je nového v trestním řádu od 1.1.2012 - I. část* [online]. epravo.cz, 27. ledna 2012 [cit. 13. března 2012]. Dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/co-je-noveho-v-trestnim-radu-od-112012-i-cast-80023.html >.

Hájil pedofilního vraha, už nechce být advokátem [online]. tn.cz, 8. února 2010. [cit. 23. března 2012]. Dostupné na: < http://tn.nova.cz/zpravy/cernakronika/hajil-pedofilniho-vraha-uz-nechce-byt-advokatem.html>.

Orgány Komory: Kárná komise - Judikatura [online]. Česká advokátní komora [cit. 21. března 2012]. Dostupné na: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=212>.

Seznam advokátů: vyhledávání advokátů a koncipientů [online]. Česká advokátní komora [cit. 8. března 2012]. Dostupné na: <http://vyhledavac.cak.cz/Units/_Search/search.aspx>.

Shrnutí

Diplomová práce je členěna na tři základní části, přičemž část první pojednává o obviněném a jeho právu na obhajobu. Jde o obecný úvod do problematiky trestního řízení a postavení obviněného v něm; ten má rozsáhlá práva, mezi nimiž plní zcela zásadní úlohu právo na obhajobu a možnost jeho plného uplatnění. Tím se myslí i tzv. formální obhajoba představující právo obviněného nechat se v řízení zastupovat obhájcem. Druhá část je věnována samotnému obhájci v trestním řízení, s důrazem na právní úpravu jeho postavení a způsob založení právního vztahu obhajoby, tedy jeho zvolení, ustanovení a určení advokáta Českou advokátní komorou. Není opomenut ani institut plurality obhájců, jejich substituce a společná obhajoba více spoluobviněných. Část třetí se zabývá právním vztahem mezi obhájcem a obviněným. Je proveden právní rozbor vzniku a zániku jejich vztahu a za zcela stěžejní považuji kapitolu zabývající se právy a povinnostmi obhájce při realizaci práva obviněného na obhajobu. Zmíněna je taky odpovědnost obhájce za případné porušení právních nebo stavovských předpisů mající za následek porušení práva na obhajobu. Celý text provází srovnání jednotlivých institutů s právní úpravou rakouskou a německou.

Summary

The diploma thesis is divided into three parts, the first part discusses the defendant and his right of defence. It is a general introduction to criminal proceedings and the status of the defendant in the proceeding: one has extensive rights, where the rights of defence and the possibility of their full assertion play a fundamental role. A so called formal defence, representing defendant´s right to be pleaded for by a defence counsel in a proceeding, is considered as well. The second part is devoted to the defence counsel in criminal proceedings. Stress is put on status legal regulation and the defence´s legal relationship establishment. This means the election, appointment and a designation of lawyer provisions by the Czech Bar Association. The defence counsels´ pluralism institute, counsels´ substitution and numerous co-defendants common defence is not neglected. Part three deals with the legal relationship between a counsel and a defendant. A legal analysis of the relationship establishment and termination is carried out. I consider the core chapter to be the one dealing with defence counsel´s rights and obligations when acting for the defendant. Counsel´s responsibility for any possible violation of law or professional rules resulting in the violation of defence rights is also mentioned. The whole text is supplemented by comparisons of various institutes with Austrian and German legislation.

Klíčová slova

trestní řízení, obhájce zvolený, ustanovený a určený, práva a povinnosti obhájce, obhajoba, obviněný, právo na obhajobu, poskytování právních služeb, advokacie

Key words

criminal proceedings, an defence cousel of elected, appointed and designated, the rights and obligations of defence counsel, defence, the defendant, the right of defence, legal services, advocacy